STRATEGIJE UPRAVLJANJA PONAŠANJEM ZA DJECU S POREMEĆAJEM IZ SPEKTRA AUTIZMA

Priručnik za odgojitelje

Autori:
Ivana TRELLOVÁ i sur.

Co-funded by the European Union

2024 Edition | Published by the Digital Library of the University of Prešov |Project No: 2023-1-IE01-KA220-SCH-000152387

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

BY NC ND

Projekt 2023-1-IE01-KA220-SCH-000152387 — Poučavanje odgojitelja metodama upravljanja ponašanjem kroz digitalnu igru

Naslov:
Strategije upravljanja ponašanjem za djecu s poremećajem iz spektra autizma

Autori:

Mgr. Ivana TRELLOVÁ, PhD., BCBA
Doc. Dr. Jasmina Troshanska
Magdalena Jančec, MA, BCBA
Christian Sweeney, BA (Hons)
Raymond Sweeney
Alexandra Faka, MA Inclusive Education, MSc Behaviour Analysis
Mgr. Jana Kožárová, PhD.

Recenzija
Mgr. Diana Čelárová, PhD., BCBA
Mgr. Ivana Lessner Ličtiaková, PhD., SFHEA

Tehnička i administrativna podrška
Razvojna podrška i administracija: imena
Grafički dizajn: IDL

Jezik izvornika: engleski
Broj stranica: 93
Izdavač: Digital library of the University of Prešov
Prvo tiskano izdanje: 2024.
ISBN: broj

Projekt podržan ERASMUS+ bespovratnim sredstvima pod nazivom: Poučavanje odgojitelja metodama upravljanja ponašanjem kroz digitalnu igru

Financira Europska unija. Međutim, izražena stajališta i mišljenja samo su stajališta i mišljenja autora i ne odražavaju nužno stajališta i mišljenja Europske unije ili Europske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Europska unija ni EACEA ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

SADRŽAJ

Tablica kratica

Uvod

1 **Poremećaj iz spektra autizma**

2 **Modifikacija ponašanja**

3 **Načela ponašanja**

4 **Mjerenje ponašanja**

5 **Funkcije ponašanja**

6 **Funkcionalna procjena ponašanja**

7 Strategije za uklanjanje izazovnog ponašanja

8 **Profesionalni stres i sagorijevanje**

Reference

Dodatak

Tablica kratica

ABA	Primijenjena analiza ponašanja
ABC	Prethodni podražaj – ponašanje - posljedica
AO	Ukidajuće operacije
ASD	Poremećaj iz spektra autizmabspabc
BSP	Plan podrške ponašanju
CDC	Centar za kontrolu i prevenciju bolesti
DSM	Dijagnostički i statistički priručnik mentalnih poremećaja i bolesti
EO	Uspostavljajuće operacije
FAST	Alat za bodovanje funkcionalne procjene ponašanja
FBA	Funkcionalna procjena ponašanja
ICD	Međunarodna klasifikacija bolesti
MAS	Skala procjene pobuda za izazovna ponašanja
MO	Motivirajuće operacije
PDD-NOS	Pervazivni razvojni poremećaj – ne drugačije specificiran
QABF	Upitnik o funkciji ponašanja

UVOD

Kako se povećava populacija osoba s poremećajem iz spektra autizma (PSA), povećava se i njihova potreba za kvalitetnom edukacijom i podrškom. Dobro educirano osoblje ključ je u osiguravanju kvalitetnih usluga, osobito iz razloga što osobe s PSA često trebaju više podrške u pogledu aktivnosti svakodnevnog života te mentalnog i fizičkog zdravlja u odnosu na ostatak populacije. Nedovoljno educirano osoblje može nepovoljno utjecati na pružene usluge i moral osoblja te dovesti do profesionalnog sagorijevanja osoblja kao i povećane anksioznosti i stresa primatelja usluga (Dillenburger et.al. 2016).

Istraživanje koje je 2017. godine provela Europska agencija za posebne potrebe i inkluzivno obrazovanje pokazalo je da se „temeljno obrazovanje i kontinuirani profesionalni razvoj odgojitelja u području inkluzivnog obrazovanja uvelike razlikuju diljem Europe“ te da „postoji potreba za većim brojem prilika za profesionalno usavršavanje odgojno-obrazovnih djelatnika, posebice u području inkluzivnog i ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja“. Navedeno upućuje na opći nedostatak osposobljavanja odgojno-obrazovnih djelatnika diljem Europe.

Ponukani navedenim rezultatima istraživanja stručnjaci specijalizirani za područje poremećaja iz spektra autizma i odrasle osobe s PSA iz šest europskih zemalja (Irska, Sjeverna Makedonija, Cipar, Slovačka, Francuska i Hrvatska) povezali su se u strateško partnerstvo čiji je cilj pružiti osposobljavanje i potporu odgajateljima kako bi im se olakšalo učinkovito upravljanje ponašanjem u ranom djetinjstvu i kako bi im se omogućilo pružanje visokokvalitetnih usluga ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja.

Priručnik za odgojitelje namijenjen je odgojiteljima u redovnim i posebnim ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, a svojim sadržajem obuhvaća najnovija istraživanja i najučinkovitije prakse upravljanja ponašanjem u djetinjstvu. Priručnik čini osam poglavlja slične strukture. Svako poglavlje uključuje ciljeve učenja, uvod, teorijski okvir, sažetak, popis preporučene literature i materijala, pitanja za ponavljanje, vježbe te popis korištene literature.

Cilj prvog poglavlja je olakšavanje razumijevanja definicije i karakteristika dijagnoze poremećaja iz spektra autizma, uključujući najnovije promjene u nazivlju i klasifikaciji poremećaja. Poglavlje navodi načine prepoznavanja općeprihvaćenih znakova PSA, otkrivanje prvih znakova PSA kod male djece te pregled intervencija temeljenih na dokazima za koje je dokazana učinkovitost u ublažavanju teškoća koje proizlaze iz dijagnoze poremećaja iz spektra autizma.

Drugo poglavlje nosi naziv *Modifikacija ponašanja*. Usmjereno je na razumijevanje modifikacije ponašanja i definiciju istog. Nadalje, čitatelj će dobiti uvid u proces identifikacije prethodnih podražaja i posljedica ponašanja kao i imati priliku upoznati ABC listu prikupljanja podataka i njenu svrhu u

procesu modifikacije ponašanja. Poglavlje uključuje i kratki osvrt na razlike između dijagnostičkih koncepata koji se odnose na izazovno ponašanje i onih povezanih s drugim poremećajima u ponašanju.

Principi ponašanja glavna su tema trećeg poglavlja. Nadalje, ovo poglavlje uvodi čitatelja u značaj motivacije te objašnjava kontrolu podražaja. Osigurava razumijevanje značaja potkrepljenja i donošenja pravilnih odluka po pitanju uporabe kazne i gašenja.

Četvrto poglavlje bavi se *mjerenjem ponašanja*. Svojim sadržajem obuhvaća kontinuirane i diskontinuirane vrste mjerenja ponašanja te vodi čitatelja kroz odabir vrste mjerenja na temelju karakteristika ponašanja.

Peto poglavlje predstavlja analizu *funkcija ponašanja*. Čitatelju je omogućen uvid u četiri temeljne funkcije ponašanja te upute o identifikaciji istih. Posebni značaj ovom poglavlju daje objašnjenje razlike i značaja razlike između topografije i funkcije ponašanja.

Šesto poglavlje bavi se *funkcionalnom procjenom ponašanja*. Svojim sadržajem obuhvaća opis značaja procesa funkcionalne procjene ponašanja te identifikaciju i uporabu direktnih i indirektnih metoda funkcionalne procjene ponašanja. Osim toga daje uvid u značaj i mogućnosti procjene vještina.

Strategije za uklanjanje izazovnih oblika ponašanja tema su sedmog poglavlja. Poglavlje daje uvid u proaktivne, reaktivne i strategije poučavanja zamjenskih ponašanja.

Osmo poglavlje usmjereno je na temu profesionalnog stresa i sagorijevanja s kojima se nosi osoblje u radu s djecom i odraslim osobama s PSA. Cilj poglavlja je osigurati čitatelju načine prepoznavanja ranih znakova stresa i sagorijevanja na radnom mjestu kao i mogućih strategija nošenja sa stresom i izbjegavanja sagorijevanja.

Ovaj sveobuhvatni Vodič pruža temeljito razumijevanje različitih aspekata ponašanja, od njegovih principa i mjerenja do strategija koje se koriste u modifikaciji i procjeni ponašanja. Autori Vodiča su stručnjaci koji se bave područjem autizma u suradnji s odraslim osobama s autizmom, čime je osigurano bogato i pronicljivo istraživanje te suvremeni prikaz ovih kritičnih tema.

1

POREMEĆAJ IZ SPEKTRA AUTIZMA

Ciljevi učenja

Nakon čitanja ovog poglavlja, čitatelji će moći:

1. Definirati i navesti karakteristike poremećaja iz spektra autizma (PSA)
2. Navesti najnovije promjene u nazivlju i klasifikaciji poremećaja iz spektra autizma
3. Identificirati i opisati znakove poremećaja iz spektra autizma
4. Identificirati i opisati znakove poremećaja iz spektra autizma kod male djece
5. Identificirati znanstveno utemeljene metode rada s populacijom osoba s dijagnozom PSA

Uvod

Poremećaj iz spektra autizma (PSA) je neurorazvojni poremećaj koji utječe na sva područja dječjeg razvoja (CDC, 2024). Fizički simptomi poremećaja iz spektra autizma često nisu očiti kao što je to slučaj kod Down sindroma ili dječje paralize. Simptomi se značajnije očituju u ponašanju u vidu stereotipnih, ponavljajućih ponašanja, preosjetljivosti na teksture, zvukove, okuse ili druge podražaje iz okoline, teškoća u razumijevanju i izražavanju vlastitih potreba kao i interakciji s drugima.

U pojedinim slučajevima, komunikacijske teškoće i teškoće socijalnih interakcija mogu rezultirati pojavom izazovnih oblika ponašanja. Navedeno može otežati inkluziju djece s PSA u okruženje vršnjaka. Stoga je neophodno osigurati da odgojitelji razumiju moguće uzroke izazovnih oblika ponašanja i strategije koje će učinkovito smanjiti ili u potpunosti ukloniti ta ponašanja. Jedino na taj način možemo osigurati usvajanje vještina u okruženju vršnjaka za djecu s PSA.

Osobe s PSA mogu imati širok raspon snaga i izazova (Denning i Moody, 2018). Zato govorimo o "spektru" jer može varirati od djeteta s potrebom za vrlo značajnom podrškom u području komunikacije, ponašanja i usvajanja novih vještina, do djeteta koje treba tek blagu podršku u području usvajanja vještina i socijalnoj interakciji s drugima. Prema Denningu i Moodyju (2018), kvocijent inteligencije 44% osoba s PSA nalazi se unutar ili iznad normalnog raspona. Stoga izostanak verbalne komunikacije djeteta ne mora nužno značiti postojanje intelektualnih teškoća.

Razina ozbiljnosti simptoma

Razina 1 - zahtijeva podršku;
Razina 2 - zahtijeva značajnu podršku;
Razina 3 - zahtijeva značajniju

Klasifikacija PSA

Novi Dijagnostički i statistički priručnik mentalnih poremećaja i bolesti (DSM – 5) (APA, 2013) karakterizira poremećaj iz spektra autizma kao oštećenje u socijalnoj komunikaciji i interakciji te prisutnost deficita u ponašanju. Istodobno, određuje razinu ozbiljnosti poremećaja, prisutnost intelektualnih teškoća i mogućih su-ponavljajućih stanja. To se značajno razlikuje od prethodne klasifikacije PSA u DSM-IV, gdje su poremećaji iz autističnog spektra podijeljeni u pojedinačne dijagnoze, i to: autistični poremećaj, Aspergerov poremećaj, Rettov poremećaj, dezintegrativni poremećaj u djetinjstvu, pervazivni razvojni poremećaj – ne drugačije određen (PDD-NOS). Budući da je novi DSM-5 objavljen 2013. godine, sve navedene pojedinačne dijagnoze zamijenjene su jednim imenom – poremećaj iz spektra autizma (PSA). Rettov sindrom više nije klasificiran kao poremećaj iz spektra autizma.

Slične promjene nalaze se u ICD-10 i ICD-11. Poremećaj iz spektra autizma, ranije poznat kao pervazivni razvojni poremećaj, uključivao je nekoliko različitih dijagnoza, uključujući Rettov sindrom (Tablica 1). Kao i DSM, ICD je revidiran, a nova verzija ICD-11 (2024)[1] uvodi krovni pojam PSA zajedno s naznakom postojanja intelektualnog invaliditeta te opsegom funkcionalnog oštećenja govora i jezika.

[1] ICD-11 Preuzeto sa: https://icd.who.int/browse11/l-m/en#/http://id.who.int/icd/entity/437815624

Tablica 1 Klasifikacija poremećaja iz spektra autizma (PSA)

MKB-10	**MKB-11**	**DSM-IV**	**DSM-5**
Pervazivni razvojni poremećaj	**Poremećaj iz autističnog spektra (ASD)**	**Pervazivni razvojni poremećaj**	**Poremećaj iz spektra autizma (PSA)**
Dječji autizam Atipični autizam Rettov sindrom Drugi dezintegrativni poremećaj u djetinjstvu Poremećaj hiperaktivnosti povezan s mentalnom retardacijom i stereotipnim pokretima Aspergerov sindrom	Navedite ako: - Bez poremećaja intelektualnog razvoja; - S poremećajem intelektualnog razvoja; - S blagim ili nikakvim oštećenjem funkcionalnog jezika; - S oštećenim funkcionalnim jezikom - S potpunim ili gotovo potpunim odsustvom funkcionalnog jezika.	Autistični poremećaj Aspergerov poremećaj Rettov poremećaj Dezintegrativni poremećaj u djetinjstvu PDD-NOS	Navedite ako: - Sa ili bez pratećeg intelektualnog oštećenja; - Sa ili bez popratnog jezičnog oštećenja; - Povezan s drugim neurorazvojnim, mentalnim ili bihevioralnim poremećajem; - S katatonijom; - Povezano s poznatim medicinskim ili genetskim stanjem ili čimbenicima okoliša.
Ostali poremećaji psihološkog razvoja	Drugi specificirani poremećaj autizma		
Nespecificirani poremećaj psihološkog razvoja	Poremećaj iz autističnog spektra, nespecificiran		

Izvor: Prilagođeno iz Trellová, Hlebová 2021.; MKB-10; ICD-11; DSM-5

Pojmovi "autizam", "ASD (PSA)" i "pervazivni razvojni poremećaj" i dalje se mogu koristiti naizmjenično. Međutim, odgojno-obrazovni djelatnici bi trebali biti upoznati s trenutnim i prethodnim klasifikacijama, jer se u svom radu mogu susresti s osobom kojoj je dijagnoza postavljena prije 2013. godine.

Prevalencija i dijagnoza PSA

Kada je autizam prvi put uključen u DSM-III 1980. godine, poremećaj je bio iznimno rijedak. Međutim, od tada su učestalost i prevalencija PSA dramatično porasle (Slika 1), a danas je prevalencija PSA 1:36 djece (Maenner i sur. 2022). Povećanje broja osoba s PSA može biti rezultat učinkovitijih dijagnostičkih procesa i povećane svijesti, ali i stvarnog povećanja prevalencije poremećaja. Postoje mnoge teorije koje opisuju uzroke PSA, ali nijedna nije potvrđena. Međutim, smatra se da je PSA rezultat kombiniranih učinaka štetnih gena i čimbenika rizika iz okoliša (Hnilicová i Ostatníková, 2018).

Slika 1 Prevalencija PSA

Izvor: prilagođeno iz cdc.com

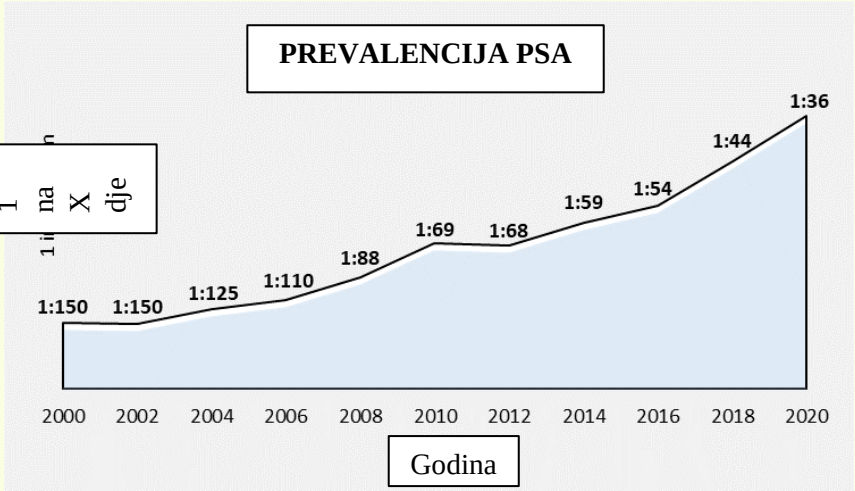

Dobivanje ispravne dijagnoze ključno je za dijete. Često logoped, pedijatar, odgojitelj ili roditelj upućuje dijete na dijagnostički proces ako primijeti izazovno ponašanje ili nedostatak vještina u usporedbi s djetetovim vršnjacima. Dijagnostički tim promatrat će kvantitetu i kvalitetu ponašanja u područjima komunikacije, socijalne interakcije te mašte i igre. Ključno je vidjeti pokazuje li dijete previše ili premalo očekivanih ponašanja u tim područjima i kako ponašanja izgledaju. Na primjer, dijete može govoriti, ali njegov govor mogu činiti samo fraze naučene napamet iz TV emisija.

Postoje različiti alati za probir koji mogu pomoći odgojiteljima, roditeljima i drugim pružateljima usluga u dijagnostici PSA. Neki su već prevedeni na hrvatski jezik. ASDetect[2] je besplatna aplikacija koja pomaže roditeljima u procjeni male djece. Vodi roditelje kroz pitanja procjene pomoću posebno izrađenih videozapisa. M-CHAT R/FTM upitnik je alat za probir koji pedijatri često koriste za identifikaciju djece s rizikom od autizma. Hrvatska inačica upitnika dostupna je na: https://udrugapogled.hr/upitnik-za-roditelje/.

Simptomatologija PSA

Iako je svako dijete i svaka osoba s PSA drugačija, neke zajedničke značajke relevantne su za ovu dijagnozu. U posljednjem izdanju Dijagnostičkog i statističkog priručnika mentalnih poremećaja i bolesti (APA, 2013), kao i u najnovijoj verziji ICD-11, karakteristična područja poremećaja iz spektra autizma svedena su na dva područja, i to:

- teškoće u području socijalne interakcije i komunikacije;
- prisutnost ponavljajućih obrazaca ponašanja.

[2] https://asdetect.org

Trajne teškoće u socijalnoj komunikaciji i socijalnoj interakciji (teškoće u socijalno-emocionalnom reciprocitetu, komunikaciji te razvoju i održavanju odnosa):

- kašnjenje u komunikacijskom razvoju;
- eholalija ili stereotipna upotreba riječi;
- nefunkcionalna upotreba riječi;
- ograničen vokabular;
- poteškoće u izražavanju potreba i želja;
- neobična govorna intonacija;
- gubitak prethodno naučenih riječi;
- teškoće razgovora s drugima;
- teškoće sklapanja i održavanja prijateljstava;
- slabije razvijena imaginarna i društvena igra;
- teškoće u izražavanju i razumijevanju emocija;
- izbjegavanje kontakta očima;
- sklonost samoći;
- neadekvatno pokretanje interakcije;
- smanjen interes za razmjenu iskustava.

Ograničeni, ponavljajući obrasci ponašanja, interesa ili aktivnosti (stereotipni ili ponavljajući motorički pokreti, upotreba predmeta ili govora, inzistiranje na istovjetnosti, nefleksibilno pridržavanje rutine ili ritualizirani obrasci verbalnog ili neverbalnog ponašanja ili vrlo ograničeni interesi):

- ljuljanje, mahanje rukama ili drugi samostimulirajući pokreti;
- poteškoće u prilagodbi promjenama;
- prisutnost nefunkcionalnih rutina i rituala;
- nedostatak mašte u igri;
- ponavljajuća upotreba igračaka;
- selektivnost u odabiru hrane ili odjeće;
- posturalne abnormalnosti (npr. hod na prstima);
- fascinacija pokretima (npr. otvaranje i zatvaranje vrata, igračke koje se okreću).

Prognoza

Prognoza je individualna i ovisi o nekoliko čimbenika:

vrijeme postavljanja dijagnoze;
početak rane intervencije;
intenzitet intervencije;

U smislu ograničenih, ponavljajućih obrazaca ponašanja, interesa ili aktivnosti, DSM-V (APA, 2013) uključuje hiper- ili hipo-reaktivnost na osjetilne podražaje ili neobičan interes za osjetilne aspekte okoline. Primjeri uključuju neuobičajeni odgovor na određene zvukove ili teksture, pretjerano mirisanje ili dodirivanje predmeta ili vizualnu fascinaciju svjetlom ili pokretom.

Rani znakovi koji upućuju na PSA

Iako se prvi znakovi PSA mogu prepoznati već u dobi od 18-24 mjeseca, dijagnoza se najčešće postavlja tek oko 3. godine, a često i kasnije. Rana dijagnoza omogućuje djeci pristup uslugama rane intervencije koje mogu značajno poboljšati prognozu ili budući tijek ovog poremećaja. Razlozi kasnog postavljanja dijagnoze su brojni i razlikuju se među pojedinim zemljama.

Uobičajeni razlozi uključuju varijabilnost simptoma (može postojati prevalencija tipičnog ponašanja u odnosu na atipično), ignoriranje roditeljske zabrinutosti, kratke posjete pedijatru, duge liste čekanja za procjenu i nedostatak kvalificiranih stručnjaka.

Alati za probir kao što su ASDetect ili M-CHAT R/F^{TM} mogu pomoći u prepoznavanju ranih znakova PSA. Ako početni probir ukazuje na visok rizik, roditelji bi trebali posjetiti stručnjaka koji će provesti temeljitu dijagnostičku procjenu.

Odgojitelj može primijetiti da je dijete sa sumnjom na PSA manje uključeno u svakodnevne aktivnosti, ima tendenciju izbjegavanja određenih svakodnevnih aktivnosti, teško se nosi čak i s malim promjenama i/ili je posebno osjetljivo na dodir, zvukove, grupne aktivnosti i teksturu hrane. Dijete može izražavati izazovna ponašanja (npr. vikanje ili plakanje kada je izloženo buci) kao način komuniciranja svojih potreba i želja (npr. bijeg od buke).

Tablica 2 Znakovi PSA kod djece u dobi od 3-6 godina

Društvena komunikacija i interakcija	**Ograničena ili ponavljajuća ponašanja i interesi**
- izostanak reakcije na ime; - ograničeno ili nikakvo sudjelovanje u uzajamnim ili društvenim igrama; - poteškoće sa združenom pažnjom i dijeljenjem predmeta; - izostanak ili kašnjenje u govoru; - hiperleksija; - ograničena upotreba gesti kao što je pokazivanje; - eholalija; - neobična intonacija; - veći interes za predmete nego za ljude; - teškoće s praćenjem uputa.	- neobična igra ili igranje s dijelovima predmeta; - odsutnost imaginarne igre; - interes za neobične predmete; - nizanje igračaka; - ponavljajuća igra s predmetima; - neobični motorički pokreti kao što su hodanje na prstima ili lepršanje rukama; - teškoće s promjenama rutine; - neobične reakcije na osjetilne podražaje; - ponavljanje određenih radnji.

Izvor: Prilagođeno iz standardnepostupy.sk

Individualne karakteristike PSA mogu se s vremenom mijenjati kako djeca odrastaju. Tablica 2 navodi samo neke uobičajene znakove rizika koje odgojitelj može primijetiti kod djeteta predškolske

dobi odnosno, do 6 godina (standardnepostupy.sk[3]). Važno je napomenuti da ovaj popis nije konačan i prisutnost nekih od ovih simptoma ne podrazumijeva automatski dijagnozu PSA. Roditelji ili odgojitelji trebaju promatrati učestalost i intenzitet ovih znakova upozorenja i potražiti stručnu pomoć ukoliko sumnjaju na PSA.

Intervencije utemeljene na dokazima za djecu s PSA

Intervencije utemeljene na dokazima su one koje su dosljedno potkrijepljene istraživanjima (Wilczynski i sur., 2022.). Primijenjena analiza ponašanja (ABA), također poznata kao bihevioralna analiza, potkrijepljena je s više od 50 godina objavljivanih, recenziranih istraživanja, a njen uspjeh dokazan je u terapiji osoba s dijagnozom PSA. Primijenjena analiza ponašanja učinkovita je u svim životnim razdobljima, a usmjerena na poboljšanje kognitivnih, jezičnih, socijalnih i vještina samozbrinjavanja, uz uklanjanje izazovnih ponašanja koja ugrožavaju zdravlje i sigurnost pojedinca ili ga isključuju iz odgojno-obrazovnog i društvenog okruženja. Bihevioralne intervencije za starije osobe usmjerene su na poučavanje vještina neophodnih za uspješno funkcioniranje kod kuće, u školi i u zajednici (CASP[4], 2024). Kod djece koja su bila uključena u rane i intenzivne ABA programe dokazano je smanjenje izazovnih oblika ponašanja i povećanje usvojenosti novih vještina.

Intervencije temeljene na ABA - i mogu rezultirati značajnim i trajnim poboljšanjima vještina osoba s PSA za učinkovitije funkcioniranje u različitim okruženjima, bez obzira na dob (Green, 1996).

Prema The National Clearinghouse on Autism Evidence & Practice (2020), identificirano je 28 metoda i postupaka temeljenih na dokazima na temelju pregleda 567 stručnih članaka objavljenih između 1990. i 2017. koji su istraživali učinkovitost intervencija kod PSA.

Sažetak:

- ✓ Poremećaj iz spektra autizma (PSA) je neurorazvojni poremećaj karakteriziran teškoćama u socijalnoj komunikaciji i interakciji te ponavljajućim i restriktivnim ponašanjem ili interesima. Dolaskom novih dijagnostičkih i klasifikacijskih priručnika, DSM-5 i ICD-11, došlo je do nekih promjena u klasifikaciji PSA. Sve prethodne dijagnoze, kao što su Aspergerov sindrom, atipični autizam, dječji autizam i druge, uključene su u jedan naziv: poremećaj iz spektra autizma (PSA).
- ✓ Prevalencija PSA posljednjih je godina u porastu. Prema nedavnim podacima Centra za kontrolu i prevenciju bolesti (CDC), 1 od 36 djece ima dijagnozu PSA.
- ✓ Neki od simptoma PSA mogu se vidjeti već u dobi od 18 mjeseci života djeteta. Alati za probir kao što su ASDetect ili M-CHAT R/FTM mogu pomoći roditeljima, odgojiteljima ili drugim stručnjacima u prepoznavanju ranih znakova PSA.
- ✓ Intervencije temeljene na dokazima su one koje su se pokazale učinkovitima dosljednim istraživanjima. Trenutno se intervencije temeljene na ABA - i smatraju učinkovitim intervencijama za djecu s PSA.

[3] Preuzeto sa: https://www.standardnepostupy.sk/standardy-poruchy-autistickeho-spektra/

[4] Preuzeto sa: https://assets-002.noviams.com/novi-file-uploads/casp/pdfs-and-documents/ASD_Guidelines/ABA-ASD-Practice-Guidelines.pdf

POPIS PREPORUČENE LITERATURE I MATERIJALA

Casey, L.B., Carter, S.L. (2016). *Applied behaviour analysis in early childhood education. An introduction to evidence-based interventions and teaching strategies.* New York, NY: Routledge

National Institute of Mental Health. 2018. Autism Spectrum Disorders. Retrieved from: https://www.nimh.nih.gov/sites/default/files/documents/health/publications/autism-spectrum-disorder/19-mh-8084-autismspectrumdisorder.pdf

The National Clearinghouse on Autism Evidence & Practice. 2020. Evidence-Based Practices for Children, Youth, and Young Adults with Autism Spectrum Disorder. Dostupné na: https://ncaep.fpg.unc.edu/sites/ncaep.fpg.unc.edu/files/imce/documents/EBP%20Report%202020.pdf

Klintwall, L., Eikeseth, S., 2014. Early and Intensive behavioural Intervention (EIBI) in Autism. 10.1007/978-1-4614-4788-7_129.

World Health Organization. 2019. Autism Spectrum Disorders. Retrieved from: https://applications.emro.who.int/docs/EMRPUB_leaflet_2019_mnh_215_en.pdf

Pitanja za ponavljanje

1. Koja su 3 dijagnostička područja poremećaja iz spektra autizma prema ICD-10?
2. Kako je uvođenje novog ICD-11 promijenilo klasifikaciju PSA?

3. Koje simptome odgojitelji mogu primijetiti kod djeteta koje je u riziku od PSA?

4. Koje alate za probir mogu koristiti odgojitelji za prepoznavanje i prepoznavanje osobina PSA kod djeteta?

5. Što su intervencije utemeljene na dokazima?

VJEŽBE

Identificirajte dijete koje ima PSA ili možda sumnjate da ima PSA u svojoj odgojno-obrazovnoj skupini. Koristite ovaj obrazac za zapisivanje simptoma ili ponašanja koja ometaju njegov/njezin razvoj i učenje. Nakon toga pokušajte dodijeliti cilj koji bi mogao odgovoriti na izazove s kojima se suočava u svakom području.

Dijagnostičko područje	Simptomi ili ponašanja koja ometaju učenje *(npr. Ne govori, ne odaziva se na ime, niže igračke)*	Ciljevi *(npr. Zahtijevanje omiljenih predmeta ili aktivnosti, praćenje jednostavnih uputa, igra igračkama koje funkcioniraju na principu uzrok-posljedica)*
Komunikacijske teškoće		
Teškoće socijalne interakcije		
Restriktivna i ponavljajuća ponašanja		

Prilagođeno iz Gilmorea (2019)

2

MODIFIKACIJA PONAŠANJA

Ciljevi učenja

Nakon čitanja ovog poglavlja, čitatelji će moći:

1. Razumjeti definiciju i značaj modifikacije ponašanja
2. Definirati ponašanje
3. Identificirati prethodne podražaje i posljedice ponašanja
4. Koristiti jednostavan alat za prikupljanje podataka o ponašanju – ABC lista
5. Razumjeti razliku između izazovnog ponašanja i drugih poremećaja u ponašanju

Uvod

Primijenjena analiza ponašanja za djecu s PSA usmjerena je na poučavanje malih jedinica ponašanja ili vještina. Poželjne odgovore djeteta na postavljeni zadatak prate potkrepljenja (nešto ugodno što dijete voli) koja povećavaju vjerojatnost ponavljanja ponašanja u budućnosti. Istovremeno,

neželjeni odgovori namjerno se ne potkrepljuju (ignoriraju), a djetetu se pruža podrška za uključivanje u drugi, poželjniji odgovor (Green, 1996).

Izazovni oblici ponašanja kod djece s PSA mogu uzrokovati uznemirenost roditelja ili odgojitelja, posebice ukoliko ih neuspješno pokušavaju zaustaviti. Zbog toga postoji potreba za razumijevanjem onih varijabli koje izazivaju izazovne oblike ponašanja i varijabli koje ponašanja održavaju (O'Neill i sur., 2015). Modifikacija ponašanja je proces prikupljanja informacija kako bi se stvorio učinkovit plan podrške ponašanju koji ne samo da smanjuje izazovna ponašanja, već, što je još važnije, poučava i održava ponašanja koja pomažu djetetu usvajati nove, socijalno važne, vještine.

Modifikacija ponašanja

Postupci modifikacije ponašanja uključuju analizu i manipuliranje trenutnim događajima u okolini kako bi se promijenilo ponašanje. Postupci modifikacije ponašanja uobičajeno su usmjereni na izazovna ponašanja ili područja nedostatka vještina (Miltenberger, 2004).

Često se djeca s PSA u određena ponašanja uključuju prečesto, dok se u druga ne uključuju dovoljno često. Ukoliko se dijete prečesto uključuje u ponašanja poput izljeva bijesa ili samoozljeđivanja, navedeno ometa njegovu sposobnost uspješnog funkcioniranja u okolini na isti način na koji to može činiti nedostatak vještina.

ABA praktičar trebao bi nastojati povećati ponašanja koja se ne javljaju dovoljno često kako bi podržao neovisno i učinkovito funkcioniranje pojedinca u okruženju. Ta ponašanja obuhvaćaju vještine kao što su komunikacijske, socijalne, vještine igre i svakodnevnog života.

Analiza ljudskog ponašanja uključuje utvrđivanje funkcionalnog odnosa između čimbenika okoline i određenog ponašanja. Jednostavno rečeno, analiza ponašanja pojedinca ima za cilj otkriti uzrok ponašanja. Promjenom okoline može se promijeniti ljudsko ponašanje u pokušaju da se poučavaju društveno prihvatljiviji odgovori.

Primijenjena analiza ponašanja (ABA) je znanstveni pristup koji primjenjuje principe učenja kako bi utjecao na ponašanje. Cilj je utjecaj na socijalno značajna ponašanja odnosno, ona ponašanja koja povećavaju kvalitetu života pojedinca i njegove obitelji.

Ponašanje i ABC lista ponašanja

Ponašanje je sve ono što osoba radi ili govori. To je reakcija ili odgovor na određene podražaje u okolini. Na primjer, kada osoba kaže: *"Mogu li dobiti šalicu čaja?"*, možemo pretpostaviti da je postavljeno pitanje potaknuto motivacijom osobe da popije čaj (Cooper i sur., 2007).

Neka uobičajena izazovna ponašanja mogu uključivati:

fizička ili verbalna agresija;
tantrumi;
bijeg;
samoozljeđivanje;
samostimulativno ponašanje.

Ponašanje se može odnositi na radnje koje ometaju svakodnevni život koje odgojitelj želi smanjiti (pretjerivanje u ponašanju) ili na ponašanja koja žele povećati, kao što su vještine povezane s neovisnošću (nedostatak vještina).

Odgovarajuća definicija ponašanja ključna je u procesu modifikacije ponašanja. Definicija ponašanja treba biti vidljiva, mjerljiva i jasna. Na primjer, opisivanje djeteta kao "zločestog" je nejasno i subjektivno. Opisivanje djetetovog ponašanja u uočljivim terminima, poput plača i udaranja, daje jasniju definiciju ponašanja odnosno, osigurava vidljivost ponašanja (Miltenberger, 2004).

Mjerljivo znači da se ponašanje može brojati, mjeriti ili pratiti na drugi način. Ponašanje treba biti definirano dovoljno jasno da osoba koja nije upoznata s djetetom može bez sumnje prepoznati ponašanje.

Subjektivna oznaka ponašanja	**Definicija ponašanja**
Ljut	udara šakom o stol, vrišti, čupa kosu, grebe drugu osobu
Ometa	viče, okreće se i razgovara s vršnjacima iza sebe
Prkosan	ne reagira na dane upute u roku od 5 sekundi/uključuje se u izazovno ponašanje

Česta pogreška u pokušaju rješavanja izazovnog ponašanja je da se odgojitelji fokusiraju samo na samo ponašanje: *ne želim da vrišti*. Možda ne vide da na ponašanje utječu događaji iz okoline koji prethode i slijede ponašanje. **ABC lista ponašanja** pomaže u otkrivanju uzroka pojave ponašanja. Cilj prikupljanja podataka ABC listom praćenja je otkrivanje funkcionalnog odnosa između ponašanja i podražaja koji na njega utječu (Casey i Carter, 2016). Podražaji koji izazivaju ponašanje nazivaju se **prethodni podražaji**, a oni koji se javljaju nakon ponašanja nazivaju **se posljedicama**.

ABC lista ponašanja

Prethodni podražaj (A)	Ponašanje (B)	Posljedica (C)
Što se događa prije ponašanja	**Kako ponašanje izgleda**	**Što se događa tijekom i nakon ponašanja**
Odgojitelj govori: "Vrijeme je da pospremite igračke."	Dijete vrišti.	Odgojitelj dopušta djetetu da se igra malo duže.
Odgojitelj razgovara s roditeljem.	Dijete udara svoju mamu.	Mama grdi dijete što ju je udarilo.

Prethodni podražaji evociraju ponašanja, a posljedice određuju hoće li se ponašanje ponoviti u budućnosti u istim prethodnim uvjetima. Ako dijete zna da će mu vrištanje dati više vremena za igru s igračkama, ponašanje će se ponoviti u budućnosti. Stoga će promjena **prethodnog podražaja** i/ili **posljedica** promijeniti topografiju (izgled), učestalost ili trajanje ponašanja.

Ponašanja često slijede slične obrasce. Odgojitelj bi mogao prepoznati da određeni prethodni podražaji pouzdano prethode ponašanju i da slične posljedice rutinski prate ponašanje (Casey i Carter, 2016). Bilježenjem podataka u ABC listu nekoliko tjedana, odgojitelj bi mogao početi prepoznavati obrasce ponašanja i bolje razumjeti uzrok ponašanja.

Identificirajući prethodne podražaje i posljedice ponašanja, odgojitelj daje opis čimbenika koji su utjecali na ponašanje. Ako odgajatelj ili druga osoba koja popunjava listu nisu sigurni koji su prethodni podražaji pokrenuli ponašanje, korisno je opisati druge podražaje koji su se dogodili neposredno prije ponašanja. Na primjer, ako dijete počne vrištati, a odgojitelj ne zna zašto (nije upućen nikakav zahtjev, dijete ima svoje omiljene igračke), odgojitelj opisuje tko je još bio u sobi ili što su drugi u sobi radili (npr. domar je ušao u sobu).

Prethodni podražaj može biti osoba, zahtjev ili bilo koji događaj u kojem će određeni odgovor biti pokrjepljen. Prethodni događaji javljaju se **neposredno** prije ponašanja (Cooper i sur., 2007).

Neki primjeri uobičajenih **prethodnih podražaja** u mogu biti:

- zahtjev za sudjelovanje u aktivnostima za stolom;
- zahtjev za prekid željene aktivnosti;
- prijelaz s aktivnosti od interesa na drugu aktivnost;
- nedostatak strukturiranog okruženja;
- izostanak pažnje od odgojitelja;
- bol;
- željeni predmet ili aktivnost nije dostupan;
- senzorne teškoće, poput intenzivnog mirisa ili bučnog okruženja;

Posljedica ponašanja je ishod koji **slijedi** nakon ponašanja. To je sve što odgojitelj učini ili kaže odmah nakon što se ponašanje dogodi (Cooper i sur., 2007). Uključuje svaku pozitivnu ili negativnu reakciju na ponašanje. U nekim slučajevima odgojitelj može slučajno potkrijepiti djetetovo ponašanje. Primjerice, može podići obrvu kada dijete psuje.

Primjeri uobičajenih posljedica:

- slanje djeteta u "kut";
- izdvajanje djeteta iz grupe;
- osiguravanje odmora za dijete;
- prijekor djeteta;
- davanje omiljene igračke djetetu;
- uklanjanje averzivnog zadatka.

Određivanje ABC ponašanja može razjasniti funkciju ponašanja i može poslužiti kao osnova za utvrđivanje odgovarajućih zamjenskih ponašanja. Zbog svoje jednostavnosti, ABC lista često se koristi u kućnim i odgojno-obrazovnim okruženjima. Odgajatelj može izabrati želi li koristiti opisnu ili strukturiranu ABC listu. Preporuča se započeti ispunjavanjem opisne ABC liste, gdje je potrebno vlastitim riječima opisati okolnosti pojave ponašanja. Kasnije, kada su prethodni podražaji i posljedice jasniji odgojitelju, može koristiti strukturirani obrazac, koji oduzima manje vremena i lako ga je ispuniti.

Primjer:
Ana se igra sa životinjama i slaže ih u red jednu do druge. Marija, koja se igra sa seoskom kućom u blizini Ane, uzima joj ovcu i stavlja je u tor za ovce. Ana udara Mariju, koja počinje plakati i trči reći odgojiteljici što se dogodilo. Ana zatim uzima ovcu i vraća je svojim životinjama.

ABC lista (opisna)

Prethodni podražaj	Ponašanje	Posljedica
Marija uzima igračku s kojom se Ana igrala.	Ana udara Mariju.	Marija plače, ostavlja igračke i trči do odgojiteljice. Ana uzima svoju igračku natrag i nastavlja se igrati.

ABC lista (strukturirana)

Prethodni podražaj	Ponašanje	Posljedica
• postavljen zahtjev za izvođenje zadatka ili aktivnosti	• ispad bijesa • plakanje • udaranje	• "time-out" • izdvajanje djeteta iz grupe • pauza

• postavljen zahtjev za pospremanje predmeta ili prekid aktivnosti • prijelaz na drugu aktivnost • nedostatak strukturiranog okruženja • izostanak pažnje • bol • želja za određenim predmetom/aktivnošću	• griženje • psovanje • samoozljeđivanje • samostimulacija • bijeg	• prijekor • dijete dobiva svoju omiljenu igračku • averzivni zadatak je uklonjen • pružena pažnja odraslih

Ključ popunjavanja ABC liste je objektivnost o izazovnom ponašanju i preciznost o tome što se dogodilo prije i poslije ponašanja. Čak i mali, naizgled nevažni detalji mogu uzrokovati ponavljanje ponašanja. Izbjegavajte objašnjavanje ili opravdavanje ponašanja i postavljanje preuranjenih hipoteza o razlogu pojave ponašanja.

Upute za popunjavanje ABC liste:

Odaberite jedno ciljano ponašanje.
Svaki put kada se ponašanje dogodi, ispunite ABC listu podacima o tome:
- što se dogodilo neposredno prije ponašanja;
- kako je izgledalo ponašanje;
- što je uslijedilo odmah nakon ponašanja.
- sve dodatne informacije koje bi mogle biti relevantne za situaciju (lokacija, ljudi)

Ispunite ABC listu za najmanje 4 pojave ponašanja (bilo jedan dan ili tijekom nekoliko dana).

Van Dieren i Van Dieren (2019.)

Na primjer, u situaciji kada je Ana udarila Mariju, bilo bi netočno napisati sljedeće:

Prethodni podražaj	**Ponašanje**	**Posljedice**
Marija je uzela igračku od Ane	Ana je udarila Mariju	Ana ne zna kako dijeliti s drugima.
Marija je uzela igračku od Ane	Ana je udarila Mariju	Učinila je to jer ima autizam.

Odgojitelj može primijetiti da nekim situacijama određeni prethodni podražaj pokreće ponašanje, a u drugima ne. U tom slučaju, odgojitelj bi trebao pogledati situaciju ili događaj koji se dogodio mnogo prije prethodnog podražaja. To se naziva **neposredni podražaj**.

Neposredni podražaj je onaj koji povećava vjerojatnost pojave ponašanja uz prethodni podražaj (O'Neill i sur., 2015.). Neposredni podražaji mogu biti unutarnji, poput gladi, ili vanjski, poput zamjenskog odgojitelja. Neposredni podražaji mogu se dogoditi satima ili tjednima prije ponašanja, dok se prethodni podražaji događaju neposredno prije ponašanja. Neki od neposrednih podražaja mogu biti:

- nedostatak sna;
- promjene u jutarnjoj rutini;
- nestabilno obiteljsko okruženje;
- promjene u lijekovima;
- bolest;
- odsutnost omiljenog njegovatelja.

Neposredni podražaji mogu se identificirati kroz razgovor s roditeljima ili drugim osobama bliskim djetetu. Jednostavna pitanja poput *"Kako je proteklo jutro?"* ili *"Postoji li nešto što bismo trebali znati?"* može pomoći odgojitelju da se prilagodi i spriječi izazovno ponašanje. Na primjer, ako je dijete ujutro propustilo doručak, odgojitelj može dopustiti djetetu da prvo jede, a zatim započne sa svakodnevnim aktivnostima. To može značajno smanjiti vjerojatnost da će uputa poput *"Dođi sjesti za stol."* potaknuti izazovno ponašanje. Tablica 3 daje primjere rješenja za neke od najčešćih neposrednih podražaja.

Tablica 3 Popis nekih mogućih rješenja za odgojitelja u vezi s neposrednim podražajima:

Neposredni podražaj:	**Rješenje**
Čini se da je umoran	● prilagoditi težinu i trajanje zadataka; ● uključiti dijete u manje (fizički i mentalno) izazovne aktivnosti; ● dati češće pauze tijekom aktivnosti; ● dati više vremena za rad na zadatku;
Promjene u rutini	● obavijestiti dijete o promjenama odmah po dolasku u vrtić; ● koristiti vizualnu podršku za prikaz aktivnosti i svih nadolazećih promjena; ● podsjetiti dijete na promjene nekoliko minuta prije nego što se dogode;
Izostanak omiljenog odgojitelja/njegovatelja	● dati djetetu više pozitivne pažnje nego inače; ● raditi više 1:1 aktivnosti s djetetom.

Izvor: vlastita kompilacija

Odgojitelj može izraditi vlastitu listu rješenja vezanih uz neposredne podražaje. Ove bilješke također mogu biti od pomoći odgojiteljima na zamjeni ili drugom osoblju koje radi s djetetom.

Izazovno ponašanje u odnosu na druge poremećaje u ponašanju

Iako su izazovna ponašanja i poremećaji ponašanja karakterizirani radnjama koje odstupaju od društvenih normi, oni se značajno razlikuju u smislu ozbiljnosti, postojanosti, temeljnih uzroka i potrebnih intervencija. Izazovna ponašanja često su manje ozbiljna i njima se lakše upravlja pomoću strategija ponašanja i podrške. Nasuprot tome, poremećaj ponašanja predstavlja teži, sveprisutni obrazac ponašanja koji često zahtijeva sveobuhvatan, multimodalni pristup liječenju koji uključuje terapiju, podršku obitelji, a ponekad i lijekove. Razumijevanje ovih razlika ključno je za učinkovitu dijagnozu, liječenje i podršku pojedincima koji pokazuju takva ponašanja (APA, 2013).

Definirajuća karakteristika poremećaja ponašanja je sveprisutni obrazac kršenja normi i prava drugih, koji obuhvaća ponašanja kao što su agresija i sklonost destruktivnim radnjama. Pregledom literature otkrivene su dvije linije dokaza koje dovode u pitanje valjanost dijagnosticiranja poremećaja ponašanja kod predškolske djece. Prvo, kao i kod poremećaja opozicijskog prkosa, neka su ponašanja tipična za ovo razvojno razdoblje. Na primjer, agresija je relativno čest odgovor na frustraciju (Tremblay, 2004). Stoga bi se isti kriteriji za procjenu kliničkog značaja simptoma povezanih s poremećajem opozicijskog prkosa trebali primjenjivati i na poremećaj ponašanja. Druga linija istraživanja temelji se na pretpostavci da je dijagnoza poremećaja ponašanja uvjetovana pretpostavkom da dijete svjesno krši utvrđena pravila. Preduvjet za takvo ponašanje je poznavanje pravila i namjera da ih se ne poštuje.

Tablica 4 Usporedba izazovnog ponašanja i poremećaja ponašanja

Aspekt	Izazovno ponašanje	Poremećaj ponašanja
Strogost	blaga do umjerena	teška i uporna
Uzorak	situacijski, često specifičan za kontekst	ponavljajući i sveprisutan
Primjeri	izljevi bijesa, neposlušnost, povremeno laganje ili krađa	agresija, okrutnost prema životinjama, teška kršenja pravila
Razvojni kontekst	često dio normalnog razvoja	izvan normalnog razvojnog ponašanja
Temeljni čimbenici	okolinski i psihosocijalni stresori	genetski, neurobiološki, psihološki i okolinski čimbenici
Intervencija	bihevioralne strategije, obuka roditelja, savjetovanje	multimodalni pristup, psihoterapija, obiteljska terapija, lijekovi

Izvor: vlastita kompilacija

Većina djece predškolske dobi sposobna je razumjeti prirodu pravila i u skladu s tim regulirati svoje ponašanje. U ovoj dobi djeca počinju razvijati savjest i internalizaciju, što im omogućuje da spriječe manifestaciju neprimjerenog ponašanja i da slijede pravila (Kochanska i sur., 1998). Osim toga, djeca predškolske dobi razvijaju kognitivnu sposobnost generalizacije hipotetskih alternativa (Powel i sur., 2006). Lewis i suradnici (1989) potvrdili su u svojoj longitudinalnoj studiji da su djeca od tri godine sposobna za namjernu obmanu kada ih se pita o kršenju pravila. To ukazuje da, iako djeci u ovoj dobi

možda nedostaje sveobuhvatna svijest o dugoročnim posljedicama, oni pokazuju temeljno razumijevanje utjecaja svojih postupaka na druge i sposobni su regulirati svoje ponašanje na temelju stjecanja normi.

Sažetak:

- ✓ Modifikacija ponašanja bavi se analizom i promjenom ljudskog ponašanja. Postupci modifikacije ponašanja nisu osmišljeni za promjenu osobnih osobina ili individualnih karakteristika osobe. Iz tog razloga, modifikacija ponašanja se ne koristi za promjenu karakteristika PSA, već za promjenu izazovnog ponašanja djece s PSA.
- ✓ ABC lista ponašanja je način da se utvrdi zašto se ponašanje događa opisivanjem događaja koji prethode i slijede ponašanja. Jednostavan obrazac ABC liste može se koristiti u odgojno-obrazovnoj skupini za bilježenje svake pojave izazovnog ponašanja.
- ✓ Poremećaji ponašanja razlikuju se od izazovnog ponašanja po tome što obično uključuju trajniji i sveprisutniji obrazac ometajućeg ili neprilagođenog ponašanja, često ukorijenjenog u temeljnim psihološkim ili neurološkim stanjima, dok izazovno ponašanje može biti situacijsko, privremeno ili odgovor na određene okolnosti.

POPIS PREDLOŽENE LITERATURE I MATERIJALA

Simple Steps Autism. Available at: https://simplestepsautism.com/

Meadan, H., Ayvazo, S., Ostrosky, M. (2014). The ABCs of Challenging behaviour: Understanding Basic Concepts. In *Young Exceptional Children*. 19. 10.1177/1096250614523969. Available at: https://www.researchgate.net/publication/270600837_The_ABCs_of_Challenging_behaviour_Understanding_Basic_Concepts

Pitanja za ponavljanje

1. Što podrazumijeva modifikacija ponašanja?
2. Što su ekscesi u ponašanju i deficiti u ponašanju?
3. Što znači analizirati ponašanje?
4. Opišite ABC ponašanja.
5. Koji su neki uobičajeni prethodni podražaji i posljedice?
6. Koje vrste ABC liste odgojitelji mogu koristiti?
7. Koja je razlika između prethodnog podražaja i neposrednog podražaja?
8. Koja je razlika između izazovnog ponašanja i poremećaja u ponašanju?

9. Napišite jasnu i mjerljivu definiciju za sljedeća ponašanja.

a) **Izljev bijesa:**

_____

b) **Agresija:**

_____

c) **Samostimulacija:**

_____

10. Ispunite obrazac ABC liste za sljedeće scenarije.

Tijekom slušanja priče, kada odgojitelj postavlja pitanja, Andrija često viče odgovor ili počinje plakati ako ga odgojitelj ne pozove. Kad se to dogodi, odgojiteljica izdvaja iz grupe i verbalno tješi Andriju dok se ne smiri.

Prethodni podražaj	Ponašanje	Posljedica

IDEJE ZA PRAKTIČNU PRIMJENU

Odaberite dijete u svojoj skupini. Identificirajte jedno ponašanje koje želite promijeniti i definirajte ga jasno i mjerljivo. Promatrajte dijete u nekoliko navrata i prikupljajte ABC podatke za svaku pojavu ponašanja.

Ciljano ponašanje: _____

Definicija: _____

ABC lista:

Prethodni podražaj	Ponašanje	Posljedica

Neposredni podražaj (ako postoji): _____

Prethodni podražaj	Ponašanje	Posljedica

Neposredni podražaj (ako postoji): _____

Prethodni podražaj	Ponašanje	Posljedica

Neposredni podražaj (ako postoji): _____

3

NAČELA PONAŠANJA

Ciljevi učenja

Nakon čitanja ovog poglavlja, čitatelji će moći:

1. Razumjeti načela ponašanja
2. Prepoznati i razumjeti važnost motivacije
3. Prepoznati i opisati kontrolu podražaja
4. Prepoznati i razumjeti važnost potkrepljenja
5. Prepoznati i donositi odluke o primjeni kazne i gašenja

Uvod

Razumijevanjem osnovnih koncepata upravljanja ponašanjem, odgojitelji mogu utjecati na svakodnevni angažman djece s PSA i u ranoj dobi potaknuti ponašanja koja vode do poboljšane kvalitete života u budućnosti. Stjecanje čvrstog razumijevanja načela ponašanja prvi je korak prema učinkovitoj

primjeni tehnika primijenjene analize ponašanja (ABA). Ova načela pomažu odgojiteljima da ponašanje vide kao oblik komunikacije, a ne samo kao niz radnji kojima treba upravljati.

Teorijska podloga načela ponašanja

Zakon učinka: Ovaj princip, kojeg je prvi definirao Edward Thorndike, sugerira da će ljudi koji su nagrađeni nakon demonstracije određene radnje ili ponašanja vjerojatno ponoviti tu radnju ili ponašanje i manje je vjerojatno da će se uključiti u ponašanje ukoliko je ono popraćeno neugodnim ishodom. Na primjer, ako dijete dobije pohvalu nakon što je pomoglo prijatelju, veća je vjerojatnost da će u budućnosti ponovno ponuditi pomoć. Ovaj jednostavan koncept ključan je za razumijevanje upravljanja motivacijom u sustavu odgoja i obrazovanja (Gunderson i sur., 2013).

Operantno uvjetovanje: Teorija operantnog uvjetovanja B. F. Skinnera nastavlja se na zakon učinka, uvodeći sustavni pristup razumijevanju uloge potkrepljenja i kazni u oblikovanju ponašanja. Prema Skinneru, posljedice određuju vjerojatnost ponovnog pojavljivanja ponašanja u budućnosti. Ovo temeljno načelo podržano je brojnim istraživanjima i nastavlja biti kamen temeljac bihevioralnih intervencija koje se danas koriste u sustavu odgoja i obrazovanja (Sundberg i Michael, 2001).

Motivacija

Motivacija je pokretačka snaga koja oblikuje ponašanje i učenje. U području bihevioralne analize podrazumijeva motivaciju za uključivanje u određeno ponašanje. Ukoliko odgojitelj razumije motivaciju djeteta, može utjecati na njegovo ponašanje.

Uloga motivacije u bihevioralnoj analizi

U području bihevioralne analize motivacija se istražuje kroz motivirajuće operacije (MO), koje utječu na učinkovitost postupaka koje odgojitelj koristi za poticanje ili smanjenje ponašanja i vjerojatnost ponavljanja ponašanja. Motivacijske operacije mogu se kategorizirati u dvije vrste (Cooper i sur., 2007):

1. **Uspostavljajuće operacije (EO):** povećavaju učinkovitost podražaja (predmeta, osobe, aktivnosti) kao potkrjepljenja. Na primjer, odgojitelj primjećuje da je vjerojatnije da će predškolci mirno sjediti i slušati tijekom jutarnjeg kruga kada im se kaže da nakon toga mogu igrati određenu igru. Ovaj poticaj čini zadatak privlačnijim i povećava angažman.

2. **Ukidajuće operacije (AO):** smanjuju privlačnost podražaja kao potkrjepljenja. Primjerice, ukoliko je djetetu tablet dostupan tijekom cijelog dana, mala je vjerojatnost da će mu biti poticajan za uključivanje u aktivnost za koju je interes djeteta malen.

I unutarnja i vanjska motivacija igra ulogu u motivirajućim operacijama. **Intrinzična motivacija** dolazi iz djeteta, potičući ga da se uključi u ponašanje radi njega samog (npr. listanje omiljene slikovnice zbog užitka). **Vanjska motivacija**, s druge strane, uključuje vanjske nagrade ili poticaje. Učinkovite strategije poučavanja trebale bi imati za cilj uravnotežiti ove dvije vrste motivacije kako bi se maksimizirao njihov utjecaj na ponašanje i učenje (Ryan i Deci, 2000), a djeca poticala na aktivno sudjelovanje i uživanje u odgojno-obrazovnom procesu.

Primjeri motivacije u odgojno-obrazovnom okruženju

Primjer 1: Održavanje angažmana uspostavljanjem operacija (EO)

- **Scenarij:** Dijete koje je u početku bilo motivirano za dovršavanje zadataka mogućnošću korištenja tableta nakon obavljenog zadatka počinje pokazivati smanjen interes za tablet, što utječe na njihovu motivaciju za izvršavanje zadataka. Došlo je do zasićenja tabletom, što je rezultiralo smanjenom učestalošću bilo kakvog ponašanja koje za posljedicu ima dobivanje tableta.

- **Rješenje:** Kako bi održao učinkovitost sustava potkrjepljenja, odgojitelj uvodi niz novih, jednako poželjnih aktivnosti. To povećava vrijednost tih predmeta zbog deprivacije (dijete im u posljednje vrijeme nije imalo pristup), čime se povećava motivacija djeteta da se uključi u ponašanja koja osiguravaju pristup tim predmetima.
  Istraživanja govore u prilog tome da diverzifikacija nagrada može pomoći u održavanju razine angažmana kod djece s PSA koja se mogu brzo zasititi određenim potkrjepljenjima (Vollmer i Iwata, 1991).

Primjer 2: Smanjenje izazovnog ponašanja upravljanjem ukidajućim operacijama (AO)

- **Scenarij:** Dječak s PSA postao je fizički agresivan prema odgojiteljici tijekom grupnih aktivnosti. Odgojiteljica je primijetila da se ponašanje javlja samo tijekom grupnog rada, nikada tijekom individualnog rada s djetetom.

- **Rješenje:** Odgojiteljica je odlučila posvetiti više pažnje djetetu tijekom grupnih aktivnosti. Povećana pažnja tijekom grupnih aktivnosti zadovoljava djetetovu potrebu za pažnjom. To smanjuje vrijednost pažnje kao potkrepljenja, što dovodi do smanjenja izazovnih ponašanja koja je dijete koristilo za privlačenje pažnje.

Kontrola podražaja

Kontrola podražaja temeljni je princip u bihevioralnoj analizi koji značajno povećava učinkovitost strategija upravljanja ponašanjem, posebno u obrazovnim okruženjima. Odnosi se na proces u kojem se

određeni podražaj (znak, signal, predmet ili osoba) povezuje s određenim ponašanjem i određenim posljedicama.

Razumijevanje kontrole podražaja

Kontrola podražaja odnosi se na sposobnost podražaja da izazove određeno ponašanje jer je to ponašanje potkrepljeno u prisutnosti tog podražaja u prošlosti (Cooper i sur., 2007). Ovo može biti vitalni alat za odgojitelje djece, jer pomaže osigurati veću vjerojatnost pojave ciljanih ponašanja u pravom kontekstu, predstavljanjem specifičnih znakova.

Ključne komponente kontrole podražaja:

1. **Diskriminativni podražaj:** Ovo je znak koji ukazuje na to da se potiče određeno ponašanje. Na primjer, odgojitelj može pokazati gestu „tiho“ kako bi naznačio da je vrijeme za slušanje, signalizirajući djeci da bi pažnja mogla biti nagrađena.

2. **S-delta:** Ovo je znak koji ukazuje na to da ponašanje nije prikladno/da se ne potiče. Na primjer, upaljena svjetla mogu signalizirati da nije vrijeme za drijemanje ili odmor.

Razumijevanjem načina učinkovite implementacije kontrole podražaja, odgojitelji mogu pomoći djeci u razumijevanju očekivanja, promičući strukturirano okruženje za učenje (Case-Smith i sur., 2014).

SAVJET: Svakako uzmite u obzir ostatak odgojno-obrazovne skupine kada identificirate i odaberete odgovarajuće mjere kontrole podražaja. Određeni podražaji mogu biti učinkoviti za neku, ali ometajući za drugu djecu. Najučinkovitije strategije su one koje djeluju na cijelu skupinu.

Primjer 1: Korištenje diskriminativnog podražaja za olakšavanje prijelaza

- **Scenarij:** Odgojitelj koristi vizualni mjerač vremena u kombinaciji s dječjom pjesmicom kako bi signalizirao prijelaz sa slobodne igre na strukturirane aktivnosti učenja. Za mnogu djecu s PSA prijelazi su izazov, ali dobro reagiraju na vizualne i slušne znakove.

- **Objašnjenje:** **Dosljedna upotreba vizualnog mjerača vremena i glazbenog znaka uči djecu kako predvidjeti i pripremiti se za promjenu aktivnosti.** Ovaj strukturirani pristup smanjuje anksioznost povezanu s prijelazima i poboljšava usklađenost s rutinama skupine. Učinkovitost korištenja kombiniranih senzornih znakova za pomoć u tranziciji djece s PSA dobro je potkrijepljena istraživanjima (Case-Smith i sur., 2014).

Kontrola podražaja moćan je alat za oblikovanje i upravljanje ponašanjem u obrazovnim okruženjima. Jasnim naglašavanjem uvjeta u kojima se određena ponašanja očekuju i potkrepljuju,

odgojitelji mogu stvoriti strukturirano i predvidljivo okruženje koje poboljšava učenje i smanjuje ometajuća ponašanja, posebno za djecu s PSA.

Potkrepljenje

Potkrepljenje igra ključnu ulogu u oblikovanju i održavanju željenog ponašanja, posebno u obrazovnim okruženjima za djecu s dijagnozom PSA. Opremljeni razumijevanjem potkrepljenja, odgajatelji mogu na bolji način poticati željena i umanjivati izazovna ponašanja unutar skupine.

Što je potkrepljenje?

Potkrepljenje je strategija koju odgojitelji mogu primijeniti kako bi povećali vjerojatnost da će se željeno ponašanje ponoviti u budućnosti (Cooper i sur., 2007.). Uključuje provedbu pozitivne posljedice odmah nakon ponašanja, čime se povećava vjerojatnost njegovog ponavljanja. Postoje dvije osnovne vrste potkrepljenja:

1. **Pozitivno potkrepljenje**: Javlja se kada je ponašanje praćeno dodavanjem pozitivnog podražaja, čime se povećava vjerojatnost njegovog ponavljanja. Na primjer, davanje omiljene igračke djetetu nakon što se uspješno uključilo u društvenu interakciju potiče ga da ponovi ovo pozitivno ponašanje.

2. **Negativno potkrepljenje:** Uključuje uklanjanje averzivnog podražaja nakon ponašanja, što također služi za povećanje vjerojatnosti ponavljanja ponašanja. Na primjer, ako dijete s PSA izvrši izazovan zadatak, moglo bi biti oslobođeno nadolazeće manje poželjne aktivnosti, motivirajući ga da pokuša rješavati izazovne zadatke u budućnosti.

Oba oblika potkrepljenja ključni su alati za odgojitelje, posebno u poboljšanju i usmjeravanju ponašanja djeteta s PSA (Call et al., 2013). U predškolskim okruženjima koja uključuju djecu s razvojnim izazovima poput PSA, potkrepljenje je ključna komponenta odgojno-obrazovnog rada. Pravilno provedeno, potkrepljenje ne samo da promiče učenje, već i olakšava učinkovito upravljanje ponašanjem.

Primjer: Poticanje društvene interakcije

- **Scenarij**: Povećanje socijalne interakcije među djecom.

- **Primjena**: Odgojitelj koristi trenutnu verbalnu pohvalu i opipljive nagrade, kao što su omiljene male igračke, kada dijete započne ili reagira na odgovarajući način u društvenoj interakciji. Dosljedno jačanje ovih društvenih ponašanja povećava angažman i pomaže u izgradnji socijalnih vještina (Ziegler i Morrier, 2022).

Primjer 2: Poboljšanje angažmana na zadacima

PRAVILA ZAUČINKOVITU UPORABU POTKREPLJENJA:

Potkrepljenje se mora dati odmah nakon željenog ponašanja.

Potkrepljenje treba dati s entuzijazmom. Kada koristite materijalna potkrjepljenja (npr. igračke), važno ih je upariti s verbalnim pohvalama ("Super!", "Savršeno!").

Podražaji koje identificirate kao potkrepljenja ne bi trebali biti slobodno dostupni djetetu.

Količina potkrepljenja mora odgovarati težini zadatka.

- **Scenarij**: Dijete ima teškoće s održavanjem angažmana u zadacima.

- **Primjena**: Odgojitelj uvodi sustav u kojem dijete može zaraditi kratke pauze kako bi se uključilo u željene aktivnosti nakon što je određeno vrijeme bilo uključeno u zadatak. Ovaj oblik negativnog potkrepljenja učinkovito povećava vrijeme koje dijete provodi na zadacima (Koegel i sur., 2010).

SAVJET: Za učinkovitu provedbu potkrepljenja ključno je promatrati i surađivati s djecom kako bi se utvrdilo što smatraju nagradom. Odgojitelji također mogu koristiti formalne procjene interesa kako bi odredili najučinkovitija potkrepljenja. S ovim znanjem odgojitelj će moći nagraditi pozitivno ponašanje i motivirati ponavljanje pozitivnog ponašanja. Stjecanjem uvida u potkrepljenja, odgojitelji će moći bolje potaknuti pozitivno ponašanje i povećati angažman djeteta.

Kazna

Kazna je strategija koja se koristi za smanjenje vjerojatnosti pojave izazovnog ponašanja u budućnosti (Cooper i sur., 2007). Iako je učinkovita u određenim situacijama, primjeni kazne mora se pristupiti s krajnjim oprezom, posebno kada se radi o djeci, zbog potencijalnih utjecaja na njihov emocionalni i psihološki razvoj. Ovaj se odjeljak usredotočuje ne samo na poboljšanje razumijevanja kazne i učinkovitosti njezine provedbe, već i na etičnost i prikladnost primjene kazne.

Razumijevanje kazne

U bihevioralnoj analizi, kazna uključuje ili uvođenje posljedice ili uklanjanje željenog podražaja nakon ponašanja, s ciljem smanjenja učestalosti ponašanja. Postoje dvije vrste kazne:

1. **Pozitivna kazna**: Ova metoda uključuje predstavljanje averzivnog podražaja nakon ponašanja. Na primjer, dijete koje ometa drugu djecu tijekom samostalnog rada na zadacima dobit će još 1 dodatni zadatak.

2. **Negativna kazna**: Ovaj pristup uključuje oduzimanje poželjnog podražaja nakon izazovnog ponašanja. Na primjer, oduzimanje igračke djetetu nakon što je udarilo svog vršnjaka.

Obje vrste kazne mogu biti učinkovite, ali se moraju koristiti oprezno kako bi se spriječili štetni učinci kao što su povećana agresija, tjeskoba ili strah (Luman i sur., 2011).

Etička razmatranja u korištenju kazne

Primjena kazne u obrazovnim okruženjima, posebno kod djece s PSA, zahtjeva pažljivo etičko razmatranje. Kaznu treba razmatrati samo u krajnjoj nuždi i to samo ukoliko su se strategije pozitivnog potkrepljenja pokazale nedostatnima. Ključne etičke smjernice uključuju:

- **Proporcionalnost**: Kazna bi trebala biti proporcionalna ponašanju, a ne pretjerana.
- **Dosljednost**: Kazna se mora dosljedno primjenjivati na slična ponašanja kako bi se izbjegla zabuna i mješoviti signali.
- **Kombiniranje**: Kazna se *uvijek* treba koristiti zajedno s poučavanjem odgovarajućeg ponašanja i uz prisutnost pozitivnog potkrepljenja.

Suvremene perspektive i smjernice

Nedavna istraživanja sugeriraju da, iako kazna može smanjiti izazovno ponašanje, njezinu upotrebu treba ograničiti kako bi se izbjegli negativni ishodi. Studije su pokazale da su strategije koje naglašavaju pozitivno potkrepljenje općenito učinkovitije i dovode do bolje dugoročne promjene ponašanja od strategija usmjerenih na kaznu, posebno kod djece s PSA (Matson i LoVullo, 2008).

Primjer kazne:

- **Scenarij**: Dijete neprestano ometa jutarnji krug glasnim vikanjem odgovora na postavljena pitanja.

- **Primjena**: Nakon pokušaja jačanja podizanja ruku prije govora (npr. hvaljenjem djeteta nakon što je podiglo ruku), odgojitelj može primijeniti blagu negativnu kaznu privremenim

uklanjanjem djeteta iz željene grupne aktivnosti ako viče, učeći ga tako da takvo ponašanje dovodi do manje ugodnih posljedica.

Gašenje

Gašenje uključuje smanjenje neželjenih ponašanja uklanjanjem posljedica koje ih održavaju (Cooper i sur., 2007). Ovaj odjeljak daje prikaz načina na koje odgojitelji mogu učinkovito provesti gašenje u predškolskim okruženjima posebno za djecu s PSA, uzimajući u obzir etičnost primjene gašenja i najbolje prakse za primjenu.

Razumijevanje gašenja

Gašenje uključuje prekid potkrepljenja koje slijedi ponašanje, što dovodi do postupnog smanjenja tog ponašanja u budućnosti. Na primjer, ako dijete s PSA nauči da izljevi bijesa više ne rezultiraju dodatnim vremenom za igru, na kraju može smanjiti ili prestati koristiti izljeve bijesa kako bi dobilo dodatno vrijeme za igru i pokušati dodatno vrijeme za igru dobiti na drugi način.

Ključna razmatranja:

1. **Dosljednost**: Gašenje se mora dosljedno primjenjivati. Nedosljedna primjena može uzrokovati povećanje neželjenog ponašanja, jer dijete prima mješovite signale o posljedicama svog ponašanja.
2. **Poučavanje alternativnih ponašanja**: Ključno je ne samo ukloniti potkrepljenje za neželjena ponašanja, već i podučavati i jačati alternativna, prihvatljiva ponašanja. Ovaj pristup pomaže spriječiti da se dijete osjeća frustrirano i da možda pokazuje druga izazovna ponašanja.
3. **Stvaranje poticajnog okruženja**: Gašenje bi se trebalo provoditi u brižnom i podražavajućem okruženju u kojem se djeca osjećaju sigurno i shvaćeno, minimizirajući potencijalne negativne emocionalne reakcije.
4. **Procjena ponašanja**: Temeljito analizirajte ponašanje prije primjene gašenja kako biste bili sigurni da je gašenje pravi izbor intervencije.

SAVJET: Integracija gašenja s drugim strategijama, kao što je jačanje željenog ponašanja, često je učinkovitija i može smanjiti potencijalne negativne učinke poput povećane agresije ili stresa. Ovaj pristup pomaže djeci s PSA da nauče koja su ponašanja prikladna, a koja nisu (Fritz i sur., 2017).

Primjer gašenja:

- **Scenarij**: Dijete vrišti kako bi privuklo pažnju odgojitelja.

- **Primjena**: Odgojitelj svjesno prestaje reagirati na vrištanje. Istovremeno, potiče dijete da koristi tiši glas ili podigne ruku, dajući pažnju kada se koriste ta prikladnija ponašanja.

Sažetak:

- ✓ Motivacija se odnosi na motivaciju koju pojedinac osjeća da da se uključi u određeno ponašanje, što se istražuje kroz motivirajuće operacije. Uspostavljajuća operacija povećava vrijednost podražaja kao potkrepljenja i povećava učestalost svih ponašanja koja omogućuju pristup potkrepljenju. Ukidajuće operacije smanjuju vrijednost podražaja kao potkrjepljenja i smanjuju učestalost svih ponašanja koja omogućuju pristup potkrjepljenju.
- ✓ Potkrepljenje (pozitivno i negativno) koristi se za povećanje vjerojatnosti da će se željeno ponašanje pojaviti u budućnosti.
- ✓ Kontrola podražaja odnosi se na sposobnost podražaja da izazove određeno ponašanje jer je to ponašanje potkrepljeno u prisutnosti tog podražaja u prošlosti.
- ✓ Kazna uključuje ili uvođenje posljedice ili uklanjanje podražaja nakon ponašanja, s ciljem smanjenja tog ponašanja.
- ✓ Gašenje uključuje prekid potkrepljenja koje održava ponašanje, što dovodi do postupnog smanjenja tog ponašanja tijekom vremena.
- ✓ Kazna i gašenje moraju se koristiti etički i samo kada se pozitivno potkrepljenje pokaže neuspješnim.

POPIS PREPORUČENE LITERATURE I MATERIJALA

Simple Steps Autism. Available at: https://simplestepsautism.com/

Watling, R. & Schwartz, I. (2004). Understanding and Implementing Positive Reinforcement as an Intervention Strategy for Children With Disabilities. The American journal of occupational therapy: official publication of the American Occupational Therapy Association. 58. 113-6. 10.5014/ajot.58.1.113.

Pitanja za ponavljanje

1. Što je motivirajuća operacija (MO) u kontekstu bihevioralne analize?
2. Koja vrsta motivacijske operacije povećava učinkovitost podražaja kao potkrepljenja?
3. Kako odgojitelji mogu upravljati ukidajućim operacijama kako bi održali angažman djece?
4. Na što se odnosi pojam "kontrola podražaja" u kontekstu bihevioralne analize?
5. Što je diskriminirajući podražaj?
6. Što uključuje pozitivna kazna u kontekstu bihevioralne analize?
7. Koja su ključna etička razmatranja pri korištenju kazne?
8. Što uključuje gašenje u kontekstu bihevioralne analize?
9. Zašto je dosljednost važna pri primjeni gašenja?

VJEŽBE

1. Odaberite jedno ili više ponašanja pojedinca ili grupe koje želite **povećati** i zapišite prijedloge za korištenje principa motivacije, kontrole podražaja i potkrepljenja za koje smatrate da vam mogu pomoći u povećanju tog ponašanja u budućnosti.

Ponašanje	**Motivacija**

Ponašanje	**Kontrola podražaja**

Ponašanje	**Potkrepljenje**

2. Odaberite ponašanje koje želite **smanjiti** u budućnosti i zapišite korake za provedbu postupka gašenja.

Izazovno ponašanje	**Način provedbe gašenja**

4

MJERENJE PONAŠANJA

Ciljevi učenja

Nakon čitanja ovog poglavlja, čitatelji će moći:

1. Razumjeti i implementirati kontinuirane vrste mjerenja ponašanja.
2. Razumjeti i implementirati diskontinuirane vrste mjerenja ponašanja.
3. Odlučiti koju vrstu mjerenja koristiti u kojoj situaciji.

Uvod

Prikupljanje podataka je nužno za procjenu ukupnog napretka i učinkovitosti intervencija. Na temelju prikupljenih podataka odgojitelj može lako analizirati postoji li potreba za promjenom ili odabrana intervencija djeluje.

Prikupljanje podataka je proces prikupljanja informacija o ponašanjima koja odgojitelj želi smanjiti (agresija, vikanje, štipanje, udaranje) ili povećati (traženje pažnje, igranje, podizanje ruku). Prikupljanje

podataka olakšava odgojiteljima da vide funkcionira li odabrana intervencija i pruža li objektivne informacije o ponašanju.

Postupci za mjerenje ponašanja obično uključuju jedno ili kombinaciju sljedećeg: bilježenje događaja, vrijeme i metode uzorkovanja vremena (intervalno mjerenje). U ovom poglavlju odgojitelj će naučiti kako odabrati najučinkovitiji način prikupljanja podataka te se upoznati s najčešćim metodama mjerenja ponašanja, kao što su učestalost, trajanje i intervalno bilježenje podataka.

Kontinuirano mjerenje

Općenito, kontinuirano mjerenje se više preporučuje od diskontinuiranog mjerenja jer bilježi svaku pojavu ponašanja (Tarbox i Tarbox 2017). Uključuje učestalost, stopu i trajanje ponašanja.

Zašto bilježiti ponašanje i prikupljati podatke?

Podaci vam pomažu da donesete informiranu odluku o učinkovitosti intervencije;

Podaci vam pomažu identificirati druge čimbenike okoliša koji utječu na ponašanje.

SAVJET: Prilikom odabira sustava kontinuiranog mjerenja uzmite u obzir sljedeća pravila:

- Ponašanje mora imati jasan početak i kraj;
- Ponašanje se mora odvijati na frekvenciji koja se može izbrojati.

Učestalost ponašanja

Prilikom odabira učestalosti prikupljanja podataka, želite znati *koliko često* se ponašanje događa. **Bilježenje frekvencije** ili događaja vrsta je mjerenja ponašanja koje otkriva i bilježi koliko je puta opaženo ponašanje. Kombinacija vremena promatranja s brojanjem promatranog ponašanja daje jednu od najčešće korištenih mjera u primijenjenoj analizi ponašanja – **stopu** odgovora, definiranu kao broj odgovora po jedinici vremena (Cooper i sur., 2007).

Prilikom bilježenja učestalosti ponašanja, odgojitelj bilježi koliko se puta ponašanje događa jednostavnim označavanjem na Listi za praćenje frekvencije ili pomoću klikera.

Primjer korištenja podataka o frekvenciji

Odgojitelj želi znati koliko puta djeca podižu ruke tijekom grupne aktivnosti umjesto da viču odgovor bez da su prozvani. Na podatkovnom listu bilježi svaki put kada djeca podignu ruke i čekaju da ih pozovu.

UOBIČAJENE VRSTE PRIKUPLJANJA PODATAKA:

Frekvencija - Koliko često se ponašanje javilo?

Stopa - Koliko često se ponašanje javilo u određenom vremenu?

Trajanje - Koliko dugo je ponašanje trajalo?

Djelomični interval - Je li se ponašanje dogodilo u bilo kojem trenutku tijekom zadanog intervala?

Cijeli interval - Je li se ponašanje trajalo tijekom cijelog intervala?

Uzorkovanje trenutnog vremena - Je li se ponašanje dogodilo na kraju intervala?

Četiri jednostavna koraka za bilježenje podataka o frekvenciji:

1. Definirajte ponašanje (ljuljanje naprijed-natrag na stolcu).
2. Pripremite listu za praćenje frekvencije.
3. Zabilježite ponašanje svaki put kada se dogodi unutar određenog vremenskog okvira promatranja.
4. Uključite važne detalje promatranja, kao što su ime djeteta i datum te trajanje promatranja.

Podaci o učestalosti najlakši su način za mjerenje ponašanja jer jednostavno brojite koliko se puta ponašanje javlja. Međutim, može biti teško prikupiti podatke o učestalosti svakog slučaja ponašanja kada odgojitelj žonglira s mnogim drugim odgovornostima (Tarbox i Tarbox 2017). Uređaji koje odgojitelji mogu koristiti da si olakšaju prikupljanje podataka uključuju digitalne brojače, selotejp, spajalice itd.

Stopa

Stopa je dobar odabir ukoliko želite znati *koliko se često* ponašanje događa *tijekom određenog razdoblja*. Odgojitelj može prikupljati podatke kao što su brojevi po 10 sekundi, po minuti, po danu, po tjednu, po mjesecu ili po godini. Ovo je korisno kada je vrijeme promatranja različito svaki put kada odgojitelj prikuplja podatke o frekvenciji ponašanja.

Prilikom bilježenja **stope** ponašanja, odrasla osoba bilježi učestalost označavanjem na Listi za prikupljanje stopa ponašanja ili pomoću mehaničkog brojača i dijeli ukupan broj pojave ponašanja s trajanjem promatranja.

Primjer korištenja podataka o stopi

Dok podučava dijete komunikacijskim vještinama, odgojitelj bilježi koliko puta dijete zatraži omiljenu igračku ili aktivnost tijekom igre. Označava svaki put kada dijete zatraži igračku ili određenu aktivnost i dijeli ukupan broj s vremenom promatranja.

Dan	Frekvencija	Vrijeme promatranja	Stopa
Pon	**35**	8:00 – 9:30 90 minuta	0,4 puta u minuti.
Uto	**42**	9:05 – 10:00 55 minuta	0,8 puta u minuti.
Sri	**76**	8:30 – 10:15 105 minuta	0,7 puta u minuti.

Bilježenje učestalosti/događaja i stope prikladno je samo za ponašanja koja imaju jasne početke i završetke i ne događaju se toliko često da ih je nemoguće točno bilježiti. Osim toga, ova vrsta mjerenja zahtijeva od promatrača da kontinuirano promatra ponašanje, što možda nije uvijek izvedivo u predškolskom okruženju (LeBlanc i sur., 2015).

Primjeri ponašanja koja je moguće mjeriti:

- Udaranje vršnjaka
- Traženje odmora
- Podizanje ruke
- Započinjanje razgovora
- „Hvala!“

Trajanje

Prikupljanje podataka o trajanju prikladno je kada želite znati *koliko dugo* ponašanje traje. **Trajanje** se odnosi na količinu vremena u kojem se ponašanje događa (Cooper i sur., 2007).

Mjerenje trajanja ključno je za procjenu količine vremena koje pojedinac provodi uključen u ciljano ponašanje. Mjerenje trajanja je prikladno za česta ponašanja (npr. ljuljanje, brzi trzaji glave, ruku, nogu) ili kontinuirana ponašanja koja traju dulje vrijeme (npr. suradnička igra, vrijeme provedeno na zadatku i sl.).

Međutim, kao i praćenje događaja, praćenje trajanja zahtijeva stalnu budnost, što može ograničiti njegovu praktičnost. Praćenje trajanja također zahtijeva uređaj za mjerenje vremena koji mora biti lako dostupan, ali diskretan, na primjer, računalna aplikacija, štoperica, zidni sat ili aplikacija (LeBlanc i sur., 2015).

Prilikom bilježenja **trajanja** ponašanja, odgojitelj započinje mjerenje vremena kada ponašanje započne i zaustavlja mjerenje vremena kada ponašanje završi. Odgojitelj može zabilježiti trajanje **svake epizode** ciljanog ponašanja, kao i **ukupno trajanje** po danu kombiniranjem trajanja svake epizode.

Ukupno trajanje po danu: Ukupno trajanje mjeri kumulativno vrijeme koje osoba provodi u ciljanom ponašanju. Na primjer, ako odgojitelj promatra dijete kako se ljulja naprijed-natrag na svom stolcu četiri puta u jednom 8-satnom danu u vrtiću, u trajanju od 30 sekundi, 20 sekundi, 25 sekundi i 15 sekundi, ukupno trajanje bilo bi 30 + 20 + 25 + 15, što je jednako 90 sekundi.

Trajanje po epizodi: Trajanje po epizodi ili pojavljivanju mjera je vremena u kojem se mjeri svaki primjer ciljanog ponašanja. Na primjer, svaki put kada dijete napusti svoje radno mjesto, odgojitelj pokreće štopericu i isključuje je kada se vrati na svoje mjesto. Vrijeme se bilježi, a štoperica se vraća na nulu.

Primjer upotrebe podataka o trajanju

Trajanje izazovnog ponašanja: Odgojitelj odlučuje izmjeriti količinu vremena koje dijete provede u ispadu bijesa kada se od njega traži da izvrši neželjeni zadatak. Na kraju dana zbrajanjem trajanja svake epizode dobiva ukupno trajanje ponašanja po danu.

Trajanje željenog ponašanja: Tijekom procjene preferencija, odgojitelj prati vrijeme koje dijete provodi u igri određenom igračkom ili uključeno u određenu aktivnost. Na temelju vremena koje dijete provede uključeno u aktivnost, odgojitelj može donijeti zaključak o učinkovitom potkrepljenju (npr. pješčanik, u kojem dijete provede 10 minuta i 20 sekundi).

U nastavku slijedi prikaz postupka u četiri koraka za bilježenje podataka o trajanju:

1. Definirajte ponašanje (ljuljanje naprijed-natrag prilikom sjedenja na stolcu).
2. Počnite mjeriti vrijeme kada ponašanje počne, imajući na umu okidače ili prethodnike.
3. Prestanite s mjerenjem vremena kada se ponašanje završi.
4. Dokumentirajte trajanje ponašanja djeteta (vrijeme na štoperici).

Primjeri ponašanja za koja je trajanje prikladan način mjerenja:

- plakanje
- ispad bijesa
- čitanje knjige
- samostalan rad
- igranje.

Diskontinuirano mjerenje

Diskontinuirano mjerenje ponašanja ne bilježi cijelo ponašanje, već bilježi pojavu ponašanja unutar određenog razdoblja. Ova vrsta mjerenja upotrebljava se kada kontinuirani sustav mjerenja ne bi bio izvediv zbog prirode ponašanja (npr. visoka frekvencija) ili kada postoje ograničenja vremena i resursa (Tarbox i Tarbox, 2017). U diskontinuiranom mjerenju, sesija se dijeli na intervale, a podaci o ponašanju prikupljaju se unutar tih intervala. Postoje tri vrste postupaka vremenskog uzorkovanja (intervalnog mjerenja): mjerenje unutar cijelog intervala, mjerenje unutar dijela intervala i uzorkovanje vremena (Cooper i sur., 2007.)

Mjerenje unutar cijelog intervala

Mjerenje unutar cijelog intervala često se koristi za mjerenje kontinuiranog ponašanja (npr. suradnička igra) dijeljenjem razdoblja promatranja u niz kratkih vremenskih intervala (obično od 5 do 15 sekundi). Na kraju svakog intervala odgojitelj bilježi je li se ciljano ponašanje dogodilo *tijekom* cijelog intervala.

Primjer:

Odgojitelj želi povećati vještine igre djeteta s PSA. Cilj je da se dijete uključi u funkcionalnu igru s kockama, autićima i stazom i igra se 10 minuta.

Primjena: Razdoblje promatranja (10 min) dijeli u intervale od 15 sekundi. Ako je dijete igralo cijelih 15 sekundi, odgojitelj bilježi da se ponašanje dogodilo u tom intervalu. Međutim, ako je dijete igralo 10 sekundi i nije igralo ostatak vremena, odgojitelj bilježi izostanak ponašanja.

SAVJET:

Kada odabrati mjerenje unutar cijelog intervala:

- kada je cilj povećati ponašanje;
- kada je kontinuirano prikupljanje podataka nepraktično.

Mjerenje unutar cijelog intervala prikladno je za povećanje pozitivnog ponašanja. Bodovanjem intervala samo ako se ponašanje dogodilo tijekom cijelog intervala, ova vrsta sustava mjerenja *podcjenjuje* ponašanja. To znači da se čini da se ponašanje događalo rjeđe nego što se događalo. Na taj će način odgojitelj još više poraditi na ponašanju ili vještini.

Ponašanje za koja je prikladno korištenje mjerenja cijelog intervala:

- funkcionalna igra

- čitanje
- dovršavanje većeg projekta
- grupna interakcija/igra.

Djelomično intervalno mjerenje

Kada koristi **djelomično intervalno mjerenje**, promatrač bilježi na kraju intervala je li se ponašanje dogodilo *u bilo kojem trenutku* tijekom intervala (Cooper i sur., 2007). Ako se ponašanje dogodilo više puta u zadanom intervalu, promatrač bilježi samo jednu pojavu ponašanja za taj interval. Čak i ako se ponašanje dogodilo samo 1 sekundu od intervala od 15 sekundi, odgojitelj ga i dalje bilježi kao ponašanje koje se dogodilo tijekom tog intervala.

Primjer:

Dijete s PSA često se uključuje u samostimulativno ponašanje, kao što je lepršanje rukama. Odgojitelj shvaća da ponašanje ometa učenje djeteta i nastoji ga smanjiti. Koristi djelomično intervalno mjerenje kako bi izmjerio koliko se često ponašanje događa.

Primjena: Odgojitelj je promatrao dijete tijekom samostalnog rada i podijelio razdoblje promatranja (10 minuta) u intervale od 15 sekundi. Ako se dijete uključilo u samostimulirajuće ponašanje u bilo kojem trenutku tijekom intervala od 15 sekundi, odgojitelj bi zabilježio da se ponašanje dogodilo tijekom tog intervala. Ako dijete nije izvelo nikakve pokrete prstima tijekom tog intervala, blok intervala bi ostao prazan.

SAVJET:

Koristite mjerenje s djelomičnim intervalom:

- kada se želi smanjiti ponašanje;
- kada je kontinuirano prikupljanje podataka nepraktično zbog vremenskih ograničenja;
- za ponašanja koja se rijetko javljaju.

Djelomično intervalno mjerenje prikladno je za izazovna ponašanja koja odgojitelj želi smanjiti. Budući da se interval boduje čak i ako se ponašanje dogodilo na kratki (1 sekundu) trenutak, ova vrsta mjernog sustava ima tendenciju precjenjivanja ponašanja. Drugim riječima, čini se da se ponašanje događalo češće nego što se zapravo događalo.

Ponašanje za koja je primjerena primjena djelomičnog intervalnog mjerenja:

- vokalno stereotipno ponašanje;
- sisanje palca.

Podaci prikupljeni intervalnim mjerenjima najčešće se prikazuju kao postotak ukupnih intervala u kojima je ciljano ponašanje bodovano. Podaci s djelomičnim intervalima upotrebljavaju se za predstavljanje udjela cijelog razdoblja promatranja u kojem se dogodilo ciljano ponašanje, ali za razliku od mjerenja u cijelom intervalu, rezultati bilježenja u djelomičnom intervalu ne daju nikakve informacije o trajanju po pojavljivanju. To je zato što će svaki primjer ciljanog ponašanja, bez obzira na njegovo kratko trajanje, uzrokovati bodovanje intervala.

Trenutno uzorkovanje vremena

Odgojitelj koji koristi **trenutno uzorkovanje vremena** bilježi javlja li se ciljno ponašanje na kraju svakog vremenskog intervala. Na primjer, s intervalima od 1 minute, odgojitelj gleda dijete na oznaci od 1 minute, odmah utvrđuje je li se ponašanje dogodilo i bilježi to na obrascu za prikupljanje podataka. Ovaj postupak bi se nastavio u svakom intervalu od 1 minute do kraja razdoblja promatranja. Podaci iz trenutnog vremenskog uzorkovanja obično se navode kao postoci ukupnog broja intervala u kojima se ponašanje dogodilo (Cooper i sur., 2007).

Primjer:

Odgojitelj želi povećati socijalnu interakciju djeteta. Promatra dijete na igralištu gdje se djeca obično igraju zajedno.

Primjena: Vrijeme promatranja (15 minuta) dijeli u intervale od 1 minute. Na kraju svakog intervala od 1 minute gleda dijete. Ako su u tom trenutku u interakciji s drugima, odgojitelj zabilježi taj podatak. Ukoliko dijete nije u interakciji s drugima, to polje ostavlja praznim.

SAVJET:

Kada odabrati trenutno uzorkovanje vremena:

- pri poboljšanju uključenosti u aktivnosti odgojno-obrazovne grupe;
- pri poboljšanju vještina socijalne interakcije;

Sažetak:

✓ Prikupljanje podataka pruža odgojitelju objektivne informacije o ciljanom ponašanju. Pomaže provjeriti učinkovitost intervencije koju provodi.

✓ Postoji šest vrsta uobičajenih postupaka prikupljanja podataka. Oni mjere učestalost, trajanje ili postotak pojavljivanja ciljanog ponašanja: učestalost, stopa, trajanje, djelomični interval, cijeli interval i trenutno uzorkovanje vremena.

✓ Kontinuirano mjerenje bilježi svaku pojavu ponašanja, dok diskontinuirano mjerenje bilježi određenu procjenu pojave ponašanja tijekom razdoblja promatranja.

✓ Za ponašanja koja se često javljaju preporučuje se diskontinuirano mjerenje.

✓ Prilikom mjerenja ponašanja, odgojitelj može odabrati razdoblje promatranja tijekom kojeg prikuplja podatke.

POPIS PREDLOŽENE LITERATURE I MATERIJALA

Artemis ABA. Available at: https://www.artemisaba.com/our-blog

Fiske K, Delmolino L. Use of discontinuous methods of data collection in behavioural intervention: guidelines for practitioners. behaviour Analysis in Practice. 2012;5(2):77–81. Retrieved from: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3592492/.

LeBlanc LA, Raetz PB, Sellers TP, Carr JE. A Proposed Model for Selecting Measurement Procedures for the Assessment and Treatment of Problem behaviour. Behav Anal Pract. 2015 Oct 13;9(1):77-83. Retrieved from: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4788644/.

Pitanja za ponavljanje

1. Navedite uobičajene kontinuirane vrste postupaka mjerenja.
2. Navedite uobičajene diskontinuirane vrste postupaka mjerenja.
3. Koju biste metodu prikupljanja podataka koristili ako vam je glavna briga znati koliko dugo ponašanje traje?
4. Koju metodu prikupljanja podataka biste koristili ako: *Ponašanje se ne događa često, ali kada se javi, dugo traje?*
5. Koju biste metodu prikupljanja podataka koristili ako: *Morate točno znati koliko se puta ponašanje javi unutar sat vremena?*
6. Koju metodu prikupljanja podataka biste koristili ako: *Ponašanje se događa prečesto?*
7. Koju metodu prikupljanja podataka biste koristili ako: *Želite produžiti trajanje vježbanja rukopisa?*

IDEJE ZA PRAKTIČNU PRIMJENU

Odaberite izazovno ponašanje za koje želite znati *koliko često* se javlja. Prikupljajte podatke o učestalosti tijekom jednog tjedna. Pokušajte analizirati svoje nalaze. *Je li se ponašanje događalo češće tijekom određenih dana u tjednu? Je li se ponašanje događalo češće ujutro ili poslijepodne? Koji je bio najčešći prethodni podražaj ponašanja?*

Ponašanje:_____

	Ponedjeljak	Utorak	Srijeda	Četvrtak	Petak
Vrijeme promatranja	Od: Do:	Od: Do:	Od: Do:	Od: Do:	Od: Do:
Frekvencija					

Najčešći prethodni podražaj: _____

5

FUNKCIJE PONAŠANJA

Ciljevi učenja

Nakon čitanja ovog poglavlja, čitatelji će moći:

1. Razumjeti funkcije ponašanja
2. Identificirati ponašanje prema njegovoj funkciji
3. Razumjeti i opisati razliku između topografije i funkcije ponašanja

Uvod

Bihevioralno-analitički pristup poučavanju novih vještina i ponašanja uključuje procjenu trenutne razine uspješnosti djeteta i pretpostavki o tome što uzrokuje ponašanje. U analizi ponašanja, neposredna

okolina (ljudi, aktivnosti, rutine, predmeti) smatra se glavnim uzrokom ponašanja. Pretpostavka je da ponašanja nisu slučajna; umjesto toga, događaju se s razlogom. Da bismo istinski razumjeli ponašanje, moramo istražiti što ga pokreće i koje ga posljedice održavaju.

Odgojitelji mogu imati koristi od razumijevanja ZAŠTO se izazovna ponašanja javljaju jer će im to pomoći u odabiru prave intervencije i učinkovitom radu s djecom. U ovom poglavlju naučit ćete identificirati funkcije ponašanja te razlikovati izgled (topografiju) i svrhu (funkciju) ponašanja.

U području primijenjene analize ponašanja, ponašanje se često kategorizira u dvije glavne kategorije (Cooper i sur., 2007):

- **dobiti nešto** (pozitivno potkrepljenje);
- **izbjeći nešto** (negativno potkrepljenje).

Razumijevanje funkcija ponašanja

Razumijevanje razloga pojave izazovnog ponašanja ključno je za njegovo rješavanje. Tada je moguće provesti intervenciju koja se na odgovarajući način bavi ponašanjem. Funkcija ponašanja odnosi se na razlog zbog kojeg se ponašanje javlja i ponavlja.

Funkcija ponašanja:

Dobiti nešto
- pažnja
- predmet/aktivnost
- senzorna stimulacija

Izbjeći nešto
- zadatak
- osoba
- mjesto
- bol

Odgojitelj može primijetiti da dijete ima izljeve bijesa kada je vrijeme za odlazak s igrališta, kao i kada je potrebno pospremiti igračke nakon igre. Nakon pomnijeg promatranja, postaje jasno da djetetu teškoću predstavlja prekid igre (preferirana aktivnost).

Postoje četiri osnovne funkcije ponašanja:

1. **senzorna** (izbjegavanje ili traženje predmeta ili aktivnosti povezanih s dodirom, mirisom, zvukom, okusom ili vidom);
2. **bijeg** (od zadatka, ljudi ili lokacije);
3. **pažnja** (od vršnjaka ili odraslih);
4. **predmet/aktivnost** (želja za hranom, predmetom ili aktivnošću) (Denning & Moody, 2018).

Nadalje, neki bihevioristi smatraju da je "**medicinska**" isto tako funkcija ponašanja, a na pitanje zašto se ponašanje javlja odgovara različitim medicinskim stanjima.

Svaka od ovih funkcija ispunjava specifičnu svrhu za pojedinca. Ponašanja mogu imati više funkcija ovisno o situaciji u kojoj se osoba nalazi. Na primjer, dijete može plakati kada želi pažnju odgojitelja, koji ga zatim može umiriti zagrljajem. Ili dijete može plakati kada ne želi sudjelovati u grupnoj aktivnosti. Isto ponašanje - plakanje, ima različite funkcije u takvim slučajevima i zahtijeva različite strategije intervencije ovisno o situaciji.

Istodobno, više ponašanja može imati istu funkciju. Na primjer, dijete može plakati, gristi i udarati nogama kako bi izbjeglo obuvanje cipela. Sva tri oblika ponašanja imaju istu funkciju, a to je izbjegavanje obuvanja cipela.

Utvrđivanje funkcije ponašanja

Kao što se vidi u prethodnim primjerima, ponašanja nam omogućuju da steknemo željeno iskustvo ili eliminiramo neželjeno. Kada se suočavamo s izazovnim ponašanjima, bitno je razumjeti da nam topografija ponašanja ne govori zašto se dijete upušta u njega. Stoga bi bilo pogrešno reagirati na ponašanje koje se temelji samo na njegovoj formi/izgledu.

Ako dijete ne posjeduje određenu vještinu, kao što je vještina učinkovite komunikacije, izazovna ponašanja poput plakanja ili udaranja nogom bit će učinkovita u dobivanju onoga što želi. Usredotočujući se na oblik ponašanja (plakanje i udaranje), odgojitelju će promaknuti razlog za to;

Senzorna funkcija

Dijete izazovno ponašanje tijekom bilo koje aktivnosti, bilo gdje, samo ili s drugima.

Ponašanje se ne mijenja kada se promijeni okolina ili aktivnost

jednostavno rečeno, ono što mu dijete pokušava reći svojim ponašanjem.

Identificiranje funkcije ponašanja nije uvijek lako, ali postoje neki opći tragovi na temelju kojih odgojitelj može stvoriti hipotezu. Međutim, potrebna je sveobuhvatnija funkcionalna procjena ponašanja kako bi se potvrdila hipoteza o funkciji ponašanja (vidi poglavlje 6 za Funkcionalnu procjenu ponašanja).

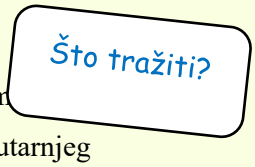

Senzorna (također se naziva automatska ili osjetilna) funkcija: Ponašanja se odnose na stim osjetila ili samostimulaciju. Ponašanje koje održava osjetilna funkcija daje osobi neku vrstu unutarnjeg osjećaja koji joj se sviđa (Cooper i sur., 2007.) ili uklanja unutarnji osjećaj koji joj se ne sviđa.

Primjer:

Jednostavan primjer za to je grebanje. Dijete se može ogrebati po koži zbog uboda kukca ili opekline od sunca kako bi ublažilo osjećaj svrbeža.

Drugi primjer je kada se pojedinac upušta u ponavljajuće pokrete ili ponašanja kako bi regulirao svoja osjetilna iskustva. To može varirati među različitom djecom: jedno dijete može uživati i osjećati osjetilnu stimulaciju od brzih sportova, ali drugo dijete može se ljuljati naprijed

Funkcija bijega

Ponašanje počinje sa zahtjevima.

Dijete prestaje s ponašanjem kada mu se kaže da to ne mora činiti.

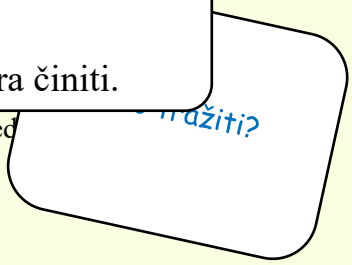

destimuliralo svoja osjetila (Alberto i Troutman, 2003).

Bijeg: ponašanja koja se koriste za izbjegavanje ili bijeg od neželjenih situacija ili zadataka (Cooper i sur., 2007).

Primjer:

To može uključivati dijete koje odbija dovršiti aktivnost za stolom. Kada se od njega zatraži da oboja sliku, dijete će viknuti "ne" i slomiti olovku. Odgojitelj mu odlučno kaže da je takvo ponašanje neprihvatljivo i da treba sjediti u „tihom kutu“. Ovo dijete ubrzo saznaje da će mu takvo ponašanje osigurati bijeg od zadatka.

Traženje pažnje: ponašanja koja se javljaju kako bi se privukla pažnja ili priznanje drugih. Pažnja ne mora uvijek biti pozitivna. Dijete se može ponašati na određeni način kako bi izazvalo ljutnju ili grđenje od strane roditelja ili odgojitelja. Stoga se pažnja može posvetiti u obliku izraza lica, uzdaha, ukora, verbalnog preusmjeravanja ili smirivanja i fizičke pažnje poput zagrljaja ili podiz

Funkcija pažnje

Izazovno ponašanje događa se kada je odrasla osoba zauzeta drugim poslom ili aktivnošću s drugom osobom.

Ponašanje se ne događa kada se odrasla osoba brine o djetetu.

Čini se da dijete čeka da odrasla osoba odgovori.

2007).

Primjer:

Dijete može prekidati razgovor ili se upuštati u ometajuće ponašanje kada odgojitelj razgovara s ravnateljem. Odgojitelj zatim prekida razgovor i odgovara na djetetovo ponašanje objašnjavajući zašto mora čekati kada vidi dvije odrasle osobe kako razgovaraju. Dijete prestaje s ponašanjem i pažljivo sluša odgojitelja, ali započinje ponašanje odmah nakon što se odgojitelj okrene i nastavi razgovor s ravnateljem.

Opipljiva funkcija

Izazovna ponašanja javljaju se kada dijete nešto želi ili kada mu je nešto uskraćeno.

Ponašanje prestaje kada dijete dobije ono što želi

Dobivanje predmeta ili aktivnosti: ponašanja koja su usmjerena na dobivanje opipljivih predmeta ili poželjnih aktivnosti (Cooper i sur., 2007).

Primjer:

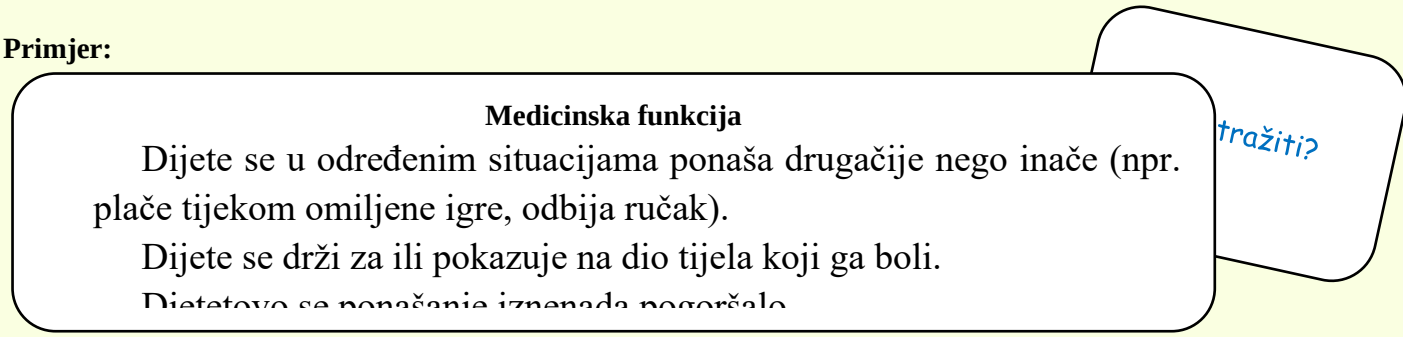

Medicinska funkcija

Dijete se u određenim situacijama ponaša drugačije nego inače (npr. plače tijekom omiljene igre, odbija ručak).

Dijete se drži za ili pokazuje na dio tijela koji ga boli.

Dijetetovo se ponašanje iznenada pogoršalo

Dijete udari vršnjaka koji je uzeo igračku. Vršnjak počinje plakati i trči do odgojitelja, dok dijete uzima igračku natrag i nastavlja se igrati.

Medicinska funkcija: Ponašanja koja proizlaze iz temeljnih zdravstvenih stanja i ponašanja mogu ukazivati na bol, nelagodu ili druge zdravstvene probleme.

Primjer medicinske funkcije ponašanja:

Četverogodišnji neverbalni dječak s PSA uobičajeno se ne uključuje u izazovne oblike ponašanja te obično bez problema sudjeluje u svakodnevnim aktivnostima. Jednog dana, međutim, počne gristi ruku. Odgojitelj primjećuje da se ponašanje događa ne samo kada se od njega traži da nešto učini, već i tijekom aktivnosti u kojima inače uživa. Primjećuje da mu je neugodno i da plače bez vidljivog razloga. Nakon posjeta liječniku otkriveno je da dječak ima više pokvarenih zubi.

Odgojitelji trebaju imati na umu da su funkcije ponašanja dinamične. Stoga je važno redovito ponovno procjenjivanje funkcije izazovnog ponašanja jer intervencija s vremenom može izgubiti svoju učinkovitost zbog funkcije izazovnog ponašanja koja se mijenja s vremenom (Lerman, Iwata, Smith, Zarcone i Vollmer, 1994).

Prepoznavanje ponašanja na temelju njihovih temeljnih funkcija ključno je za ciljanu intervenciju i podršku. Prikupljanje ABC podataka (vidi poglavlje 2) pomaže identificirati obrasce, okidače i čimbenike koji održavaju ponašanja.

Prilikom analize ABC podataka postavite si sljedeća pitanja:

- Može li ponašanje ukazivati na temeljno **zdravstveno** stanje ili nelagodu?

Ako ste isključili osnovna zdravstvena stanja, razmotrite četiri preostale funkcije:

- Služi li ponašanje za ispunjavanje osjetilnih potreba ili reguliranje osjetilnih iskustava? (Ako DA, moguća funkcija: **Senzorna**);
- Događa li se ponašanje dok ste s drugima *i* sami? (Ako DA, moguća funkcija: **Senzorna**);
- Uključuje li ponašanje pristup određenom predmetu? (Ako NE, moguća funkcija: **Senzorna**);
- Omogućuje li ponašanje osobi da izbjegne određeni podražaj, događaj itd.? (Ako NE, moguća funkcija: **Senzorna**);
- Je li ponašanje pokušaj izbjegavanja ili bijega od određene situacije ili zadatka? (Ako DA, moguća funkcija: **Bijeg/izbjegavanje**);
- Događa li se ponašanje često odmah nakon što se pojedincu predoči zadatak? (Ako je DA, moguća funkcija: **Bijeg/izbjegavanje**);
- Je li ponašanje potaknuto željom za pažnjom ili priznanjem od drugih? (Ako je DA, moguća funkcija: **Pažnja**);
- Rezultira li ponašanje time da pojedinac privuče pažnju drugih (vršnjaka ili odraslih)? (Ako je DA, moguća funkcija: **Pažnja**);
- Rezultira li ponašanje ukorom od strane odgojitelja/roditelja? (Ako je DA, moguća funkcija: **Pažnja**);
- Ima li za cilj ponašanje da pojedinac dobije nešto opipljivo, kao što su predmeti ili aktivnosti? (Ako je DA, moguća funkcija: **Dobivanje predmeta/aktivnosti**);

Razlikovanje topografije od funkcije

Topografija se odnosi na uočljive karakteristike ponašanja (način na koji ponašanje izgleda), kao što su djetetove fizičke radnje ili verbalni izrazi (Pierce i Cheney, 2004). Funkcija ponašanja odnosi se na svrhu koju ponašanje ima za pojedinca (razlog zašto se ponašanje događa).

Funkcija ponašanja možda se neće lako razumjeti na temelju topografije (tablica 5). U tom slučaju odgojitelj može provesti sustavnu procjenu ili objektivnu procjenu situacije koja će mu pomoći da shvati zašto se ponašanje javlja.

Tablica 5 Primjeri topografije ponašanja i njegove funkcije

Topografija ponašanja	**Moguća funkcija**
Tijekom nastave Petar se šali, a njegovi vršnjaci se smiju.	**Pažnja**
Tijekom grupne aktivnosti, Petar govori da je bolestan, a odgojiteljica mu kaže da se odmori za svojim stolom.	**Bijeg**
Tijekom igre, Petar udara svog vršnjaka i oduzima mu igračku.	**Dobivanje predmeta/aktivnosti**
Tijekom priče, Petar pjevuši pjesmu.	**Senzorna**

Prilagođeno iz Casey & Carter (2016.)

Također zapamtite da dvije osobe mogu pokazivati slično ponašanje, kao što je vikanje (ista topografija); međutim, jedan to može učiniti kako bi privukao pažnju (funkcija traženja pažnje), dok se drugi može uključiti u ponašanje kako bi izbjegao stresnu situaciju (funkcija bijega) (Kennedy i sur., 2000). Stoga nam funkcija, a ne topografija ponašanja, omogućuje učinkovito prilagođavanje intervencija.

Sažetak:

- ✓ Sva ponašanja se događaju s razlogom.
- ✓ Prvo, isključite sve temeljne medicinske razloge koji uzrokuju ponašanje (medicinska funkcija).
- ✓ Osim medicinske funkcije, postoje četiri glavne funkcije ponašanja: senzorna, bijeg/izbjegavanje, pažnja i dobivanje predmeta/aktivnosti.
- ✓ Prikupljanje ABC podataka pomoći će vam da identificirate potencijalnu funkciju (funkcije) ponašanja.
- ✓ Sveobuhvatna funkcionalna procjena ponašanja (FBA) je nužna u potvrđivanju hipoteze o funkciji ponašanja.
- ✓ Topografija se odnosi na formu ponašanja - kako ponašanje izgleda.
- ✓ Funkcija se odnosi na razlog - zašto se ponašanje događa.
- ✓ Ponašanja koja izgledaju isto (slična topografija) mogu služiti višestrukim funkcijama za pojedinca.

POPIS PREDLOŽENE LITERATURE I MATERIJALA

Hong, E., Dixon, D., Stevens, E., Burns, C. & Linstead, E. (2018). Topography and Function of Challenging behaviours in Individuals with Autism Spectrum Disorder. Advances in Neurodevelopmental Disorders. 2. 1-10. 10.1007/s41252-018-0063-7.

Autism Speak. (2024). Challenging behaviour tool kit. Retrieved from: https://www.autismspeaks.org/tool-kit/challenging-behaviours-tool-kit

Pitanja za ponavljanje

1. Objasnite što znači funkcija i topografija ponašanja.
2. Koje su četiri glavne funkcije ljudskog ponašanja?
3. Koja je funkcija ponašanja u sljedećem scenariju?

   Tijekom rada za stolom odgajateljica Ivanu daje nastavni listić za zadacima bojanja unutar linija. Ivan gužva radni listić i baca ga na pod. Odgojiteljica primjećuje Ivanovu frustraciju i dopušta mu da napravi pauzu od radnog listića kako bi se smirio. Sljedećeg dana, Ivanovo ponašanje se ponavlja pod istim okolnostima.

4. Koja je funkcija ponašanja u sljedećem scenariju?

   Tijekom samostalnog rada, Emilija opetovano poziva odgojiteljicu za pomoć. Odgojiteljica potiče Emiliju da sama izvrši zadatak jer zna da joj je zadatak prilično lak. Kasnije odgojiteljica shvaća da Emilija češće traži pomoć kada se od nje traži da radi sama.

5. Opišite razliku između funkcije i topografije ponašanja.
6. Zašto je važno znati funkciju ponašanja?

IDEJE ZA PRAKTIČNU PRIMJENU

Na temelju podataka koje ste prikupili u poglavlju 2, identificirajte moguće funkcije ponašanja djeteta.

Ciljano ponašanje: _____

ABC lista:

Prethodni podražaj	Ponašanje	Posljedica	Moguće funkcije

Prethodni podražaj	Ponašanje	Posljedica	Moguće funkcije

Sada, na temelju identificiranih funkcija, odredite je li vjerojatnije da će se ponašanje povećati ili smanjiti u budućnosti.

Prethodni podražaj	**Ponašanje**	**Posljedica**	**Moguća funkcija**	**Povećanje/smanjenje**

6

FUNKCIONALNA PROCJENA PONAŠANJA

Ciljevi učenja

Nakon čitanja ovog poglavlja, čitatelji će moći:

1. Opisati važnost i proces funkcionalne procjene ponašanja.
2. Prepoznati i koristiti metode neizravne funkcionalne procjene.
3. Prepoznati i koristiti metode izravne funkcionalne procjene.
4. Prepoznati važnost i koristiti metode procjene vještina.

Uvod

Upravljanje ponašanjem sastavni je dio stvaranja učinkovitog okruženja za učenje. Određene situacije i čimbenici u okruženju mogu potaknuti izazovne oblike ponašanja kod neke djece. Ti čimbenici mogu varirati od neurobioloških oštećenja povezanih sa senzornom obradom do nelagode ili boli povezane s medicinskim stanjem ili čak nemogućnosti komuniciranja područja nelagode ili boli (Edelson, 2022).

Funkcionalna procjena ponašanja

Primarna svrha funkcionalne procjene ponašanja (FPP) je utvrditi zašto se dijete upušta u izazovno ponašanje i koji događaji u okolini mogu izazvati ili na drugi način utjecati na ponašanje. Ovo znanje pomaže u razvoju plana podrške ponašanju za sprječavanje izazovnog ponašanja i poučavanje alternativnih, prikladnih oblika ponašanja (Dunlap i Fox, 2002). Na primjer, ako je funkcija ponašanja bijeg od zadatka, plan podrške uključivao bi poučavanje djeteta odgovarajućem načinu da zatraži pauzu kada je to potrebno. Na taj način dijete uči vještinu koja će mu pomoći da dovrši zadatak.

Napomena: *FPP bi uvijek trebali provoditi educirani stručnjaci, kao što je bihevioralni analitičar. FPP bi se trebala koristiti u izradi individualiziranog plana podrške za usvajanje vještina i smanjenje izazovnih oblika ponašanja djeteta.*

Koraci provedbe FPP

FPP je sustavni proces utvrđivanja razloga upuštanja djeteta u izazovno ponašanje. Obično ovaj postupak uključuje sljedeće korake:

1. **Upućivanje i pristanak:** Proces obično započinje nakon što odgojitelj, roditelj ili bilo koji drugi stručnjak da preporuku. Prije početka procjene prvo se osigurava pristanak roditelja/skrbnika.
2. **Prikupljanje podataka:** To može biti neizravnim sredstvima (intervjuiranje i pregled zapisa) ili izravnim promatranjem ponašanja u različitim okruženjima. Prikupljeni podaci analiziraju se kako bi se otkrili obrasci i odnosi između ponašanja pojedinca i brojnih čimbenika okoliša koji na njega utječu kako bi se identificirala funkcija ponašanja.
3. **Razvoj hipoteze o funkciji ponašanja:** Analiza podataka dovodi do razvoja hipoteze o funkciji ponašanja. Ova se hipoteza testira daljnjim promatranjem i prikupljanjem podataka.
4. **Plan podrške ponašanju (PPP):** Nakon što se identificira funkcija ponašanja, izrađuje se plan podrške ponašanju koji uključuje intervencijske strategije za povećanje odgovarajućeg ponašanja i uklanjanje izazovnih oblika ponašanja.
5. **Implementacija i praćenje:** PPP se usvaja i prati kako bi se utvrdila njegova učinkovitost u smanjivanju izazovnog ponašanja i povećanju pozitivnog, funkcionalnog ponašanja (Cooper i sur., 2020).

Dvije glavne metode za provođenje funkcionalne procjene ponašanja:

neizravna

procjena;

Metode funkcionalne procjene ponašanja

Proces funkcionalne procjene ponašanja pomaže odgojiteljima u razumijevanju i rješavanju izazovnih ponašanja, jamčeći da su intervencije prilagođene svakom djetetu. FPP uključuje prikupljanje informacija za procjenu nužnosti plana podrške ponašanju, određivanje vremena i lokacije pojave ponašanja te razumijevanje funkcije ponašanja. Podaci se prikupljaju izravnim i neizravnim metodama (Henley, 2012).

Neizravne metode = pitajte 2. Izravne metode = promatrajte

METODE NEIZRAVNE PROCJENE

Pregled postojeće dokumentacije
Intervju
Upitnik

U početku odgojitelji mogu koristiti tehnike neizravnog prikupljanja podataka kako bi prikupili detalje o djetetovom ponašanju. Nakon što postave hipotezu o funkciji ponašanja, mogu upotrijebiti tehnike izravne evaluacije kako bi potvrdili teoriju.

Neizravne metode

Prikupljanje informacija iz različitih izvora dio je neizravnih metoda. Odgojitelj može naučiti važne informacije o ponašanju osobe i onome što na ta ponašanja utječe. Neizravne metode podrazumijevaju intervjue, ankete i proučavanje postojeće dokumentacije. Podaci prikupljeni ovim tehnikama mogu pomoći u stvaranju učinkovitih intervencija i taktika za kontrolu ponašanja (O'Neill i sur., 1997).

Pregled postojeće dokumentacije uključuje prikupljanje i proučavanje dokumenata i izvješća o djetetovom ponašanju, uključujući medicinsku dokumentaciju, prošle procjene i izvješća koja su rezultat odgojno-obrazovnog procesa. Ovaj pristup može ponuditi važan uvid u djetetovu prošlost, ponašanje i situacije koje dovode do izazovnog ponašanja.

Intervjui uključuju razgovor s pojedincima koji su upoznati s djetetovim ponašanjem, poput roditelja, odgajatelja i skrbnika. Intervjuiranje podrazumijeva postavljanje otvorenih pitanja koja sugovorniku omogućuju da detaljno opiše izazovno ponašanje. Ispitivač se može raspitati o vremenu ponašanja ili onome što mu prethodi kako bi saznao više o utjecaju okoline na ponašanje.

Upitnici mogu pomoći u razumijevanja ponašanje osobe. Tri često korištena upitnika u FPP procesu su Skala za procjenu pobuda za izazovna ponašanja (MAS) Duranda i Crimminsa iz 1988., Alat za bodovanje funkcionalne procjene (FAST) Iwata, DeLeon i Roscoe iz 2013. i Pitanja o bihevioralnoj funkciji (QABF) Matsona i Vollmera iz 1995. godine. Ankete se mogu koristiti za prikupljanje

informacija od integralnih ljudi poput roditelja, odgojitelja ili skrbnika te dati odgovore na pitanja o obrascima ponašanja djeteta, okidačima i potencijalnim razlozima održavanja ponašanja kroz vrijeme.

Ključno je razumjeti da pregled dokumentacije, intervjui, upitnici ili ankete sami po sebi nisu dovoljni za procjenu i da ih treba nadopuniti metodama poput promatranja i testova za sveobuhvatno razumijevanje ponašanja i njegovih funkcija.

Metode neizravne funkcionalne procjene ponašanja jednostavne su za korištenje i ne zahtijevaju posebnu opremu ili obuku te su minimalno invazivne.

Ipak, ovise o subjektivnim povratnim informacijama koje ne moraju uvijek biti precizne ili temeljite i mogu dovesti do pogrešnih zaključaka o djetetovu ponašanju.

METODE IZRAVNE PROCJENE

ABC praćenje
Direktna opservacija

Izravne metode

Izravne metode podrazumijevaju promatranje ponašanja osobe u različitim situacijama kako bi se odredili okidači, posljedice i mogući čimbenici koji potkrjepljuju ponašanje.

Izravna procjena obično se provodi u prirodnom okruženju osobe, poput njezina doma ili odgojno-obrazovne skupine, a sastoji se od promatranja i dokumentiranja ponašanja metodama kao što su ABC prikupljanje podataka ili narativno prikupljanje podataka. Podaci iz ABC liste (o kojima se govori u poglavlju 2) omogućuju odgojitelju da promatra okidače (prethodne podražaje) i posljedice ponašanja (ishode) zbog kojih se ponašanje ponavlja (Cooper i sur., 2020.).

Cilj je izravne procjene:

- provjeriti podatke prikupljene neizravnom procjenom;
- uključiti prethodne događaje i naknadne ishode koji se možda nisu otkrili u intervjuu;
- provjeriti funkciju ponašanja;
- dati zaključak o ponašanju.

Informacije prikupljene promatranjem iz prve ruke mogu odrediti obrasce i svrhe ponašanja, koje se mogu koristiti za donošenje informiranih odluka o intervencijskim pristupima.

Tehnike izravne procjene ponašanja pružaju precizne i temeljite podatke o ponašanju pojedinca i čimbenicima koji na njega utječu, što je posebno korisno za rješavanje ponašanja kod djece s dijagnozom PSA. Međutim, takvi postupci mogu biti dugotrajni, zahtijevati specijalizirano osposobljavanje i alate, a na njih bi mogla utjecati prisutnost promatrača ili ispitivača. Unatoč svojim nedostacima, izravne

procjene pružaju važno znanje za stvaranje uspješnih intervencija i planova za poboljšanje kvalitete života osoba s PSA i njihovih obitelji (O'Neill i sur., 1997).

Procjena vještina

Prednosti procjene vještina

Izazovna ponašanja mogu proizaći iz skrivenih poteškoća kod djece s PSA, a učinkovito nošenje s tim ponašanjima zahtijeva temeljito razumijevanje djetetovih različitih sposobnosti. Načela učinkovite procjene vještina uključuju:

- **Otkrivanje uzroka:** zamislite dijete koje ima ispad izazovnog oblika ponašanja svaki put kad se upale svjetla nakon popodnevnog odmora. Procjena senzornih potreba može otkriti da je osjetljivost na svjetlost okidač izazovnog oblika ponašanja. Ova informacija može vam pomoći u pronalaženju načina izbjegavanja izazovnog oblika ponašanja (osiguravanje sunčanih naočala djetetu ili postupno povećavanje količine svjetlosti kojoj je dijete izloženo).
- **Individualizacija planova:** ovo može biti učinkovitije od općeg "time-outa" za zadovoljavanje potreba neverbalne djece koja imaju poteškoća u komunikaciji. Procjena može pomoći u prepoznavanju komunikacijskih izazova i osnažiti odgojitelja da stvori specifične pristupe, poput korištenja komunikacije putem razmjene slike ili pružanja obuke znakovnog jezika kako bi se suočio s temeljnim razlogom ponašanja.
- **Osnaživanje odgojitelja za korištenje pozitivnog potkrepljenja:** spoznaja da je dijete izvrsno u igrama uparivanja, ali ima teškoća s praćenjem verbalnih uputa otvara mogućnosti pozitivnog potkrepljenja. Odgojitelj može uključiti aktivnosti uparivanja u proces poučavanja praćenja verbalnih uputa čineći ga motivirajućim i pozitivnijim za dijete.

Koje vještine procjenjivati?

Sveobuhvatna procjena trebala bi prikazati djetetov kompletan repertoar vještina. Evo nekoliko važnih čimbenika koje treba uzeti u obzir (Hyman i sur., 2020.):

Komunikacijske vještine: Razumije li dijete verbalne upute? Komunicira li dijete svoje želje i potrebe riječima ili nekim od oblika potpomognute komunikacije?

Socijalne vještine Na koji način se dijete uključuje u interakciju s vršnjacima i odraslima? Izmjenjuje li se tijekom igre s vršnjacima? Dijeli li igračke?

Senzorna obrada: Određena djeca s PSA mogu osjetiti povećanu ili smanjenu osjetljivost na prizore, zvukove, dodire, okuse i mirise. Procjenom senzorne obrade možete prepoznati moguće čimbenike okoline koji mogu utjecati na dijete i ponuditi senzorna pomagala kao što su slušalice za poništavanje buke ili fidget igračke kako biste kreirali ugodnije i predvidljivije okruženje.

Motoričke vještine: Sposobnost hvatanja predmeta i korištenja pribora, kao i sposobnost skakanja i trčanja, mogu utjecati na djetetovo sudjelovanje u svakodnevnim aktivnostima. Procjena djetetovih motoričkih sposobnosti može odrediti područja u kojima može biti potrebna dodatna pomoć ili prilagodbe kako bi se spriječile frustracije i ispadi.

Kognitivne sposobnosti: Prepoznavanje djetetovih kognitivnih snaga i slabosti, kao što su pamćenje, raspon pažnje i vještine rješavanja problema, može voditi metode poučavanja i tehnike upravljanja ponašanjem. Djetetu koje ima teškoća sa zadržavanjem pažnje može se ponuditi kraće, konkretnije zadatke koji pomažu u smanjenju osjećaja frustracije.

.

Sažetak

- ✓ Funkcionalna procjena ponašanja (FPP) je postupak sistematičnog prikupljanja podataka kako bi se utvrdila funkcija ponašanja i stvorila učinkovita intervencija.
- ✓ U FPP se koriste dvije metode procjene: neizravna i izravna.
- ✓ Procjena sposobnosti kao što su komunikacija, socijalne vještine i senzorna obrada pomaže u razvoju ciljanih intervencija.
- ✓ Ishodi funkcionalne procjene ponašanja koriste se za izradu plana podrške ponašanju (PPP) koji uključuje definirane ciljeve i intervencijske postupke.
- ✓ Funkcionalna procjena ponašanja je ključna u razumijevanju i rješavanju izazovnih oblika ponašanja osoba s autizmom. FPP je od vitalnog značaja za razvoj specifičnih intervencija, poticanje pozitivnih promjena u ponašanju i poboljšanje cjelokupnog blagostanja.

POPIS PREDLOŽENE LITERATURE I MATERIJALA

Web stranice:

- https://behaviour.education.qld.gov.au/supportingStudentBehaviour/PositiveBehaviourforLearning/Documents/functional-behaviour-assessment-schools-guide.pdf
- https://www.cceionline.com/how-to-deal-with-challenging-behaviors-in-preschool/
- https://mybrightwheel.com/blog/challenging-behavior

Članci:

Razumijevanje izazovnog ponašanja vašeg djeteta:
http://csefel.vanderbilt.edu/resources/wwb/wwb9.html

Knjige:

Glasberg, B. A. (2006). Functional Behavior Assessment for People With Autism: Making Sense of Seemingly Senseless Behavior

Umbreit, J. et al. (2024). Functional Assessment-Based Intervention: Effective Individualized Support for Students

PITANJA ZA PONAVLJANJE

1. Koji je primarni cilj funkcionalne procjene ponašanja (FPP)?
2. Definirajte i opišite neizravne metode koje se koriste u FPP.
3. Definirajte i opišite izravne metode koje se koriste u FPP.
4. Informacije prikupljene FPP-a mogu se koristiti za razvoj (dopuni jednom riječju) _____ za rješavanje izazovnih ponašanja.

IDEJE ZA PRAKTIČNU PRIMJENU

Identificirajte dijete iz svoje odgojno-obrazovne skupine koje se uključuje u izazovne oblika ponašanja. Pokušajte slijediti iste korake kako biste izradili potencijalni plan intervencije na temelju vašeg razumijevanja funkcije ponašanja.

1. **Identificirajte ponašanje**: Jasno definirajte izazovno ponašanje koje ćete promatrati.

   _____

2. **Neizravna FPP:**
   - Strategija intervjua: Napravite kratki popis pitanja koja ćete postaviti djetetovim roditeljima/skrbnicima ili odgojiteljima o njegovom ponašanju kod kuće ili u drugim okruženjima.
     - Primjeri pitanja:
       - Uključuje li dijete u slično ponašanje kod kuće?
       - Koje su uzročnici ovog ponašanja kod kuće?
       - Kako obično reagirate na takva ponašanja kod kuće?

     _____

     _____

   - Pregled dokumentacije: Pregledajte svu dokumentaciju koja se odnosi na djetetovo ponašanje (npr. izvješća o ponašanju, izvješća o incidentima).

     _____

     _____

3. **Izravna FPP:**
   - Odaberite način prikupljanja podataka: Odaberite metodu za bilježenje pojave ponašanja. To može biti narativni opis incidencije ponašanja ili prikupljanje ABC podataka.

     _____

4. **Analizirajte i promislite:**

- Na temelju rezultata izravne i neizravne procjene, koji su neki od mogućih razloga (funkcija) za djetetovo ponašanje?
    - Čini li se da dijete traži pažnju?
    - Pokušava li dijete nešto izbjeći ili dobiti?
    - Ima li dijete vještine potrebne za uključivanje primjereno ponašanje?

_____

_____

_____

5. **Sljedeći koraci**:
    - Ukratko opišite potencijalnu strategiju intervencije na temelju vašeg razumijevanja funkcije ponašanja.
    - To može uključivati poučavanje djeteta alternativnim načinima komuniciranja vlastitih želja i potreba, osiguravanje senzornog rasterećenja i dr.

_____

_____

_____

Zapamtite: Ovo je samo primjer. Prava FPP može uključivati sveobuhvatniji pristup i suradnju s drugim stručnjacima poput bihevioralnih analitičara.

7

STRATEGIJE ZA UKLANJANJE IZAZOVNOG PONAŠANJA

Ciljevi učenja

Nakon čitanja ovog poglavlja, čitatelji će moći:

1. Razumjeti i moći opisati strategije za uklanjanje izazovnog ponašanja
2. Opisati i koristiti proaktivne strategije
3. Opisati i koristiti reaktivne strategije
4. Identificirati i poučiti zamjensko ponašanje
5. Analizirati napredak i unositi potrebne promjene

Uvod

Izazovna ponašanja mogu imati značajan negativni utjecaj na svakodnevicu osobe s PSA i osoba u njenoj okolini, ali pravilnom intervencijom ta se ponašanja mogu smanjiti ili eliminirati. Intervencije u ponašanju uključuju prethodne (proaktivne) strategije, posljedične (reaktivne) strategije i strategije za poučavanje alternativnog ponašanja koje zamjenjuje izazovno ponašanje. Cilj ovog poglavlja je osigurati odgajateljima potrebna znanja i vještine nošenja s izazovnim oblicima ponašanja.

Proaktivne/prethodne strategije

Proaktivne strategije ili **prethodne intervencije** uključuju modificiranje okoline kako bi se eliminirala mogućnost pojave izazovnog oblika ponašanja, uz istovremeno poučavanje djeteta društveno poželjnijim ponašanjima. Proaktivne strategije mogu uključivati poučavanje funkcionalne komunikacije, modifikaciju zadataka, postupno povećavanje količine i težine zadataka, strateško kombiniranje težih i lakših zadataka, uporabu vizualne podrške, omogućavanje izbora te smanjivanje distraktora.

Na primjer, odgojitelj potiče djecu na dijeljenje igračaka vizualnim isticanjem pravila igre u blizini igrališta. Plakat s pravilima igre na igralištu pomaže djeci u dijeljenju igračaka i drugim pravilima igre bez potrebe za stalnim podsjećanjem ili odgojitelj izabire samo određene zadatke s nastavnog listića koje dijete treba odraditi kako bi umanjio vjerojatnost izazovnih oblika ponašanja koje održava bijeg od zadataka.

NAPOMENA: Proaktivne strategije nisu namijenjene izbjegavanju izazovnih ponašanja, već promicanju pojave društveno poželjnih ponašanja.

Kada razmišlja o korištenju **proaktivnih** (prethodnih) strategija za povećanje ponašanja, odgojitelj bi se trebao zapitati što može promijeniti u učionici kako bi promovirao željena ponašanja.

Proaktivne strategije prema funkciji

PAŽNJA

Odgojitelj bi trebao modificirati okolinu na način da dijete dobije pažnju bez potrebe za izazovnim ponašanjem. To može uključivati sljedeće:

- Smještanje djeteta blizu odgojitelja;
- Poučavanje djeteta prikladnim načinima traženja pažnje;

- Poučavati dijete vještinama socijalne interakcije kako bi se povećala vjerojatnost pozitivne pažnje vršnjaka;
- Obasipati dijete pažnjom kada nije uključeno u izazovno ponašanje.

BIJEG

Odgojitelj može koristiti strategije za povećanje motivacije za dovršetak zadatka ili koristiti bilo koji znak koji djetetu govori što se očekuje. To može uključivati sljedeće:

- Osiguravanje izbora;
- Uporabu vizualne podrške (npr. prvo – zatim kartica);
- Započinjanje niza zadataka lakšim zadacima (bihevioralni zamah);
- Najavljivanje nadolazećih aktivnosti;
- Davanje jasnih i jednostavnih uputa;
- Osiguravanje čestih pauza kada dijete nije uključeno u izazovno ponašanje (nekontingentno potkrepljenje);
- Prilagođavanje težine ili duljine zadataka;
- Korištenje vizualnih rasporeda i mjerača vremena;
- Poučavanje djeteta traženju pauze ili dodatnog vremena za izvođenje zadatka na primjeren način.

DOBIVANJE PREDMETA/AKTIVNOSTI

Odgojitelj može koristiti strategije koje smanjuju motivaciju djeteta za uključivanje u izazovno ponašanje s ciljem pristupa željenom predmetu ili aktivnosti. To može uključivati sljedeće:

- Pravovremena najava završetka ili promjene aktivnosti (strategija pripremanja);
- Korištenje vizualne podrške kako bi dijete znao kada će imati pristup svojoj omiljenoj aktivnosti/predmetu;
- Omogućavanje češćeg pristupa omiljenim predmetima u izostanku izazovnog ponašanja (strategija nekontingentnog pojačanja);
- Korištenje vizualnih rasporeda ili mjerač vremena;
- Poučavanje zahtijevanju predmeta ili aktivnosti na primjeren način.

SENZORNA FUNKCIJA

Proaktivne strategije ponašanja koje održava senzorna funkcija uglavnom uključuju manipuliranje okolinom. Kako bi se smanjilo izazovno ponašanje, odgojitelj ga mora zamijeniti prikladnijim ponašanjem i učiniti novo ponašanje motivirajućim za dijete. To može uključivati sljedeće:

- Poučavanje djeteta alternativnom ponašanju koje za dijete ima istu senzornu funkciju kao i izazovno ponašanje (npr. Žvakanje „žvakalice“ umjesto majice);

- Osiguravanje jednostavnog pristupa alternativnim izvorima senzornog iskustva (npr. Osiguravanje slobodnog pristupa senzornoj kutiji)

Proaktivne strategije koriste se PRIJE pojave izazovnog oblika ponašanja. Osmišljene su kako bi povećale vjerojatnost prikladnih, poželjnijih ponašanja i eliminirale izazovna ponašanja. Za svako izazovno ponašanje odgojitelj mora odrediti funkciju ponašanja, a zatim odabrati strategiju/postupak koji će se koristiti. Dosljednost u korištenju postupka ključna je za promjenu ponašanja jer se ponašanje neće promijeniti preko noći.
Slijede primjeri strategija koje se obično koriste u odgojno-obrazovnom radu:

Priprema za prijelaz

Pripremite dijete za promjenu aktivnosti ili novu situaciju, što je često okidač izazovnih ponašanja (Van Diepen i Van Diepen, 2019).

Primjer
Dijete ima poteškoća s prijelazom s igrališta natrag u sobu skupine. Odgojitelj odlučuje koristiti strategiju pripreme za prijelaz kako bi povećao vjerojatnost da će se dijete pridržavati upute za napuštanje igrališta. Pet minuta prije nego što dođe vrijeme za povratak u sobu skupine, podsjeća dijete da ima još 5 minuta za igru. Kasnije mu kaže da ima još 2 minute i konačno da je skoro vrijeme da uđe unutra.

Ostale situacije za korištenje pripreme za prijelaz:

- Promjena u rasporedu (danas nema glazbene aktivnosti, umjesto nje biti će likovna aktivnost);
- Nova situacija (imat ćemo rođendansku zabavu na kojoj ćemo gledati Katarinu kako otvara poklone);
- Započinjanje novog zadatka ("Još 5 minuta prije novog zadatka…", "Imate još 2 minute.", ...).

Savjet: Razmislite o korištenju vizualne podrške kako biste povećali učinkovitost strategija pripreme za prijelaz!

Potkrepljenje neovisno o ponašanju

Potkrepljenje neovisno o ponašanju je postupak u kojem se potkrepljenje daje djetetu bez obzira na ponašanje. Daje se „besplatno“ nakon određenog vremena. Međutim, potkrepljenje mora odgovarati funkciji izazovnog ponašanja (Tarbox i Tarbox, 2017).

Primjeri:

- Odgojitelj posvećuje pažnju djetetu svakih 5 minuta.
- Dijete nosi svoju omiljenu igračku svugdje sa sobom tijekom dana.
- Odgojitelj daje djetetu 5 minuta slobodne igre svakih 30 minuta.

Prilagodba zadatka

Izmjena zadatka odnosi se na promjenu nekih aspekata procesa dovršetka zadatka. Uključuje drugačiji način predstavljanja materijala ili uključivanje djetetovih interesa u zadatak (Tarbox i Tarbox, 2017).

Primjer

Tijekom aktivnosti brojanja odgojitelj koristi male igračke dinosaura s djetetom koje ne voli brojati, ali uživa u svemu s dinosaurima.

Omogućavanje izbora

Odgojitelj bi trebao dati izbor zadatka ili nagrade. Česta upotreba izbora u radu s djecom s PSA pomoći će smanjiti njihovu motivaciju za sudjelovanje u izazovnim ponašanjima te povećati motivaciju za suradnjom i izvršavanjem zadataka.

Primjer izbora vezan uz zadatak

Želiš li prvo pisati po predlošku ili brojati slova?
Želiš li pisati olovkom ili bojicom?
Želiš li sam listati slikovnicu ili sa mnom?

Primjeri izbora vezani uz nagrade

Nakon pospremanja sobe, želiš li listati slikovnicu ili slušati glazbu?
Nakon što dođemo u sobu, želiš li se igrati ili mi pomoći u pripremi aktivnosti?

Modifikacija okruženja

Promjenom okoline odgojitelj promiče prikladnije ponašanje. Prvo moraju identificirati okidače za izazovno ponašanje, a zatim pokušati promijeniti okruženje kako bi ograničili te okidače (Van Diepen i Van Diepen, 2019).

Primjer

Tijekom aktivnosti jutarnjeg kruga, dijete sjedi leđima okrenuto prozoru kako ga ne bi ometale aktivnosti na igralištu.

Ostali primjeri:

- Očistite stol od nepotrebnih predmeta prije nego što zatražite od djeteta da izvrši zadatak za stolom.
- Sjednite između dvoje djece kako biste spriječili izazovno ponašanje (npr. agresiju).
- Postavite karticu „POMOĆ“ pokraj djeteta tijekom rada na zadacima kako bi u slučaju potrebe moglo tražiti pomoć.

Reaktivne/strategije vezane uz posljedice strategije

Reaktivne strategije ili strategije vezane uz posljedice odnose se na bihevioralne intervencije za rješavanje izazovnog ili neprilagođenog ponašanja. Ove se strategije koriste nakon što se ponašanje pojavilo kako bi se smanjila vjerojatnost njegovog ponavljanja, a uključuju pozitivno potkrepljenje, negativno potkrepljenje, kaznu i gašenje (Cooper i sur., 2020).

Treba napomenuti da reaktivne strategije, posebno strategije temeljene na kazni, mogu imati negativne posljedice. Stoga bi se kazna trebala primjenjivati samo u krajnjoj nuždi i to samo u slučaju da su manje nametljive strategije bile neučinkovite. Pozitivno potkrepljenje i gašenje uglavnom se smatraju manje nametljivim strategijama i etičnijim izborom za rješavanje izazovnih ponašanja (Smith i sur., 2016).

Gašenje

Gašenje je proces koji uključuje smanjenje učestalosti ili pojave ponašanja uklanjanjem potkrjepljujućih posljedica koje ga održavaju. Kada se ponašanje više ne potkrjepljuje, njegova se učestalost smanjuje sve dok na kraju ne nestane. Gašenje se često koristi za smanjenje izazovnih ponašanja, kao što su izljevi bijesa, agresija i druga izazovna ponašanja kod djece i odraslih (Cooper i sur., 2020).

Prema načelima biheviorizma, posljedice oblikuju i održavaju ponašanja. Neke posljedice, kao što su nagrade ili pohvale, povećavaju vjerojatnost ponašanja, dok druge posljedice, poput kazne ili prijekora, smanjuju vjerojatnost pojave ponašanja. Gašenje djeluje tako da uklanja pozitivne posljedice koje održavaju ponašanje, smanjujući njegovu učestalost tijekom vremena (Miltenberger, 2016).

Primjer

Ukoliko dijete tijekom jutarnjeg kruga odgovara na pitanja koja postavlja odgojitelj bez da ga je odgojitelj prozvao, primjena gašenja podrazumijevala bi ignoriranje odgovora djeteta kada nije prozvano i potkrjepljivanje čekanja djeteta da bude prozvano. Na taj način dijete uči da prekidanje ne uspijeva i počinje čekati svoj red.

Gašenje se obično koristi u kombinaciji s drugim bihevioralnim strategijama s ciljem jačanja alternativnih ili usvajanja novih vještina. Važno je spomenuti mogućnost pojave ispada za vrijeme gašenja koji podrazumijeva kratkotrajni, ali nagli porast frekvencije, intenziteta ili trajanja ponašanja prije njegovog smanjivanja (Cooper i sur., 2020).

Kazna

Iako se primjena kazne može činiti učinkovitim rješenjem za smanjivanje izazovnih oblika ponašanja, istraživanja pokazuju da je kazna daleko od učinkovite strategije za smanjivanje ponašanja i da negativne posljedice kazne, poput straha, tjeskobe i drugih negativnih emocija, uvelike nadmašuju kratkotrajne pozitivne učinke kazne (smanjenje ponašanja) (Kazdin, 2008).

Pozitivno potkrepljenje je daleko učinkovitiji i neuroafirmirajući pristup promjeni ponašanja (Mathur, 2024). Uporaba pozitivnog potkrjepljenja stvara okruženje koje podržava i osnažuje djecu te promiče pozitivna ponašanja.

Poučavanje alternativnog i željenog ponašanja

Modifikacija ponašanja uključuje korištenje proaktivnih strategija, reaktivnih strategija i poučavanje alternativnih ili željenih ponašanja. Sve tri komponente ključne su za poučavanje novih, društveno prikladnijih ponašanja. Izazovna ponašanja često su rezultat nedostatka vještina. Stoga bi se odgojitelj trebao usredotočiti na prepoznavanje funkcije izazovnog ponašanja i naučiti dijete alternativnoj topografiji tog ponašanja koja je društveno prihvatljivija.

Alternativno ponašanje

Alternativno ponašanje ima istu funkciju kao i izazovno ponašanje. Ako dijete plače jer želi igračku (dobivanje predmeta/aktivnosti), alternativno ponašanje bilo bi naučiti ga da zatraži igračku riječju, gestom ili slikom.

Željeno ponašanje

Za razliku od alternativnog ponašanja, željeno ponašanje nema istu funkciju kao izazovno ponašanje. U gornjem primjeru, ako dijete plače jer želi igračku i želi se igrati, ali je vrijeme za odlazak kući, željeno ponašanje bilo bi prihvatiti "ne sada" i otići kući bez izazovnog ponašanja.

Koraci za odabir alternativnog ili željenog ponašanja

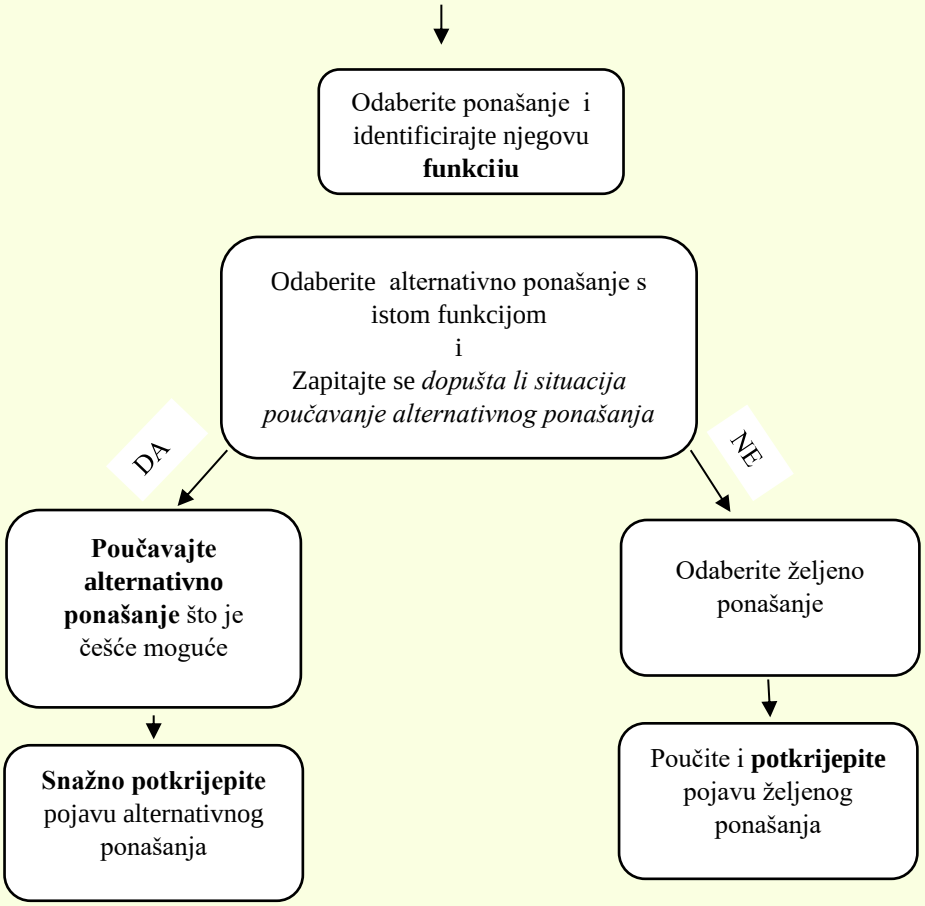

Alternativno i željeno ponašanje prema funkcijama ponašanja

Slijedi popis mogućih alternativnih i željenih ponašanja koja bi zamijenila pojavu izazovnog ponašanja (Tablica 6). Imajte na umu da ovo nije konačan popis i da bi odgojitelj trebao odabrati ponašanje nakon razmatranja drugih čimbenika kao što su djetetovi individualni interesi i potrebe, konkretna situacija, dob djeteta i jake strane djeteta.

Tablica 6 Alternativno i željeno ponašanje na temelju njegove funkcije

Funkcija	Alternativno ponašanje	Željeno ponašanje
	• Zahtjev za odmor	• Dovršavanje zadatka

Bijeg	• Traženje pomoći • Zahtjev za uklanjanje averzivnih podražaja • Traženje slušalica (za smanjivanje buke) • Zahtjev za napuštanje sobe (kako bi se izbjegla osoba ili buka)	• Boravak u grupi • Prihvaćanje bučnog okruženja • Praćenje uputa
Dobivanje predmeta/aktivnosti	• Traženje predmeta ili aktivnosti	• Dijeljenje • Prihvaćanje odgovora "Ne." • Čekanje na predmet ili aktivnost • Odabir alternativne aktivnosti
Pažnja	• Obraćanje osobi izgovaranjem njenog imena, tapkanjem osobe po ramenu ili izgovaranjem "Hej!"	• Čekanje (na pažnju) • Dijeljenje pažnje s drugima • Odabir druge osobe za interakciju
Senzorna	• Alternativni, prikladniji način doživljaja istog osjeta (cijevi za žvakanje, anti-stres igračke) • Traženje senzornih predmeta • Traženje vremena za uključivanje u samostimulativno ponašanje	• Uključivanje u funkcionalnu igru • Dovršavanje zadatka
Medicinska	• Opisivanje i komuniciranje boli • Zahtjev za odmor	• Opisivanje i komuniciranje boli

Izvor: Prilagođeno iz Mikurčíková & Trellová, 2020.

Odgojitelj može primijeniti proaktivne i reaktivne strategije dok istovremeno podučava novo zamjensko ponašanje. Slijede primjeri rješavanja izazovnog ponašanja na temelju njegove funkcije.

Senzorna funkcija

Proaktivne strategije (prije ponašanja):

- Uključiti dovoljan senzorni unos kroz dan (senzorna dijeta);
- Pustiti dijete da se bavi tjelesnim aktivnostima (npr. hodanjem).

Zamjensko (alternativno ili željeno) **ponašanje**:

- naučiti dijete da zatraži vrstu stimulacije koja mu je potrebna;
- poučavanje ponašanjima koja se ne mogu izvoditi istovremeno s izazovnim ponašanjem (npr. Igranje igračkom nije izvedivo istovremeno s mahanjem prstima pred očima).

Reaktivne strategije (nakon ponašanja):

- nemojte pružati nikakvo dodatno potkrepljenje kada je dijete uključeno u senzornu stimulaciju;
- preusmjeriti senzorno ponašanje na aktivnosti u okolini.

Bijeg

Proaktivne strategije (prije ponašanja):

- koristiti vizualnu podršku (npr. Prvo-zatim kartica, vizualni raspored);
- pružati jasna očekivanja;
- raščlanjivati zadatke na manje korake/jednostavnije dijelove;
- osiguravati pauze često tijekom dana ili tijekom zadatka/aktivnosti.

Zamjensko (alternativno ili željeno) **ponašanje**:

- Naučiti dijete prikladnim načinima traženja bijega od aktivnosti (npr. "Pauza!", "Gotovo!", "Ne!").

Reaktivne strategije (nakon ponašanja):

- Biti dosljedan s očekivanjima. Pobrinite se da dijete ispuni zahtjev, čak i ako mu trebate pomoći;
- Ostanite neutralni kada se javi izazovno ponašanje.

Pažnja

Proaktivne strategije (prije ponašanja):

- Posvetite djetetu puno pažnje tijekom dana kada se ne upušta u izazovno ponašanje.

Zamjensko (alternativno ili željeno) **ponašanje**:

- Poučite prikladnije načine traženja pažnje (npr. podizanje ruke, pozivanje osobe po imenu, tapkanje nekoga po ramenu, držanje nečije ruke).

Reaktivne strategije (nakon ponašanja)

- Ostanite neutralni (npr. bez kontakta očima, bez uputa i ne davati nikakve povratne informacije kada se dogodi izazovno ponašanje);
- Kada dijete prikladno zatraži pažnju, dajte puno pohvala i pažnje!

Dobivanje predmeta/aktivnosti

Proaktivne strategije (prije ponašanja):

- Najavite djetetu nekoliko minuta prije nego što se mora odreći predmeta/aktivnosti;
- Koristite vizualne rasporede i mjerače vremena kako biste djetetu pokazali koliko puta ili koliko dugo može imati predmet tijekom dana.

Zamjensko (alternativno ili željeno) **ponašanje**:

- Poučite dijete primjerenom zahtijevanju predmeta/aktivnosti;
- Poučite dijete primjerenom čekanju na predmet/aktivnost.

Reaktivne strategije (nakon ponašanja):

- NEMOJTE davati predmet/aktivnost ukoliko se javilo izazovno ponašanje;
- Dajte izbor drugih sličnih predmeta koje dijete može imati.

Plan podrške ponašanju

Plan podrške ponašanju je pisani dokument koji opisuje strategije koje će se koristiti u smanjivanju i uklanjanju izazovnih oblika ponašanja. Plan mora biti usmjeren na osobu i treba ga razviti na temelju individualnih potreba djeteta i njegove obitelji (Cooper i sur., 2020.).

Plan podrške ponašanju trebao bi sadržavati sljedeće komponente:

1) **Opis izazovnog ponašanja**: Jasan i sažet opis izazovnog ponašanja.
2) **Funkcija ponašanja**: Trebao bi identificirati funkciju ponašanja
3) **Proaktivne strategije**: Plan bi trebao uključivati proaktivne strategije koje će se koristiti za promicanje pozitivnog ponašanja i sprječavanje pojave izazovnog ponašanja.
4) **Reaktivne strategije**: Trebao bi uključivati reaktivne strategije koje će se koristiti za rješavanje izazovnog ponašanja kada se pojavi.
5) **Zamjensko ponašanje**: Trebalo bi identificirati alternativno ponašanje koje će se poučavati i potkrjepljivati kako bi se zamijenilo izazovno ponašanje.
6) **Plan potkrepljenja**: Plan bi trebao uključivati plan potkrepljenja koji opisuje pozitivne posljedice koje će biti osigurane za odgovarajuće ponašanje.

Evaluacija korištenih strategija

Kako bi plan podrške ponašanju bio smislen i učinkovit, potrebno je pratiti uporabu strategija i promjene u ponašanju. Jedino na taj način moguće je utvrditi djeluju li strategije i poboljšava li se ponašanje.
Ako strategije ne funkcioniraju, ključno je istražiti razloge zašto i izvršiti sve potrebne prilagodbe. Na primjer, ako se alternativno ponašanje ne prakticira dovoljno, možda će biti potrebno povećati vrijeme vježbanja ili prilagoditi raspored potkrepljenja. Ako se postupci ne primjenjuju ispravno, možda će biti potrebna dodatna obuka ili supervizija tijekom primjene. Konačno, ako je funkcija ponašanja pogrešno identificirana, postupci se moraju prilagoditi kako bi ciljali ispravnu funkciju.

Redovito praćenje napretka i prilagođavanje prema potrebi potrebno je kako bi se osigurala ispravna i učinkovita primjena strategija. Suradnja s drugim stručnjacima također može pružiti vrijedne uvide i povratne informacije za poboljšanje učinkovitosti plana.

Evo nekoliko uobičajenih razloga zašto planovi podrške ponašanju možda neće funkcionirati:

1. **Nedosljedna provedba**: Ako se plan ne provodi dosljedno, to može ometati napredak.
2. **Nedovoljno potkrepljenje**: Loše osmišljeni rasporedi potkrjepljenja mogu dovesti do nedostatka motivacije za promjenu ponašanja.
3. **Čimbenici okoline**: Okolina pojedinca možda neće pogodovati željenoj promjeni ponašanja.

4. **Neprikladan odabir ponašanja**: Odabrano alternativno ponašanje možda nije prikladno za pojedinca.
5. **Nedostatak individualizacije**: Ako plan ne zadovoljava jedinstvene potrebe pojedinca, možda neće biti učinkovit.

Sažetak:

- ✓ Proaktivne strategije primjenjuju se prije ponašanja i uključuju manipuliranje diskriminativnim podražajima, manipuliranje uspostavljajućim operacijama i manipuliranje naporima odgovora. Proaktivne strategije nisu namijenjene izbjegavanju izazovnih ponašanja, već promicanju učestalosti društveno poželjnijih ponašanja.
- ✓ Reaktivne strategije koriste se nakon što se ponašanje pojavi i uključuju jačanje željenog ponašanja i primjenu gašenja za izazovne oblike ponašanja.
- ✓ Primjeni kazne treba pristupiti tek ukoliko strategije potkrjepljenja ne daju željene rezultate. Zbog brojnih negativnih učinaka na dijete, kazna nikada ne bi trebala biti prva intervencija.
- ✓ Strategije poučavanja zamjenskog ponašanja uključuju odabir i poučavanje alternativnog ili željenog ponašanja.
- ✓ Proaktivna, reaktivna i zamjenska ponašanja treba odabrati na temelju funkcije ponašanja.

POPIS PREDLOŽENE LITERATURE I MATERIJALA

Queensland Government. Department of Education. Guide to Individual Behaviour Support Planning for Schools. Available at: https://behaviour.education.qld.gov.au/supportingStudentBehaviour/PositiveBehaviourforLearning/Documents/individual-behaviour-support-planning-schools-guide.pdf

PITANJA ZA PONAVLJANJE

1. Navedite tri komponente procesa modifikacije ponašanja.
2. Opišite i identificirajte neke primjere proaktivnih strategija.
3. Opišite i identificirajte neke primjere reaktivnih strategija.
4. Koja je glavna razlika između alternativnog i željenog ponašanja?
5. Navedite neka alternativna ponašanja za izazovno ponašanje koje se održava bijegom.
6. Navedite neka željena ponašanja za ponašanje koje održava pažnja.

IDEJE ZA PRAKTIČNU PRIMJENU

Odaberite izazovno ponašanje koje često viđate u svom svakodnevnom radu.
Identificirajte funkciju odabranog ponašanja i odaberite zamjensko ponašanje. Zatim navedite neke proaktivne strategije koje će pomoći u poučavanju zamjenskog ponašanja, kao i reaktivne strategije za izazovno ponašanje.

Ponašanje: _____ Funkcija: _____

Zamjensko ponašanje (alternativno ili željeno ponašanje): _____

Proaktivne strategije:

-
-
-
-

Reaktivne strategije:

-
-

•
•

8

PROFESIONALNI STRES I IZGARANJE

Ciljevi učenja

Nakon čitanja ovog poglavlja, čitatelji će moći:

1. Prepoznati znakove stresa i izgaranja na sebi i drugima
2. Koristiti strategije upravljanja stresom.

ZNAKOVI IZGARANJA I STRESA

Nevoljkost odlaska na posao,
Osjećaj preopterećenosti, osjećaj neorganiziranosti
Osjećaj da ne znate što radite,
Osjećaj kao da ionako ne činite razliku,
Osjećaj razdražljivosti, bilo s djecom ili s kolegama,
Smanjenje produktivnosti – potrebno je više vremena za

Prepoznavanje stresa i izgaranja

U kontekstu predškolskog odgoja, profesionalni stres se može definirati kao psihološki i fizički odgovor koji odgojitelji doživljavaju kada zahtjevi posla premašuju njihove sposobnosti suočavanja. Stres karakteriziraju osjećaji preopterećenja, naprezanja i pritiska, često potaknuti specifičnim incidentima ili svakodnevnim izazovima (Wong i sur., 2017).

Izgaranje predstavlja kronično stanje koje je posljedica dugotrajnog izlaganja stresu, a odlikuje ga:

- **Emocionalna iscrpljenost:** Odgojitelji se osjećaju iscrpljeno i nedostaje im energije za obavljanje svakodnevnih radnih obveza.
- **Depersonalizacija:** Odgojitelji mogu razviti distanciran stav, manje voditi brige o djeci.
- **Smanjen osjećaj osobnog postignuća:** Odgojitelji doživljavaju pad zadovoljstva i učinkovitosti na poslu (Corbin i sur., 2019.).

Dok je stres odgovor na neposredne pritiske, izgaranje je nakupljanje stresa koje dovodi do dugoročnog iscrpljivanja energije i motivacije.

Relevantnost za odgojitelje

Odgojitelji su posebno osjetljivi na stres i izgaranje zbog svoje uloge u radu s malom djecom koja zahtijevaju stalnu njegu i pažnju, posebno onom s PSA i drugim teškoćama. Prisutnost izazovnih ponašanja, kao što su izljevi bijesa i agresija, zahtijeva visoku razinu strpljenja i prilagodljivih strategija, povećavajući razinu stresa (Carroll i sur., 2021).

Prepoznavanje izvora stresa i izgaranja

Svaki pojedinac doživljava stres drugačije. Na neke osobe određene situacije ili događaji utječu više od drugih. Odgojitelji mogu doživljavati stres iz različitih izvora, uključujući:

- **Izazovni oblici ponašanja:** Redovito suočavanje s izazovnim ponašanjima poput agresije može biti izvor stresa, čijim akumuliranjem može doći do sagorijevanja (Herman i sur., 2018).
- **Čimbenici okoliša**: Velike odgojno-obrazovne skupine, različite potrebe djece i neadekvatna podrška mogu pojačati stres (Oh & Wolf, 2023).
- **Osobna ranjivost:** Čimbenici kao što su stres u osobnom životu, nedostatak iskustva ili nedovoljna obuka mogu povećati osjetljivost na stres (Shackleton i sur., 2019).

Utjecaj na odgojitelje i djecu

- **Utjecaj na odgojitelje:** Kronični stres dovodi do zdravstvenih problema kao što su anksioznost i depresija, što utječe na profesionalni uspjeh i osobni život odgojitelja (Bottiani i sur., 2019).
- **Utjecaj na dijete:** Stres i izgaranje kod odgojitelja mogu dovesti do manje poticajnog okruženja u skupini, što negativno utječe na akademski i emocionalni razvoj djeteta (Klusmann i sur., 2016.).

Praktične strategije za smanjenje stresa i izgaranja

Sprječavanje sagorijevanja među odgojiteljima zahtijeva kombinaciju dobre podrške poslodavca i individualnih strategija brige o sebi.

Postoji niz strategija koje se mogu koristiti za nošenje sa stresom i izgaranjem:

1. Osvrt na protekli dan

- **Opis aktivnosti:** Odvojite 10-15 minuta na kraju svakog dana za razmišljanje o događajima dana. Koristite dnevnik da dokumentirate što je prošlo dobro, a što izazovno. Usredotočite se na prepoznavanje trenutaka u kojima ste se osjećali najviše pod stresom i razmislite što bi moglo pomoći u poboljšanju tih situacija.

KAKO SMANJITI STRES I IZGARANJE:

Zatražite nadzor ili mentorstvo.

Komunicirajte s kolegama o novim idejama.

Nastavite se profesionalno usavršavati.

Saznajte što vas zanima i nastavite rasti u tom području.

Ne stvarajte toksično radno okruženje. Pronađite zajedničke interese i aktivnosti s kolegama izvan posla.

Dobro organizirajte svoje obveze. Pronađite načine za praćenje rada i poštivanje rokova.

Odvojite osobno vrijeme od radnog vremena.

Prepoznajte okidače ili "znakove upozorenja" da ste na korak od izgaranja. Identificirajte ih i pronađite načine da ih kontrolirate.

- **Svrha:** Ova praksa može pomoći u povećanju samosvijesti o okidačima stresa i pružiti strukturiran način praćenja poboljšanja tijekom vremena.

2. Vježbe svjesnosti i disanja

- **Opis aktivnosti:** Integrirajte kratke vježbe svjesnosti u dnevnu rutinu. To može biti jednostavno poput nekoliko dubokih udisaja prije prijelaza između aktivnosti ili korištenja aplikacije za vođenu meditaciju tijekom pauze.
- **Svrha:** Vježbe svjesnosti mogu pomoći u smanjenju trenutne razine stresa i povećanju ukupne emocionalne otpornosti.

3. Sesije vršnjačke podrške

- **Opis aktivnosti:** Sudjelujte ili organizirajte redovite sastanke s drugim odgojiteljima koji rade sa sličnim dobnim skupinama ili izazovima. Koristite ove sesije za razmjenu iskustava, pružanje podrške i razmjenu strategija suočavanja.
- **Svrha:** Izgradnja zajednice podrške može ublažiti osjećaj izolacije i pružiti zajedničke strategije za zajedničke izazove.

4. Pauze za tjelesnu aktivnost

- **Opis aktivnosti:** Uključite kratke tjelesne aktivnosti u dan, kao što su istezanje, joga ili kratka šetnja. U idealnom slučaju, one bi trebale biti integrirane u školski raspored.
- **Svrha:** Tjelesna aktivnost je dokazano sredstvo za ublažavanje stresa i može poboljšati mentalno i fizičko zdravlje.

5. Zakazano vrijeme za kreativna prodajna mjesta

- **Opis aktivnosti:** Svaki tjedan posvetite vrijeme aktivnostima koje smatrate opuštajućim i radosnim, poput umjetnosti, glazbe ili vrtlarenja. To mogu biti osobni hobiji ili integrirani u aktivnosti u učionici.
- **Svrha:** Kreativne aktivnosti mogu poslužiti kao terapeutski izlaz za emocije i stres.

6. Provjere emocionalne iscrpljenosti

- **Opis aktivnosti:** Koristite alate kao što su uređaji za praćenje raspoloženja ili ljestvice razine stresa kako biste redovito procjenjivali svoje stanje emocionalne iscrpljenosti. Prepoznavanje ranih znakova izgaranja ključno je za pravovremenu intervenciju.
- **Svrha:** Redovito praćenje emocionalnog zdravlja pomaže u ranom prepoznavanju sagorijevanja, omogućujući brže reakcije za ublažavanje njegovih učinaka.

Sažetak:

✓ Stres je akutna reakcija na neposredne pritiske, koja uzrokuje osjećaj preopterećenja i naprezanja, dok je izgaranje rezultat dugotrajnog stresa koji dovodi do kronične iscrpljenosti i gubitka motivacije.

✓ Stres i izgaranje mogu potjecati iz više različitih izvora, uključujući izazovne oblike ponašanja.

✓ I stres i izgaranje mogu se identificirati i njima se može upravljati kako bi se poboljšalo odgojno-obrazovno iskustvo, kako za odgajatelje tako i za djecu.

POPIS PREDLOŽENE LITERATURE I MATERIJALA

MacDonald, E., & Shirley, D. (2014). The Mindful Teacher. Teachers College Press.
Bährer-Kohler, S. (Ed.). (2013). *Burnout for Experts: Prevention in the Context of Living and Working*. Springer.

Baylis, L. (2020). Self-Compassion for Educators: Mindful Practices to Awaken Your Well-Being and Grow Resilience. Corwin Press.
Jennings, P. A. (2015). *Mindfulness for Teachers: Simple Skills for Peace and Productivity in the Classroom*. W.W. Norton & Company.

PITANJA ZA PONAVLJANJE

1. Navedite neke moguće znakove izgaranja.

2. Koji bi mogli biti neki simptomi emocionalne iscrpljenosti?

3. Kako vršnjačka podrška može pomoći u upravljanju stresom i izgaranjem?

IDEJE ZA PRAKTIČNU PRIMJENU

Aktivnost: Identificiranje problema sa stresom i izgaranjem

Cilj: Identificirati probleme sa stresom i izgaranjem koji su rezultat ponašanja u odgojno-obrazovnoj skupini. Ispunite sljedeći radni list koji je osmišljen kako bi vam pomogao identificirati probleme sa stresom i izgaranjem koji su možda uzrokovani ponašanjem djece s autizmom ili bez njega u vašoj odgojno-obrazovnoj skupini. Vrlo je važno iskreno odgovoriti na ova pitanja, a ovaj će vam proces omogućiti da identificirate izazove u ponašanju i bolje implementirate odgovarajuće strategije ponašanja.

Predložak dnevnika dnevne refleksije za odgojitelje predškolske djece

Datum: [Umetni datum]

1. **Opis izazovnih ponašanja:**

- **Vrijeme incidenta:**
- **Uočeno ponašanje:**
  - [ ] Ispad bijesa
  - [ ] Agresija
  - [ ] Nepoštivanje pravila/neposluh
  - [ ] Ostalo (navedite): _____
- **Kontekst/okidač (ako je moguće identificirati):**

2. **Odgojiteljev neposredni emocionalni odgovor:**

- [ ] Frustriran
- [ ] Preopterećen
- [ ] Miran
- [ ] Tjeskoban

- [ ] Ostalo (navedite): _____

3. **Pokazatelji emocionalne iscrpljenosti:**

- **Kako ste se osjećali na kraju radnog dana?**
  - [ ] Iscrpljen
  - [ ] Malo iscrpljen
  - [ ] Neutralno
  - [ ] Pun energije
- **Dodatne napomene: _____**

4. **Pojave depersonalizacije:**

- **Jeste li se danas osjećali odvojeno ili manje brižno prema djeci?**
  - [ ] Da
  - [ ] Ne
- **Dodatne napomene: _____**

5. **Osjećaj postignuća:**

- **Koliko se danas osjećate uspješnim u upravljanju ponašanjem unutar svoje skupine?**
  - [ ] Vrlo uspješan
  - [ ] Umjereno uspješan
  - [ ] Neuspješan
- **Dodatne napomene: _____**

6. **Kontrolni popis fizičkih, emocionalnih i kognitivnih simptoma:**

- **Fizički simptomi:**
  - [ ] Glavobolje
  - [ ] Umor
  - [ ] Promjene u apetitu
  - [ ] Poteškoće sa spavanjem
  - [ ] Ništa od navedenog (nisam bio/bila pogođen/a)
- **Emocionalni simptomi:**
  - [ ] Razdražljivost
  - [ ] Tuga
  - [ ] Anksioznost
  - [ ] Ništa od navedenog (nisam bio/bila pogođen/a)
- **Kognitivni simptomi:**
  - [ ] Poteškoće s koncentracijom
  - [ ] Donošenje loših odluka
  - [ ] Problemi s pamćenjem
  - [ ] Ništa od navedenog (nisam bio/bila pogođen/a)

7. **Otvorena refleksija:**

- **Dodatne misli ili osjećaji o današnjem upravljanju skupinom ili osobnoj dobrobiti:**

REFERENCE

Alberto, P., & Troutman, A. (2003). *Applied Behaviour Analysis for Teachers* (6th ed.). New Jersey: Merrill Prentice Hall.

American Psychiatric Association (APA, 2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders: DSM-5™* (5th ed.). American Psychiatric Publishing, Inc.

Arvidsson, I., Leo, U., Larsson, A., Håkansson, C., Persson, R., & Björk, J. (2019). Burnout among school teachers: quantitative and qualitative results from a follow-up study in southern Sweden. *BMC Public Health*, *19*(1).

Call, N.A., Shillingsburg, M.A., Bowen, C.N., Reavis, A.R., & Findley, A.J. (2013). Direct assessment of preferences for social interactions in children with autism. *Journal of Applied Behaviour Analysis*, *46*(4), 821-826.

Case-Smith, J., Weaver, L.L., & Fristad, M.A. (2014). A systematic review of sensory processing interventions for children with autism spectrum disorders. *Autism*, *19*(2), 133-148.

Casey, L.B., & Carter, S.L. (2016). *Applied Behavior Analysis in Early Childhood Education. An introduction to evidence-based interventions and teaching strategies.* New York, NY: Routledge.

CDC. (2024). About Autism Spectrum Disorder. Retrieved from: https://www.cdc.gov/autism/about/index.html.

Cheng, S.N., & Toran, H. (2022). Knowledge, practice and challenges of special education teachers in managing the behaviour of students with learning disabilities. *International Journal of Academic Research in Progressive Education and Development*, *11*(3).

Cooper, J.O., Heron, T.E., & Heward, W.L. (2007). *Applied Behavior Analysis. (2nd ed.).* Upper Saddle River: Pearson.

Cooper, J.O., Heron, T.E., & Heward, W.L. (2020). *Applied Behavior Analysis* (3rd ed.). Upper Saddle River: Pearson.

Denning, Ch.B., & Moody, A.K. (2018). *Inclusion and Autism Spectrum Disorder. Proactive strategies to support students.* New York, NY: Routledge.

Dunlap, G., & Fox, L. (2011). Function-based interventions for children with challenging behavior. *Journal of Early Intervention*, *33*(4), 333-343.

Durand, V.M., & Crimmins, D.B. (1988). Identifying the variables maintaining self-injurious behavior. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, *18*(1), 99-117.

Edelson, S.M. (2022). Understanding challenging behaviors in autism spectrum disorder: A multi-component, interdisciplinary model. *Journal of Personalized Medicine*, *12*(7), 1127.

Fritz, J.N., Jackson, L.M., Stiefler, N.A., Wimberly, B.S., & Richardson, A.R. (2017). Noncontingent reinforcement without extinction plus differential reinforcement of alternative behavior during treatment of problem behavior. *Journal of Applied behavior Analysis*, *50*(3), 590-599.

Green, G. (1996). Early behavioral intervention for autism: What does research tell us? In Maurice, C. (ed), Green, G., & Luce, S.C. (Co-eds.). *Behavioral Intervention for Young Children with Autism: A manual for parents and professionals.* Austin, TX: PRO-ED.

Gunderson, E.A., Gripshover, S., Romero, C., Dweck, C.S., Goldin-Meadow, S., & Levine, S.C. (2013). Parent praise to 1- to 3-year-olds predicts children's motivational frameworks 5 years later. *Child Development*, *84*(5), 1526-1541.

Hanley G.P. (2012). Functional assessment of problem behavior: dispelling myths, overcoming implementation obstacles, and developing new role. *Behavior Analysis in Practice*, *5*(1), 54-72.

Herman, K.C., Hickmon-Rosa, J., & Reinke, W.M. (2017). Empirically derived profiles of teacher stress, burnout, self-efficacy, and coping and associated student outcomes. *Journal of Positive Behavior Interventions*, *20*(2), 90-100.

Hnilicová, S., & Ostatníková, D. (2018). Poruchy autistického spectra – včasná diagnostika a skríning. *Pediatria pre Prax. 19*(2), pp. 52-56.

Hyman, S.L., Levy, S.E., & Myers, S.M. (2020). Identification, evaluation, and management of children with autism spectrum disorder. *Pediatrics*, *145*(1), e20193447.

Iwata, B.A., Deleon, I.G., & Roscoe, E.M. (2013). Reliability and validity of the functional analysis screening tool. *Journal of Applied Behavior Analysis*, *46*(1), 271-284.

Kazdin, A.E. (2008). Evidence-based treatment and practice: New opportunities to bridge clinical research and practice, enhance the knowledge base, and improve patient care. *American Psychologist*, 146-159.

Kennedy, C.H., Meyer, K.A., Knowles, T., & Shukla, S. (2000). Analyzing the multiple functions of stereotypical behavior for students with autism: Implications for assessment and treatment. *Journal of Applied Behavior Analysis*, *33*(4), 559-571.

Kochanska, G. (2008). Children´s temperament, mother´s discipline and security of attachment: Multiple pathways to emerging internalization. *Child development.* 66(3), 597-615.

Koegel, L., Singh, A., & Koegel, R.L. (2010). Improving motivation for academics in children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, *40*(9), 1057-1066.

LeBlanc, L., Raetz, P., Sellers, T., & Carr, J.A. (2015). Proposed model for selecting measurement procedures for the assessment and treatment of problem behavior. *Behavior Analysis in Practice*, *13;9*(1):77-83.

Lerman, D.C., Iwata, B.A., Smith, R.G., Zarcone, J.R., & Vollmer, T.R. (1994). Transfer of behavioral function as a contributing factor in treatment relapse. *Journal of Applied Behavior Analysis*, *27*(2), 357-370.

Lewis, M., Stanger, C., & Sullivan, M.W. (1989). Deception in 3-year-olds. *Developmental Psychology*, *25*, 439-443.

Luman, M., Meel, C.S.V., Osterlan, J., & Geurts, H.M. (2011). Reward and punishment sensitivity in children with ADHD: validating the sensitivity to punishment and sensitivity to reward questionnaire for children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *40*(1), 145-157.

Maenner M.J., Warren Z, Williams A.R., et al. (2023). Prevalence and characteristics of autism spectrum disorder among children aged 8 years - autism and developmental disabilities monitoring network, 11 Sites, United States, 2020. *MMWR Surveill Summ*, *72*(2),1-14.

Marthur, R.T., Renz, E., & Tarbox, J. (2024). Affirming neurodiversity within applied behavior analysis. *Behavior Analysis in Practice*, *17*(2).

Matson, J.L. & LoVullo, S.V. (2008). A review of behavioral treatments for self-injurious behaviors of persons with autism spectrum disorders. *Behavior Modification*, *32*(1), 61-76.

Matson, J.L., & Vollmer, T.R. (1995). *User's guide: Questions About Behavioral Function (QABF).* Baton Rouge, LA: Scientific Publishers, Inc.

Mikurčíková, L., & Trellová, I. (2020). Učenie alternatívneho a žiaduceho správania pri riešení problémového správania u detí s poruchou autistického spektra. In: L. Mikurčíková, T. Harčaríková, I. Scholtzová, eds. *Špeciálnopedagogické vedecké a praxeologické problémy v kontexte transformačných procesov: zborník.* Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, pp. 264-283.

Miltenberger, R.G. (2004). *Behavior Modification. Principles and procedures* (3rd ed.). Belmont, CA: Wadsworth/Thomson Learning.

Miltenberger, R.G. (2016). *Behavior Modification: Principles and procedures* (6th ed.). Cengage Learning.

Mudin, N.S., Ahmad, A., & Kee, P. (2023). Association of stress on wellbeing among teacher: a systematic literature review. *International Journal of Academic Research in Progressive Education and Development, 12*(3).

O'Neill, R.E., Albin, R.W., Storey, K., Horner, R.H., & Sprague, J.R. (2015). *Functional Assessment and Program Development for Problem Behaviors. A practical handbook (3rd edition).* Stamford, CT: Cengage Learning.

O'Neill, R.E., Horner, R.H., Albin, R.W., Sprague, J.R., Storey, K., & Newton, J.S. (1997). *Functional Assessment and Program Development for Problem Behavior: A practical handbook.* Pacific Grove, CA: Brooks/Cole.

Pierce, W.D., & Cheney, C.D. (2004). *Behavior Analysis and Learning* (3rd ed.). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Powell, D., Dunlap, G., & Fox, L. (2006). Prevention and intervention for the challenging behaviors of toddlers and preschoolers. *Infants and Young Children*, *19*, 25–35.

Ryan, R.M., & Deci, E.L. (2000). Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new directions. *Contemporary Educational Psychology*, *25*(1), 54-67.

Saeed, H., Qureshi, A.F., Rasool, M.F., Islam, M., Hashmi, F.K., Saeed, A., & Qureshi, A.A. (2023). Determinants of anxiety and depression among university teachers during third wave of COVID-19. *BMC Psychiatry*, *23*(1).

Setyawan, H., Denny, H.M., Nurjazuli, N., & Dewi, E.K. (2022). Effect of increasing physical workload and environmental noise exposure on physiological stress among textile industry workers in the care covid-19. *Proceeding of International Conference on Climate Change*, 1-6.

Simplesteps. Leading the way in behavioural change. A Guide Book.

Songhori, M.H., Atashpanjeh, A., & Sadegh, M.N. (2021). Effort-reward imbalance and burnout among EFL teachers in Iran. *International Journal of Foreign Language Teaching and Research*, *9*(38), 175-189.

Sundberg, M.L., & Michael, J. (2001). The benefits of Skinner's analysis of verbal behavior for children with autism. *Behavior Modification*, *25*(5), 698-724.

Tarbox, J., & Tarbox, C. (2017). *Training Manual for Behavior Technicians Working with Individuals with Autism.* London, UK: Academic Press.

The National Clearinghouse on Autism Evidence & Practice. (2020). Evidence-Based Practices for Children, Youth, and Young Adults with Autism Spectrum Disorder. Retrieved from: https://ncaep.fpg.unc.edu/sites/ncaep.fpg.unc.edu/files/imce/documents/EBP%20Report%202020.pdf

Trellová, I., & Hlebová, B. (2021). *Evalvácia Behaviorálnych Procedúr pri Zvyšovaní Komunikačnej Kompetencie Detí s Poruchami Autistického Spektra.* Prešov: Prešovská univerzita v Prešove.

Van Diepen, M., & Van Diepen, B. (2019). *ABA Visualized. A visual guidebook for parents and teachers.* Studio Van Diepen

Vollmer, T.R., & Iwata, B.A. (1991). Establishing operations and reinforcement dynamics. *Journal of Applied Behaviour Analysis*, *24*(3), 279-291.

Wilczynski, S.M., Magnusen, A., Sundberg, S., & Seifert, B. (2022). Evidence-based practice. Finding the right treatment that works. In L. Chezan, E. Drasgow, E., & K. Wolfe (Eds.). *Guide to Evidence-Based Practices for Practitioners Working with Individuals with Autism Spectrum Disorder.* Rowman & Littlefield.

Zhang, X., Guo, J., Li, M., Xu, R., Wang, J., Yang, Y., & Shen, H. (2023). Teacher stress among public primary and secondary school teachers in Datong, a city of Shanxi province, China: association between teacher stress and standardized workload. *International Journal of Occupational Medicine and Environmental Health*, *36*(2), 161-176.

Ziegler, S.M.T., & Morrier, M.J. (2022). Increasing Social Interactions of Preschool Children with Autism through Cooperative Outdoor Play. *Journal of Special Education*, *56*(1), 49-60.

DODATAK

Dodatak 1. Materijali/liste praćenja

- ABC lista ponašanja (opisna)
- Strukturirana ABC lista
- Lista za praćenje frekvencije
- Lista za praćenje trajanja

ABC LISTA PONAŠANJA (opisna)

Inicijali djeteta: _____

Upute: ABC lista ponašanja (opisna) pomaže odgajatelju da utvrdi razlog izazovnog ponašanja gledajući događaje koji su se dogodili prije i poslije pojave ponašanja. Za svaku pojavu ponašanja ukratko opišite prethodni podražaj, ponašanje i posljedicu. Na temelju tih informacija odredite moguću funkciju ponašanja (senzorna, bijeg, dobivanje predmeta/aktivnosti, pažnja, medicinska), promatranjem predhodnih podražaja koji se ponavljaju i posljedica ponašanja.

Datum/ Vrijeme	Mjesto	Predhodni podražaj	Ponašanje	Posljedica	Moguća funkcija
					□ Predmet/aktivnost □ Bijeg □ Pažnja □ Senzorna □ Medicinska
					□ Predmet/aktivnost □ Bijeg □ Pažnja □ Senzorna □ Medicinska
					□ Predmet/aktivnost □ Bijeg □ Pažnja □ Senzorna □ Medicinska
					□ Predmet/aktivnost □ Bijeg □ Pažnja □ Senzorna □ Medicinska
					□ Predmet/aktivnost □ Bijeg □ Pažnja □ Senzorna □ Medicinska
					□ Predmet/aktivnost □ Bijeg □ Pažnja □ Senzorna □ Medicinska

ABC LISTA PONAŠANJA (strukturirana)

Ime: _____

Upute: ABC lista ponašanja pomaže odgajatelju da utvrdi razlog izazovnog ponašanja promatrajući događaje koji su se dogodili prije i poslije ponašanja. Za svaku pojavu ponašanja zapišite datum i vrijeme, kao i mjesto na kojem se dogodilo izazovno ponašanje. U svakom odjeljku (neposredni činbenici, prethodni podražaj, ponašanje i posljedice, označite okvir s ☑ koji odgovara onome što se dogodilo u tom trenutku. Upotrijebite informacije koje ste prikupili da odredite vjerojatnu funkciju ponašanja, gledajući na pojavu prethodnog podražaja i posljedice ponašanja.

Datum/ Vrijeme	Mjesto	Neposredni događaji								Prethodni podražaj									Ponašanje								Posljedice									
		Nedostatak sna	Promjeneujutarnjojrutini	Promjeneuterapiji	Bolest	Odsutnostomiljenogskrbnika/roditelja	Prethodnoodbijenzahtjevzadobivanjempredmeta	Drugo:	Nepoznatidogađaj	Zahtjevzasudjelovanjeuaktivnostimazastolom	Bezstrukture(bezaktivnosti/materijala)	Željenipredmetiliaktivnostnijedostupan	Bučnookruženje	Nepoznat“izvedraneba”	Zahtjevzaprekidželjeneaktivnosti	Prijelazsaktivnostinaaktivnost	Izostanakpažnjeododgojitelja	Drugo:	Vikanje	Agresijapremadrugima	Autoagresija	Tantrum	Neaktivnost	Neusklađenost	Samostimulirajućeponašanje	Drugo:	Uklonjenzahtjev	Izdvajanjedjetetaizgrupe	Pružanjepažnje	Davanjeomiljenogpredmeta/aktivnostidjetetu	Dozvolazaželjenoponašanje	Ignoriranjeizazovnogponašanja	Odbijenpristuppotkrjepljenju	Odgovaranjenazahtjev	Verbalnopreusmjeravanjenaaktivnost	Drugo:

	Ukupan zbroj				
		Specificiraj “drugo”:	Specificiraj “drugo”:	Specificiraj “drugo”:	Specificiraj “drugo”:

Dodatak 2. Plan podrške ponašanju (BSP)

PLAN PODRŠKE PONAŠANJU (BSP)

Ime: Datum:

Ime odgojitelja:

Ponašanje

Definicija izazovnog ponašanja:

Funkcija(e) ponašanja:

Zamjensko ponašanje (Zapitajte se: ***Koje ponašanje želim vidjeti umjesto izazovnog ponašanja?)***

Alternativno ponašanje:

Željeno ponašanje:

Proaktivne strategije (Zapitajte se: *Što ću učiniti kako bi se dijete uključilo u zamjensko ponašanje?* Npr. Koristiti karticu "prvo-zatim", pravovremeno najaviti nadolazeću aktivnost…)

.
.
.
.
.

Strategije potkrjepljenja za zamjensko ponašanje (opisati kako će se potkrjepljivati pojava zamjenskog ponašanja kako bi se osigurala njegova ponovljivost)

.
.

Reaktivne strategije (Zapitajte se: *Što ću učiniti ako se dijete uključi u izazovno ponašanje?* Npr. ne reagirati na ponašanje, već osigurati sigurnost djeteta, pričekati da ponašanje prestane i potaknuti odgovarajući odgovor)

.
.
.
.
.

Prikupljanje podataka i praćenje napretka (odgojitelj treba opisati sljedeće: kako će odgojitelj prikupljati podatke, koliko često će evaluirati napredak)

.
.

Ostale ključne informacije koje bi drugi trebali znati o djetetu i izazovnom ponašanju

https://preschoolaba.eu/

01 November 2023

Co-funded by the European Union

ABC LISTA PONAŠANJA (strukturirana)

Ime: _____

Upute: ABC lista ponašanja pomaže odgajatelju da utvrdi razlog izazovnog ponašanja promatrajući događaje koji su se dogodili prije i poslije ponašanja. Za svaku pojavu ponašanja zapišite datum i vrijeme, kao i mjesto na kojem se dogodilo izazovno ponašanje. U svakom odjeljku (neposredni čimbenici, prethodni podražaj, ponašanje i posljedice, označite okvir s ☑ koji odgovara onome što se dogodilo u tom trenutku. Upotrijebite informacije koje ste prikupili da odredite vjerojatnu funkciju ponašanja, gledajući na pojavu prethodnog podražaja i posljedice ponašanja.

Datum/ Vrijeme	Mjesto	**Neposredni događaji**								**Prethodni podražaj**									**Ponašanje**								**Posljedice**									
		Nedostatak sna	Promjene u jutarnjoj rutini	Promjene u terapiji	Bolest	Odsutnost omiljenog skrbnika/roditelja	Prethodno odbijen zahtjev za dobivanjem predmeta	Drugo:	Nepoznati događaj	Zahtjev za sudjelovanje u aktivnostima za stolom	Bez strukture (bez aktivnosti/materijala)	Željeni predmet ili aktivnost nije dostupan	Bučno okruženje	Nepoznat " iz vedra neba"	Zahtjev za prekid željene aktivnosti	Prijelaz s aktivnosti na aktivnost	Izostanak pažnje od odgojitelja	Drugo:	Vikanje	Agresija prema drugima	Autoagresija	Tantrum	Neaktivnost	Neusklađenost	Samostimulirajuće ponašanje	Drugo:	Uklonjen zahtjev	Izdvajanje djeteta iz grupe	Pružanje pažnje	Davanje omiljenog predmeta/aktivnosti djetetu	Dozvola za željeno ponašanje	Ignoriranje izazovnog ponašanja	Odbijen pristup potkrijepljenju	Odgovaranje na zahtjev	Verbalno preusmjeravanje na aktivnost	Drugo:
	Ukupan zbroj																																		
		Specificiraj "drugo":								Specificiraj "drugo":									Specificiraj "drugo":								Specificiraj "drugo":									

Project No: 2023-1-IE01-KA220-SCH-000152387
Financirano sredstvima Europske unije. Iznesena stajališta i mišljenja isključivo su stajališta i mišljenja autora te ne odražavaju nužno stajališta Europske unije ili Europske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Europska unija ni EACEA ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

CC BY NC ND

Co-funded by the European Union

ABC prikupljanje podataka

Aktivnost 1:

Prikupite ABC podatke za sljedeći scenarij, definirajte problematično ponašanje u svakom videu i identificirajte moguću funkciju ponašanja:

Kliknite za reprodukciju video scenarija

Kliknite za pokretanje scenarija

Kliknite za reprodukcijuscenarij

Kliknite za reprodukciju scenarija

Kliknite za pokretanje scenarija

Kliknite za pokretanje scenarija

Kliknite za pokretanje scenarija

Kliknite za pokretanje scenarija

Kliknite za pokretanje scenarija

Kliknite za pokretanje scenarija

Project No: 2023-1-IE01-KA220-SCH-000152387

Financirano sredstvima Europske unije. Iznesena stajališta i mišljenja isključivo su stajališta i mišljenja autora te ne odražavaju nužno stajališta Europske unije ili Europske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Europska unija ni EACEA ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

CC BY NC ND

Co-funded by the European Union

Antecedent	Ponašanje	Posljedica	Moguća funkcija (e)

Financirano sredstvima Europske unije. Iznesena stajališta i mišljenja isključivo su stajališta i mišljenja autora te ne odražavaju nužno stajališta Europske unije ili Europske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Europska unija ni EACEA ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

CC BY NC ND

Co-funded by the European Union

Funkcije ponašanja:

Aktivnost 2:
Identificirajte moguću funkciju ponašanja na temelju prikupljenih ABC podataka.

Antecedent	Ponašanje	Posljedica	Moguća funkcija (funkcije)
Tijekom odmora Tom vidi svoju školsku kolegicu kako se igra novom igračkom	Tom joj otima igračku iz ruke	Učitelj se umiješa i posreduje u situaciji, na kraju dopuštajući Tomu da se na kratko igra igračkom	

Antecedent	Ponašanje	Posljedica	Moguća funkcija (e)
Tijekom igre Tom se igra slagalicom (aktivnost u kojoj obično uživa)	Tom počinje plakati i gura slagalicu na pod	Nastavnik dopušta Tomu da napravi pauzu. Tom nastavlja plakati	

Antecedent	Ponašanje	Konsekvencija	Moguća funkcija (e)
Tom slika akrilnim bojama tijekom sata likovnog. U učionici je puno buke	Tom pokriva uši i počinje se njihat naprijed-natrag na stolici	Nastavnica Tomi osigurava slušalice za poništavanje buke i dopušta joj da prema potrebi odmaru u mirnom dijelu učionice	

Prethodni događaj	Ponašanje	Posljedica	Moguća funkcija (e)

Financirano sredstvima Europske unije. Iznesena stajališta i mišljenja isključivo su stajališta i mišljenja autora te ne odražavaju nužno stajališta Europske unije ili Europske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Europska unija ni EACEA ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

CC BY NC ND

Co-funded by the European Union

Tom sjedi sam na igralištu	Tom pljune na svoju ruku	Učitelj mu prilazi, traži od njega da prestane i usmjerava ga na drugu aktivnost	
Tom sjedi sam na igralištu	Tom prilazi prijatelju koji se igra na ljuljački. Tom pljune na prijatelja	Drugo dijete napušta ljuljačku plačući. Tom se penje na ljuljačku	
Tijekom kružnog vremena učitelj čita priču svim učenicima	Tom proizvodi glasne zvukove	Učiteljica ga moli da bude tih	
Tom se igra kockicama. Učiteljica najavljuje da je vrijeme za igru završilo i da je vrijeme za sljedeću aktivnost.	Tom počinje plakati i pada na pod.	Nastavnik mu dopušta da ostane u mirnom kutku kako bi se smirio i donosi mu kockice da mu pomognu da se smiri	
Učiteljica najavljuje da je vrijeme za odlazak kući i da svi trebaju pomoći pospremiti sobu	Tom počinje glavom udarati o zid	Nastavnik ga odmah zaustavlja, vodi u mirni kutak i daje mu igračku da se smiri	

Financirano sredstvima Europske unije. Iznesena stajališta i mišljenja isključivo su stajališta i mišljenja autora te ne odražavaju nužno stajališta Europske unije ili Europske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Europska unija ni EACEA ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

CC BY NC ND

Co-funded by the European Union

Učiteljica daje 15 minuta slobodne igre	Tom sjedi na svojoj stolici i maše rukama	Nastavnici dopuštaju Tomu da nastavi bez ometanja	
Tijekom užine svi jedu grickalice koje su donijeli od kuće	Tom gura hranu sa stola na pod	Učitelj uzima užinu i baca je u kantu za smeće.	

Financirano sredstvima Europske unije. Iznesena stajališta i mišljenja isključivo su stajališta i mišljenja autora te ne odražavaju nužno stajališta Europske unije ili Europske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Europska unija ni EACEA ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

01 November 2023

Co-funded by the European Union

ABC LISTA PONAŠANJA (opisna)

Inicijali djeteta: _____

Upute: ABC lista ponašanja (opisna) pomaže odgajatelju da utvrdi razlog izazovnog ponašanja gledajući događaje koji su se dogodili prije i poslije pojave ponašanja. Za svaku pojavu ponašanja ukratko opišite prethodni podražaj, ponašanje i posljedicu. Na temelju tih informacija odredite moguću funkciju ponašanja (senzorna, bijeg, dobivanje predmeta/aktivnosti, pažnja, medicinska), promatranjem predhodnih podražaja koji se ponavljaju i posljedica ponašanja.

Datum/ Vrijeme	Mjesto	Predhodni podražaj	Ponašanje	Posljedica	Moguća funkcija
					□ Predmet/aktivnost □ Bijeg □ Pažnja □ Senzorna □ Medicinska
					□ Predmet/aktivnost □ Bijeg □ Pažnja □ Senzorna □ Medicinska
					□ Predmet/aktivnost □ Bijeg □ Pažnja □ Senzorna □ Medicinska
					□ Predmet/aktivnost □ Bijeg □ Pažnja □ Senzorna □ Medicinska
					□ Predmet/aktivnost □ Bijeg □ Pažnja □ Senzorna □ Medicinska
					□ Predmet/aktivnost □ Bijeg □ Pažnja □ Senzorna □ Medicinska

Project No: 2023-1-IE01-KA220-SCH-000152387
Financirano sredstvima Europske unije. Iznesena stajališta i mišljenja isključivo su stajališta i mišljenja autora te ne odražavaju nužno stajališta Europske unije ili Europske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Europska unija ni EACEA ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

CC BY NC ND

SCENARIJI ZA PLAN PODRŠKE PONAŠANJU (PPP)

Scenarij 1:

Marko je dječak od 5 godina. Kad ga se zamoli da pospremi prostor nakon igranja , Marko baca igračke i vrišti "Ne!". Njegov odgajatelj kaže da se ponašanje događa u 80% slučajeva kada se traži pospremanje i da je funkcija ponašanja bijeg od zadatka čišćenja i pospremanja.

Scenarij 2:

Jan je trogodišnji dječak s autizmom. Kad mu druga djeca uzmu igračku ili se previše približe za vrijeme igre, on ih udara šakama. Njegov odgajatelj je pratio ponašanje i došao do zaključka da se ponašanje javlja 2-3 puta dnevno, da je funkcija ponašanja pristup željenoj igrački ili osobnom prostoru.

Scenarij 3:

Tijekom igre na otvorenom, odgajatelji su primijetili da dijete pokazuje stalnu naviku bježanja od grupe i traženja mjesta za skrivanje iza drveća ili sprava na dječjem igralištu. Ponašanje se javilo 1-2 puta tijekom svake igre na otvorenom i postalo je očito da dijete pokušava pobjeći od grupne aktivnosti ili doživljava senzorno preopterećenje. Kao odgajateljima, cilj je bio potaknuti dijete da ostane unutar zadanih granica igre i aktivno sudjeluje u grupnim aktivnostima. Kako bi se to riješilo, postavljene su jasne granice za prostor za igru, a djetetu je omogućen izbor aktivnosti. Osim toga, ponuđene su česte stanke za senzorni poticaj, kao što je ljuljanje ili igra u pješčaniku. Kada bi dijete ostalo u grupi, dobivalo bi pohvale i pažnju, a ponuđene su i posebne aktivnosti za sudjelovanje. Međutim, kada bi dijete pokušalo pobjeći, korišteno je nježno preusmjeravanje natrag u grupu, a dijete se moralo odreći željene igračke ostatak dana. Kako bi vježbalo ostati unutar granica, dijete se uključilo u igru u ograničenom prostoru uz pomoć vizualnih znakova poput čunjeva i linija kredom za označavanje područja za igru. Tijekom ovog procesa, odgajatelji su marljivo pratili učestalost incidenata bijega kako bi procijenili učinkovitost primijenjenih strategija.

Scenarij 4:

Tijekom užine ili ručka, dijete baca hranu na pod ili na vršnjake. To se događa u 50% slučajeva i čini se da je funkcija ponašanja traženje pažnje ili izbjegavanje jedenja neželjene hrane. Poželjno alternativno ponašanje je da dijete pojede ponuđenu hranu ili da pristojno zatraži odlazak od stola. Ovo se ponašanje riješilo posluživanjem malih porcija hrane, nuđenjem izbora između dvije zdrave opcije i korištenjem verbalnih podsjetnika o ponašanju za stolom. Dijete se zatim pohvali za jelo ili se da dopuštenje da napusti stol i nagradi dodatnim vremenom za igru ili nekom drugom malom nagradom za završetak obroka prateći željeno ponašanje. Suprotno tome, ako se hrana baci, posljedica je gubitak deserta ili omiljene aktivnosti, zajedno s kratkim odmicanjem od stola na

Project No: 2023-1-IE01-KA220-SCH-000152387
Financirano sredstvima Europske unije. Iznesena stajališta i mišljenja isključivo su stajališta i mišljenja autora te ne odražavaju nužno stajališta Europske unije ili Europske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Europska unija ni EACEA ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

određeno mjesto za "smirenje". Neke strategije poučavanja i vježbe uključuju uvježbavanje korištenja vilice i žlice, igranje uloga s lutkama ili lutkama za vrijeme obroka i korištenje socijalnih priča o isprobavanju nove hrane. Prikupljanje podataka o tome koliko je puta hrana uzeta prije i nakon ovog plana važno je kako bi osigurala učinkovitost strategija.

Scenarij 5:

Svaki dan za vrijeme popodnevnog odmora netko od djece plače i vrišti kada moraju leći. Čini se da na taj način pokušavaju izbjeći spavanje ili traže pažnju. Cilj će biti da tijekom odmora dijete mirno leži na svojoj prostirci i odmara ili spava. Kako bi se pomoglo u tome, svjetla se prigušuju, pušta se tiha glazba, čita se umirujuća priča, a djetetova omiljena plišana životinja ili deka nalaze se u blizini. Kad legnu bez buke, dobiju pohvalu i izaberu posebnu aktivnost nakon spavanja. Mali protesti se ignoriraju, ali ako se vrištanje nastavi, dijete se iz prostora za spavanje ukloni u "tihi kutak" na vrlo kratko vrijeme. Kod kuće se uspostavlja rutina odlaska na spavanje, uvode se tehnike opuštanja i vizualni rasporedi koji prikazuju rutinu spavanja. Prati se ponašanje prije i nakon uvođenja plana podrške kako bi se uočila njegova učinkovitost u pogledu duljine i intenziteta epizoda plakanja.

SCENARIJI ZA FUNKCIONALNU PROCJENU PONAŠANJA (FPP)

Scenarij 1:

Ivan je četverogodišnji dječak s autizmom. Tijekom aktivnosti jutarnjeg kruga, Ivan vrišti i pokriva uši, posebno kada drugi pjevaju ili čitaju naglas. Intenzitet njegovog vrištanja je visok i traje nekoliko minuta. Ove epizode obično traju oko 5-10 minuta i javljaju se 3-4 puta tjedno.

Scenarij 2:

Marija je trogodišnja djevojčica s dijagnozom kašnjenja u razvoju govora. Tijekom slobodne igre Marija grabi igračke od druge djece i viče "Moje!" Kada se od nje traži da podijeli igračke, ponekad se toliko naljuti da udara i gura drugu djecu. Ponašanje se obično javlja 5-6 puta dnevno.

Scenarij 3:

Luka je 5-godišnji dječak sa sumnjom na dijagnozu ADHD. 1-2 puta dnevno Luka napušta učionicu bez dopuštenja, luta hodnicima ili drugim dijelovima škole. Ponekad ga nema i do 20 minuta!

Scenarij 4:

Project No: 2023-1-IE01-KA220-SCH-000152387
Financirano sredstvima Europske unije. Iznesena stajališta i mišljenja isključivo su stajališta i mišljenja autora te ne odražavaju nužno stajališta Europske unije ili Europske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Europska unija ni EACEA ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

Četverogodišnja Lena baca igračke, kocke ili druge predmete na pod kada je frustrirana nekom aktivnošću ili prijelazom s jedne aktivnosti na drugu. Ponašanje je umjerenog intenziteta i može dovesti do lakših ozljeda ili materijalne štete. Ovi ispadi su kratki i javljaju se 2-3 puta dnevno.

Scenarij 5:

Erik je trogodišnji dječak s autizmom. On ili uglavnom ignorira upute odgajatelja ili odbija sudjelovati u aktivnostima ili ne sudjeluje u aktivnostima u skladu s uputama. Intenzitet: Njegovo ponašanje varira od slabog do umjerenog intenziteta, ovisno o specifičnom ponašanju. Trajanje varira i može trajati tijekom aktivnosti. Učestalost: više puta dnevno kroz različite aktivnosti.

Project No: 2023-1-IE01-KA220-SCH-000152387
Financirano sredstvima Europske unije. Iznesena stajališta i mišljenja isključivo su stajališta i mišljenja autora te ne odražavaju nužno stajališta Europske unije ili Europske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Europska unija ni EACEA ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

01 November 2023

Co-funded by the European Union

LISTA PODATAKA O DNEVNOJ FREKVENCIJI

LECIJA: **DATUM:**

UČENIK **OBSERVATOR:**

:

PONAŠANJE BR. 1:

PONAŠANJE BR. 2:

POČETAK VRIJEME ZAVRŠETKA VRIJEME	PONAŠANJE	BROJ PUTA (TACKA) FREKVENCIJA

BILJEŠKE:

Project No: 2023-1-IE01-KA220-SCH-000152387
Financirano sredstvima Europske unije. Iznesena stajališta i mišljenja isključivo su stajališta i mišljenja autora te ne odražavaju nužno stajališta Europske unije ili Europske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Europska unija ni EACEA ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

Project No: 2023-1-IE01-KA220-SCH-000152387
Financirano sredstvima Europske unije. Iznesena stajališta i mišljenja isključivo su stajališta i mišljenja autora te ne odražavaju nužno stajališta Europske unije ili Europske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Europska unija ni EACEA ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

CC BY NC ND

01 November 2023

Co-funded by the European Union

FUNKCIONALNA PROCJENA PONAŠANJA (FPP) - OBRAZAC:

Inicijali djeteta:		**Tim za procjenu:**	
Datum procjene:		**Ciljano ponašanje:**	

Opis ponašanja:

1. Kako izgleda ponašanje?

2. Kada se ponašanje javlja?

3. Gdje se ponašanje događa?

4. Koliko dugo traje ponašanje?

5. Koje su posljedice ponašanja?

Project No: 2023-1-IE01-KA220-SCH-000152387
Financirano sredstvima Europske unije. Iznesena stajališta i mišljenja isključivo su stajališta i mišljenja autora te ne odražavaju nužno stajališta Europske unije ili Europske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Europska unija ni EACEA ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

CC BY NC ND

Co-funded by the European Union

Prethodni podražaj:

1. Što se događa prije nego što se ponašanje pojavi?

2. Što potiče ponašanje?

3. Koji okolišni čimbenici pridonose pojavi ponašanja?

Posljedice:

1. Što se događa nakon što se ponašanje pojavi?

2. Koja je funkcija ponašanja?

3. Koje su posljedice koje održavaju ponašanje?

Project No: 2023-1-IE01-KA220-SCH-000152387
Financirano sredstvima Europske unije. Iznesena stajališta i mišljenja isključivo su stajališta i mišljenja autora te ne odražavaju nužno stajališta Europske unije ili Europske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Europska unija ni EACEA ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

CC BY NC ND

Co-funded by the European Union

Izjava o hipotezi:

Na temelju prikupljenih podataka, funkcija ponašanja je _____.

Praćenje napretka:

Za praćenje napretka djeteta prikupljat će se sljedeći podaci:

1. Metoda prikupljanja podataka:

2. Učestalost prikupljanja podataka:

3. Raspored prikupljanja podataka:

4. Kriteriji za uspjeh:

Project No: 2023-1-IE01-KA220-SCH-000152387
Financirano sredstvima Europske unije. Iznesena stajališta i mišljenja isključivo su stajališta i mišljenja autora te ne odražavaju nužno stajališta Europske unije ili Europske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Europska unija ni EACEA ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

01 November 2023

Co-funded by the European Union

Tehnički list za momentalno uzorkovanje vremena

STUDENT		OBSERVER	

PONAŠANJE	

Upute: Označite "+" ako se ponašanje dogodilo **na kraju** intervala. Mar	k "-" ako se ponašanje nije o	ccur
	na kraju intervala.	
Postotak: Podijelite broj intervala označenih s "+" s ukupnim brojem	intervala i pomnožite s 10	0

DATUM		DUŽINA INTERVALA	

Interval	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	%
Ponašanje											

DATUM		DUŽINA INTERVALA	

	1	2	3	4	5	9	10	%
Ponašanje								

DATUM		DUŽINA INTERVALA	

DATUM		DUŽINA INTERVALA	

DATUM		DUŽINA INTERVALA	

Project No: 2023-1-IE01-KA220-SCH-000152387
Financirano sredstvima Europske unije. Iznesena stajališta i mišljenja isključivo su stajališta i mišljenja autora te ne odražavaju nužno stajališta Europske unije ili Europske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Europska unija ni EACEA ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

https://preschoolaba.eu/

Project No: 2023-1-IE01-KA220-SCH-000152387
Financirano sredstvima Europske unije. Iznesena stajališta i mišljenja isključivo su stajališta i mišljenja autora te ne odražavaju nužno stajališta Europske unije ili Europske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Europska unija ni EACEA ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

01 November 2023

Co-funded by the European Union

TJEDNA LISTA ZA PRAĆENJE TRAJANJA PONAŠANJA

INICIJALI DJETETA		PROMATRAČ	

TJEDAN	

PONAŠANJE	

PONEDJELJAK		
Početak	Kraj	Trajanje

UTORAK		
Početak	Kraj	Trajanje

SRIJEDA		
Početak	Kraj	Trajanje

ČETVRTAK		
Početak	Kraj	Trajanje

PETAK		
Početak	Kraj	Trajanje

	Prosjek	% od promatranog ponašanja
PONEDJELJAK		
UTORAK		
SRIJEDA		
ČETVRTAK		
PETAK		

Prosječno trajanje: Zbrojite ukupno trajanje svake epizode i podijelite s ukupnim brojem epizoda

Postotak: Broj minuta/sekundi ponašanja podijeljen s ukupnim brojem minuta promatranja, zatim pomnožen sa 100.

Project No: 2023-1-IE01-KA220-SCH-000152387
Financirano sredstvima Europske unije. Iznesena stajališta i mišljenja isključivo su stajališta i mišljenja autora te ne odražavaju nužno stajališta Europske unije ili Europske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Europska unija ni EACEA ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

01 November 2023

Co-funded by the European Union

LISTA ZA PRAĆENJE CIJELOG INTERVALA

INICIJALI DJETETA		PROMATRAČ	

PONAŠANJE	

Upute: Označite "+" ako se ponašanje dogodilo **tijekom** cijelog intervala. Označite "-" ako se ponašanje **nije** dogodilo **tijekom** cijelog intervala.

Postotak: Podijelite broj intervala označenih "+" s ukupnim brojem intervala i pomnožite sa 100.

DATUM		DULJINA INTERVALA	

Interval	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	%
Pojava ponašanja											

DATUM		DULJINA INTERVALA	

Interval	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	%
Pojava ponašanja											

DATUM		DULJINA INTERVALA	

Interval	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	%
Pojava ponašanja											

DATUM		DULJINA INTERVALA	

Interval	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	%
Pojava ponašanja											

DATUM		DULJINA INTERVALA	

Interval	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	%
Pojava ponašanja											

Project No: 2023-1-IE01-KA220-SCH-000152387
Financirano sredstvima Europske unije. Iznesena stajališta i mišljenja isključivo su stajališta i mišljenja autora te ne odražavaju nužno stajališta Europske unije ili Europske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Europska unija ni EACEA ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

01 November 2023

Co-funded by the European Union

LISTA ZA DJELOMIČNO PRAĆENJE INTERVALA

INICIJALI DJETETA		PROMATRAČ	

PONAŠANJE	

Upute: Označite "+" ako se ponašanje dogodilo **u bilo kojem** trenutku tijekom intervala. Označite "-" ako se ponašanje nije dogodilo **ni u jednom** trenutku tijekom intervala.

Postotak: Podijelite broj intervala označenih "+" s ukupnim brojem intervala i pomnožite sa 100.

DATUM		DULJINA INTERVALA	

Interval	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	%
Pojava ponašanja											

DATUM		DULJINA INTERVALA	

Interval	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	%
Pojava ponašanja											

DATUM		DULJINA INTERVALA	

Interval	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	%
Pojava ponašanja											

DATUM		DULJINA INTERVALA	

Interval	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	%
Pojava ponašanja											

DATUM		DULJINA INTERVALA	

Interval	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	%
Pojava ponašanja											

Project No: 2023-1-IE01-KA220-SCH-000152387
Financirano sredstvima Europske unije. Iznesena stajališta i mišljenja isključivo su stajališta i mišljenja autora te ne odražavaju nužno stajališta Europske unije ili Europske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Europska unija ni EACEA ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

01 November 2023

Co-funded by the European Union

LISTA ZA PRAĆENJE TRENUTNOG VREMENSKOG UZORKA

INICIJALI DJETETA		PROMATRAČ	

PONAŠANJE	

Upute: Označite "+" ako se ponašanje dogodilo **na kraju** intervala. Označite "-" ako se ponašanje nije dogodilo **na kraju** intervala.

Postotak: Podijelite broj intervala označenih "+" s ukupnim brojem intervala i pomnožite sa 100.

DATUM		DULJINA INTERVALA	

Interval	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	%
Pojava ponašanja											

DATUM		DULJINA INTERVALA	

Interval	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	%
Pojava ponašanja											

DATUM		DULJINA INTERVALA	

Interval	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	%
Pojava ponašanja											

DATUM		DULJINA INTERVALA	

Interval	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	%
Pojava ponašanja											

DATUM		DULJINA INTERVALA	

Interval	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	%
Pojava ponašanja											

Project No: 2023-1-IE01-KA220-SCH-000152387
Financirano sredstvima Europske unije. Iznesena stajališta i mišljenja isključivo su stajališta i mišljenja autora te ne odražavaju nužno stajališta Europske unije ili Europske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Europska unija ni EACEA ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

01 November 2023
Co-funded by the European Union

LISTA ZA PRAĆENJE TRENUTNOG VREMENSKOG UZORKA (VIŠE DJECE)

INICIJALI DJETETA #1		**PONAŠANJE**	
INICIJALI DJETETA #2		**PONAŠANJE**	
INICIJALI DJETETA #3		**PONAŠANJE**	
PROMATRAČ		**LEKCIJA**	

Upute: Označite "+" ako se ponašanje dogodilo **na kraju** intervala. Označite "-" ako se ponašanje nije dogodilo **na kraju** intervala.

Postotak: Podijelite broj intervala označenih "+" s ukupnim brojem intervala i pomnožite sa 100.

DATUM		**POČETAK**		**KRAJ**		**DULJINA INTERVALA**	

Dijete	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	%
#1											
#2											
#3											

DATUM		**POČETAK**		**KRAJ**		**DULJINA INTERVALA**	

Dijete	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	%
#1											
#2											
#3											

DATUM		**POČETAK**		**KRAJ**		**DULJINA INTERVALA**	

Dijete	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	%
#1											
#2											
#3											

Project No: 2023-1-IE01-KA220-SCH-000152387
Financirano sredstvima Europske unije. Iznesena stajališta i mišljenja isključivo su stajališta i mišljenja autora te ne odražavaju nužno stajališta Europske unije ili Europske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Europska unija ni EACEA ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

01 November 2023

Co-funded by the European Union

LISTA PODATAKA O DNEVNOJ FREKVENCIJI

LEKCIJA: **DATUM:**

INICIJALI DJETETA: **PROMATRAČ:**

PONAŠANJE #1:

PONAŠANJE #2:

VRIJEME POČETKA	VRIJEME ZAVRŠETKA	PONAŠANJE	BROJ PONAVLJANJA (ZBROJ)	FREKVENCIJA

BILJEŠKE:

Project No: 2023-1-IE01-KA220-SCH-000152387
Financirano sredstvima Europske unije. Iznesena stajališta i mišljenja isključivo su stajališta i mišljenja autora te ne odražavaju nužno stajališta Europske unije ili Europske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Europska unija ni EACEA ne mogu se smatrati odgovornima za njih.